

TARTALOM Mécses a te igéd

NÉMETH ZOLTÁN: *Kancsendzöngánk* 241

Figyelő

Előadások

PAAVO KETTUNEN: *Rokonságeszme, barátság és gyanakvás. 75 éves a finnugor lelkészkonferencia – II. rész* 242

Szembeszálhatunk-e a korszellemmel? Belső szabadság és manipulált mértéktelenség 249

BARITZ SAROLTA LAURA OP: *Hit és profit* 249

BALÁZS GÉZA: *Kockázat nélkül? A gazdasági válság tünetei a mai magyar kommunikációban* 251

SZABÓ B. ANDRÁS: *Gazdasági válság és igehirdetés* 254

FÁBRI GYÖRGY: *Értékkommunikáció és a média* 259

KŐSZEGHY MIKLÓS: *Élet alulnézetből. Az étel* 263

Az igehirdető műhelye

GRENDORF PÉTER: *Szenháromság ünnepe után 7. vasárnap (1Móz 3,20–24)* 265

BARANYAYNÉ ROHN ERZSÉBET: *Szenháromság ünnepe után 8. vasárnap (Ézs 57,15–19)* 268

GABNAI SÁNDOR: *Szenháromság ünnepe után 9. vasárnap (5Móz 7,6–12)* 271

GERLAI PÁL: *Szenháromság ünnepe után 10. vasárnap (1Móz 15,1–6)* 274

TAMÁSY TAMÁS: *Szenháromság ünnepe után 11. vasárnap (Mt 7,1–5)* 277

Kancsendzöngánk

■ NÉMETH ZOLTÁN

„Hány hívó érte el az égi célt...?”
(EÉ 454. ének)

Felelőtlen volt és fanatikus. Ez a két f betűs szó okozta a vesztét, mondja még egy olyan presbiterünk is, akit soha nem hallottam elítélően nyilatkozni senkiről. Haragszunk rá, amiért ott maradt a hegyen. Biztosan azért, mert szerettük. Szerethető volt, ahogy szinte kisfiús megilletődöttséggel, ugyanakkor férfias magabiztossággal ült és beszélt előttünk a Szélrózsán, ifjúsági konferencián és egyéb alkalmon. Nem látszott rajta, hogy a miénket messze felülmúló teljesítményre képes, olyan volt, mint közülünk egy, nem volt neki szép alakja sem, amiben gyönyörködhattunk volna. Látva és hallgatva őt az embernek inkább az az érzése támadt, hogy kis rákészléssel végül is ő maga is fel tudna mászni egy nyolcezresre. Úgy, hogy én magam múltas verziójában nem is találkoztam vele, ami valószínűleg a végletekig fokozta a fájdalmak férfitúja jelleget. Megrendített a halála, és amolyan gyászreakciószerűen kezdtem elolvasni és megnézni minden róla és vele készült fellehetőt az interneten. Felfigyeltem rá, hogy a hegymászás iránt elkötelezett sporttársak teljesen értik azt, ami az átlagembernek – alulról nézve – felelőtlen és fanatikus. Számukra nem kérdés a miért. A hegyet meg kell mászni. Pusztán azért, mert ott van, és éppen pont olyan magas, hogy kockázatot vállalva, határainkat feszegetve, még éppen pont fel lehet jutni a tetejére. És jó esetben vissza is.

Rájöttem, hogy mindenkinek megvan a maga Kancsendzöngája. Ami egyszerűen csak ott van lehetőségként az ember életében, hogy kockázatot vállalva, határait feszegetve, mások számára adott esetben felelőtlennek és fanatikusnak tűnve feljusson a csúcsára. Persze nem kötelező, csak lehet. Éppen ez a pláne az egészben. Ebben van a Kancsendzönga ereje, hogy nem kötelező senkinek, de bárkinek lehet. És nincs jó választás. Ha nem indulsz neki, és leéled az életedet a lábánál higgadtan és felelősen, nem vállalva kockázatot és nem győzve le önmagad, végig ott lesz az a hiányérzet – tekintetedet a hegyek felé emelve –, hogy valamit elmulasztottál, amit meg kellett, meg lehetett vol-

na tenned. Ha pedig nekivágsz, vállalod a kockázatot és feszegeted a határaidat, akkor emberek maradnak mögötted, akik folyton a visszatérésre várnak, akik mindig nélkülöd élnek, és akiknek akkor sem vagy jelen igazán, amikor végre hazaérsz, mert félrevonulva a térkép felett a következő csúcstámadást tervezgeted. Elvileg lehet középút, de valójában nem. Ha mondjuk 8300 környékén Zsolt azt mondta volna: „Na, Petikém, mi most innen szépen visszafordulunk”? Igen, mondhatta volna, de akkor nincs meg a csúcs. Meglett a csúcs, de most meg nincsenek meg ők. Hogy máskor meglett a csúcs is és meglettek ők is? Biztos ez? Valaki vagy valami mindig – de legalább is máskor is – odaveszett.

A lelkész tulajdonképpen hasonló helyzetben van, mint a hegymászó, mert tőle is elvárják, hogy a csúcs is és ő maga is meglegyen. A statisztikában és a szolgálat egyes területein nem árt csúcsokat döntögetni, a meglátogatott családok, a megtartott istentiszteletek, a megtett kilométerek, a lejelentett hittanórák stb. vonatkozásában, ugyanakkor alapvetően tartozik hozzá a több nyolcezrest tartalmazó statisztikához a kiegyensúlyozott, boldog család fotója, amelyet éppen csak nem kell csatolni az éves lelkészi beszámolóhoz annak mellékleteként. És amikor találkozunk, és azt mondod, hogy húsz éve nem voltál szabadságon, annak ellenére, hogy én minden évben megyek, nem mondom, hogy felelőtlen vagy és fanatikus. Mert én is hegymászó vagyok. Ismerem az érzést, nem kell magyarázni a miértet. Vagy elváltál, amióta utoljára találkoztunk, vagy egyszerűen csak látszik rajtad, hogy rendszeresen fogyasztasz alkoholt, ismerem ezt, mert hegymászó vagyok, nekem is van, hogy pattanásig feszül a szál az otthon és a csúcs között, és én is tudom, hogy feszültséget átmenetileg milyen jól oldja az alkohol.

Nekünk, akik e szaklap olvasótáborához tartozunk, felbecsülhetetlen értéket jelenthet és az önsegítés, illetve egymás segítésének gazdag lehetőségét kínálhatja, hogy ugyanaz a Kancsendzöngánk. Hogy nem kell magyarázni a miértet, hogy ha másképp is éljük meg a hegy lába és a csúcs közötti feszültséget, az, ami a másikkal történik, mindegyikünknek ismerős lehet. Sajátunk. Miénk. Legyen az akár a magánéletünkben, akár a szolgálatunkban megélt kudarc vagy siker.

Rokonságeszme, barátság és gyanakvás

75 éves a finnugor lelkészkonferencia – II. rész*

■ PAAVO KETTUNEN

A lelkészkonferenciák rendszeressé válása és a testvér-gyülekezeti kapcsolatok kezdetei

Az 1981 júniusában Iisalmiban tartott finn–magyar lelkészkonferencia finn nyelvű elnevezése: „suomalais-unkarilaiset teologipäivät” arra utalt, hogy a konferencia nyitott volt mind a lelkésszé felszenteltek, mind a finn teológusnők számára – hiszen abban az időben a nők lelkésszé szentelése még nem volt lehetséges Finnországban.

A konferencia tipikus jellemzője az volt, hogy a nevéől függetlenül a háborúk utáni idők első igazán finnugor és nem csak finn–magyar találkozója volt. A konferencián körülbelül hatvan finn és huszonhat magyar vett részt. Először alkalommal vehetett részt négy fő Szovjet-Észtországból és egy Erdélyből. Ezenfelül a konferenciára meghívtak egy határon túli magyart az Egyesült Államokból és egyet Angliából. Emlékszem rá, hogy ehhez a döntéshez előzőleg jóváhagyást kértek Káldy püspöktől.¹

Az, hogy a konferenciát majdnem 500 kilométerre Helsinkitől tartották, a szervezők tudatos döntése volt. Azt akartuk, hogy a vendégek a főváros környékén kívül is lássanak valamit Finnországból. Amikor a konferencia június 15-én, hétfőn Iisalmiban hivatalosan megkezdődött, a külföldi vendégek már két napja járták busszal a nyári Finnországot. Amikor a konferencia szemináriumi szakasza szerda este véget ért, a konferencia képviselői Paavo Ruotsalainen szigetére, Aholansaarira utaztak,² majd on-

nan Kuopióba és tovább a gyülekezetekbe szerte az országban. A legtöbb külföldi vendég Szent Iván-nap tájékán prédikált a finnországi gyülekezetekben – a résztvevők összesen közel másfél hetet töltöttek Finnországban.³

A konferencia témájaként Paavo Kortekangas 1978-as magyarországi látogatásakor előzetesen az evangélikus hitvallást jelölték meg. Ez különösen fontos volt a magyarországi egyház mint kisebbségi egyház számára.⁴ A konferenciárész istentisztelettel kezdődött és közös úrvacsorával zárult. Mindkét alkalom minden gyülekezeti tag számára nyitott volt, és így kapcsolódást jelentett a helyi gyülekezethez. A konferenciára finn és magyar nyelvű énekművet készült, amelyet mindvégig szorgalmasan használtak.⁵

re és a Ruotsalainen-féle mozgalom összejövetelére (*seurat*). Kortekangas látogatása kapcsán Káldy azt is bejelentette, hogy nincs akadálya annak, hogy azon a régi finnbarátok és finnül tudó lelkészek is részt vegyenek (KORTEKANGAS 1978, 5. o.). Ebben a tekintetben Káldy gondolkodásmódja különbözött az 1960-as évekből, amikor az 1930-as évek ösztönzőjaitól és az ébredési mozgalmi kapcsolatoktól függetlenül szeretne volna építeni a kapcsolatokat. Ez Káldy szerepének a megerősödésére és az újfajta finn kapcsolatok megszilárdulására is utalhat.

³ *Teologipäivien ohjelma* 1981.

⁴ KORTEKANGAS 1978, 5–6. o. Martti Voipio szociális tanácsos adott történelmi áttekintést az egyházak akkori kapcsolatairól. Káldy püspök beszélt az egyházzal a mai Magyarországon és annak önálló teológiai hangsúlyairól. Az egyházzal a mai Finnországban Aimo T. Nikolainen püspök tartott előadást. A konferencia fő előadásait finnek tartották, de minden előadást követett egy magyar hozzászólás. Dr. Tapio Saraneva a megigazulás teológiájáról tartott előadást Pröhle Károly professzor hozzászólásával. Paavo Kortekangas püspök témájához: „Mit jelent evangélikus keresztényként élni a mai világban?” Nagy Gyula professzor szövegéhez. Arvi Seppänen dómesperes az úrvacsoráról szöveghez szent-egységeként, Keveházi László hozzászólásával (*Teologipäivien ohjelma* 1981).

⁵ A konferencia után az egyházak énekeskönyvi bizottságai közös értekezletet tartottak Helsinkiben. Így a konferencia a részt vevő egyházak énekeskönyvi reformjára is kihatott (Pöytäkirja 14. 11. 1980 § 4, 1. függelék).

* Előadás a finnugor lelkészkonferencián. Tartu, 2012. szeptember 27.

¹ Juva érsek magyarországi látogatásakor Káldy pozitívan állt a határon túli magyarok meghívásához. Külön említette Szedressyt Romániából és Pátkait Angliából. El szeretne volna kerülni a magyarországi egyház iránt negatívan viszonyuló meghívását (JUVA 1980, 2. o.).

² Noha Káldy az 1960-as években ellenezte az egyházi kapcsolatoknak a finn ébredési mozgalmak talajára helyezését, most nem utasította el a konferenciaprogramban szereplő látogatást Paavo Ruotsalainen sziget-

A konferencia jelentőségét tekintve több tényre érdemes odafigyelni. 1. Talán a legjelentősebb az volt, hogy hosszú szünet (tizenhárom év) után ténylegesen megtartották. Az egyházak közti kapcsolatok számos nehézség után új szakaszba jutottak. 2. A konferencia előadásai főleg teológiai jellegűek voltak. Ebben a tekintetben valóra vált Simojoki érsek javaslata a teológiai tárgyalások megkezdéséről. A valódi teológiai párbeszéd azonban kevés volt, mert az elhangzott referátumok inkább előadások voltak, mintsem vitaindítók. Jelentősebb szempont volt a kölcsönös kapcsolatok megszilárdítása és elmélyítése.⁶ A konferencia lehetőséget adott a magyarországi egyháznak saját teológiai hangsúlyai bemutatására. 3. A háború után először voltak résztvevők Magyarország és Finnország mellett Észtországból és Romániából,⁷ valamint néhány határon túli magyar. Megvalósult a többnemzetiségű konferencia álma, bár mi, szervezők végig aggódtunk, tudnak-e jönni az észtek és az erdélyiek. Például a konferencia sajtóanyagában az állt, hogy Észtországból „néhány résztvevőre számítunk Edgar Hark érsek vezetésével”. A romániaiak jöveteléről viszont semmit sem mertünk írni.⁸ 4. Az iisalmi konferencia talán legnagyobb jelentősége abban volt, hogy ekkor alakultak ki az első testvérgyülekezet-párok. Káldy püspök és Juva érsek már korábban megállapodott öt-hat testvérgyülekezet-pár kialakításáról, de ez néhány év alatt a többszörösére bővült.⁹ 5. Egy másik hosszú távú hatás: az iisalmi konferencián abban is megállapodtak, hogy a lelkészkonferenciákat negyvente megszervezik.¹⁰

Az evangélikus teológia, az EBESZ és a Lutheránus Világszövetség a budapesti ülés középpontjában

Az 1985-ös budapesti konferenciát az új, iisalmiban megalapított négyéves ritmusban rendezték meg. Finnországból és Magyarországról körülbelül negyven-negyven fő vett részt, továbbá Észtországból két fő. Erdélyből Szedressy Pál püspököt hívták meg Kolozsvárról. Még most is emlékszem a pillanatra, amikor Szedressy belépett a templomtérbe a lelkészkonferencia zárulása közben. Senki sem mondhatta tehát, hogy nem kapott utazási engedélyt. Megkapta, de olyan későn, hogy nem tudott részt venni a konferencián.

⁶ Teologipäivät päättyivät 1981.

⁷ Az erdélyi egyházhoz fűződő kapcsolatok akkoriban kezdődtek, amikor a magyar- és finnországi egyház megállapodást kötött egymással. Lelkészcsoportok nyári vendégként már 1966 óta érkeztek Romániából (Kirkot kohtavaat 1981).

⁸ Lehistötiedote 1981.

⁹ JUVA 1980, 3. o.; KETTUNEN 1985c, 65. o. Az 1990-es években a magyar és finn testvérgyülekezet-párok száma már meghaladta az ötvenet. Ugyanakkor észtek és erdélyi gyülekezetek is beléptek a testvérgyülekezetekbe.

¹⁰ KETTUNEN 2010a, 66. o.; KETTUNEN 2010b, 66. o.

A konferencia programjában a részt vevő egyházak aktuális kérdései mellett teológiai előadások is voltak. A programban megváltak az előadásokhoz kapcsolódó hozzászólások gyakorlatától, ehelyett általános beszélgetésre tértek át, amit mindenki nagyon jónak tartott. Káldy püspök előadásának témája a Lutheránus Világszövetség és az európai kisebbségi egyházak voltak. Nagy Gyula püspök a Lutheránus Világszövetség előző évben Magyarországon tartott nagygyűlésének jelentőségével foglalkozott a magyarországi egyház számára. A finnek közül Jaakko Elenius lelkész előadása az egyházak EBESZ-kérdéseivel foglalkozott, dr. Juhani Forsberg témája „Hit és szeretet az evangélikus–ortodox párbeszéd tükrében”, Matti Sihvonen püspöké pedig „Az egyház a keresztség, az úrvacsora és a lelkészi szolgálat szempontjából” volt.

Figyelemre méltó, hogy a konferencia magyar előadásában nem szóltak az előző évben a Magyarországi Evangélikus Egyházban a diakóniai teológia és az egyház teológiai irányvonala kapcsán megjelent erőteljes kritikáról. Ez lett volna a legkézenfekvőbb téma a magyarországi egyház életével az 1981–1985-ös években foglalkozó FABINY Tibor professzor (1985) vagy a Lutheránus Világszövetség előző évi budapesti nagygyűlésével foglalkozó NAGY Gyula püspök (1985) előadásában. FABINY professzor ugyan említette az egyház más egyházakkal és vallásokkal, illetve a marxistákkal folytatott párbeszédét (1985, 7–9. o.), de egy szóval sem érintette a Dóka Zoltán által a Lutheránus Világszövetség nagygyűlése előtt elindított folyamatot. Nem emlékszem arra sem, hogy ezt az általános beszélgetéseken előhozták volna. Ez nemcsak az ügy bonyolultságára utal, hanem annak az időszaknak a beszélgetési légköréről is képet ad. A magyar résztvevők nem merték e kényes kérdést nemzetközi fórumon felvetni, és az egyházon belüli frontvonalak sem tisztázódtak még. De a többi egyház képviselője sem merete szóba hozni e kérdést.

Maga a konferencia két napig tartott a budavári templomban, ezután négy napos vidéki körút következett. Az ennek folyamán tapasztalt barátság és vendégszeretet túláradozó volt, és erősítette a kölcsönös egységet és szeretetet. A körút végén a legtöbb résztvevő prédikált Magyarországon szerte.

A finn és magyar püspököknek a konferencia során megtartott tárgyalásán Finnország meghívta a következő konferenciát, „ha az észtek nem akarják a saját országukba meghívni”.¹¹

¹¹ KETTUNEN 1985, 4. o. A finnek észtekre való utalását az indokolta, hogy az 1981-ben tartott iisalmi konferencia végén Edgar Hark érsek jelezte, hogy a konferenciát a magyarországi (1985. évi) konferencia után Észtországból tarthatnák meg. (Teologipäivät päättyivät 1981.)

Az ökumenikus helyzet és az evangélikus identitás tizenöt évre adott témát

Az 1989–2004 között tartott öt lelkészkonferencia letisztult, tematikusan folytatódó láncolatot képez az ökumenikus és politikai helyzet, valamint az evangélikus identitás kulcsszavai jegyében. Ezek a témák egyrészt folytatják az iisalmi konferencia evangélikus hitvallási témáját és az 1985-ös budapesti, az evangélikus teológiát érintő témákat. A nézőpont azonban a hitvallásról áttevődött az egyházakat körülvevő valóságra és annak változásaira.

Egyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a legutóbbi harminc évben szinte mindig fontos téma az evangélikus identitás. Ez alatt két dolgot értek. Először is a finnugor lelkészkonferenciák mindenekelőtt *evangélikus* lelkészek találkozásai. Másodsor: a résztvevők éppen evangélikus lelkészként szeretnének láthatóvá és hallhatóvá válni. Különösen a kisebbségi helyzetben lévő evangélikus egyházak léte saját országukban hatott arra, hogy azok saját hazájukban nem feltétlenül kaptak teret saját valójukban, hanem nekik kellett mások feltételeihez alkalmazkodniuk. Erre különösen nekünk, finneknek jó emlékeznünk és ezt felismernünk.

Az 1989 augusztusában tartott konferenciát nem tudták még Észtországbban tartani, hanem Finnországban, Valkealában rendezték meg. Az időpont éppen Észtország függetlenedési folyamatának idejére esett. A konferencián hatvanhat finn, huszonöt magyar és öt észtk képviselő vett részt. A romániai magyarokat még most sem merték hivatalosan meghívni a konferenciára. Ők azonban „véletlenül” Finnországban voltak az egyház külsegélyszolgálatára nyári vendégeiként, és a lelkészkonferenciát betervezték a programjukba.¹² Az erdélyi magyar evangélikus egyházat három lelkész házaspár képviselte. Újdonság volt, hogy az észtk evangélikus exilegyház képviselői, Konrad Veem érsek és Heimer Erendi lelkész is jelen voltak. A jugoszláviai szlovák evangélikus egyházat Pavel Čerfel lelkész képviselte. Így a finnugor család jelentősen kitért azok felé, akik a hazájukon kívül laknak. Ők is láthatóvá válhattak. Ez a maga módján jelezte az új áramlatokat és lehetőségeket.

A konferencia témája – az egyik előadás címét kölcsönözve – *Az ökumenikus helyzet és a mai evangélikusság* volt. Foglalkoztak az egyházi hivatás és az evangélikus lelkészi identitás kérdéseivel: mit jelent evangélikusként

¹² Kuriózusként elmondhatjuk, hogy a valkealai konferencia előtt néhány riporternek elmondták, hogy a romániai magyar képviselőket ne fényképezzék az újság számára, nehogy nehézséget okozzanak ezzel nekik. Amikor aztán megjelent a *Kotimaa* című egyházi lap, az erdélyi vendégek címlapon szerepeltek közelképen. A konferencia vezetősége mérlegelte, vajon tennünk kell-e valamit. Arra jutottunk azonban, hogy nem reagálunk, és megvárjuk, milyen alaposan olvassák a *Kotimaa* újságot a romániai nagykövetségen. Valószínűleg nem olvasták, mert semmilyen következménye nem lett a fényképeknek!

élni az evangélikus egyházak családjában egy ökumenikus korszakban?

1993-ban, amikor a konferenciát először tudtuk Észtországbban megtartani, Európa átalakulása tisztán érezhető volt. A megváltozott politikai helyzet a konferencia témájában is látszódt: *Ökumenikus helyzet és az evangélikusság ma*. Az előadásokban Európa átalakulási folyamatával foglalkoztak ökumenikus szemzőből és az evangélikus identitás szempontjából. Finnek harminchárman voltak jelen, észtk harmincan, magyarok tizenöten és erdélyiek hatan. A finnugor egyházi család még itt sem volt teljes: az inkeri egyházból nem vett részt senki.

Újdonság volt a konferenciák története szempontjából az egyértelműen a politikai életben működő parlamenti képviselő, Andra Veideman előadása: *Európa politikai és gazdasági változása és annak hatása az értékekre és ideológiákra*. Az előző konferenciákon minden felszólaló az egyházak és a teológia képviselői közül került ki.

Az 1996-ban Budapesten tartott konferencia témája az evangélikus szabadság fogalma volt, amit a nemzetiség, nép, keresztény hit, kultúra, európaiság és történelmi tradíció összefüggésében tárgyaltak. A megváltozott európai helyzetben vizsgálták többek közt a keresztény és a szekuláris szabadságfogalom viszonyát.

Magyar szempontból a történelmi nemzeti identitás és a nacionalizmusnak nevezett identitás viszonyáról volt szó, valamint arról, mit jelentett Magyarországnak a határok megnyitása nyugat felé. Máig emlékszem, milyen érdekesnek éreztük SZABÓNÉ MÁTRAJ Marianna előadását (é. n.) erről a témáról, amely átfogó elemzést adott Magyarországról a szovjet korszakban. Személyesen azt gondolom, hogy ez az előadás az egyik legfontosabb a finnugor lelkészkonferenciák előadásai között. Rajta keresztül a résztvevők konkrétan és érzelmektől mentesen hallhatták, mit jelentett a kommunista Magyarországon élni. Az 1990-es évek közepén már ez is láthatóvá, hallhatóvá és megoszthatóvá válhatott.

Finnországból huszonhét, Magyarországról húsz, Észtországból és Romániából öt, az inkeri egyházból két képviselő vett részt (KETTUNEN 1996, 1. o.). Az 1996-os konferencia a finnugor egyházi család szempontjából különösen jelentős volt, mivel itt képviselhetette magát először az inkeri egyház. Ekkor jött el számukra az idő, hogy láthatóvá váljanak, és előjöjjenek rejtekhelyükről.

A Lapuában 2000-ben tartott konferencia témája *Határon* volt. Ezt a témát a kisebbségi és többségi egyház szempontjából, az egyház nemzetközivé válása szempontjából és az evangélikus teológusok erőnléte szempontjából elemezték. Finnországból harminckilenc résztvevő, Magyarországról huszonhat, Észtországból tizenkettő, Romániából öt, Inkeriből hat és Jugoszláviából egy fő érkezett.

A lapuai konferencián jóváhagyták a lelkészkonferencia ügyrendjét. Újdonság volt, hogy sokkal több volt a kis-

csoportos beszélgetés, és a plenáris ülésekre kevesebb időt szántak. A konferencia résztvevőitől összegyűjtött visszajelzések szerint még több szabad időt kértek a konferencia időrendjébe és lehetőségeket a résztvevők szabad együttlétére. Az egyházi áttekintéseket és különböző egyházak híreit a konferencia elejére kívánták tenni, ezzel elősegítve a kölcsönös ismerkedést.¹³

A 2004-es konferencia az első és eddig egyetlen konferencia volt, amelyet Romániában, Kolozsvárott tartottak. Ugyanakkor ez és az 1989-ben Valkealában tartott konferencia volt a háború után tartott lelkészkonferenciák közül a résztvevők számát tekintve a legnagyobb (százöt résztvevő). A résztvevők a következőképpen oszlottak meg: Románia negyvenöt, Magyarország huszonhat, Finnország huszonkettő, Észtország öt és Inkeri öt fő. Magyarország a konferencia évében lett az Európai Unió tagja, Románia 2007-ben csatlakozott.

A konferencia témája *A hagyomány jelentősége az evangélikus identitás megőrzésében*. Ez egyrészt tükrözte azt az erőteljes átalakulást, amely Európában általánosan folyamatban volt. Másrészt jellemezte a Romániában mind egyházi, mind nyelvi szempontból kisebbségként élő magyar evangélikus egyház helyzetét. A témát mind az evangélikus, mind a nemzeti identitás szempontjából vizsgálták. Azonkívül tárgyalták a konfirmációi oktatás és az iskolai hittanoktatás jelentőségét a tradíció átadásában.¹⁴

A hit anyanyelvének épülése a különböző egyházakban

A Magyarországon, Révfülpön¹⁵ 2008-ban tartott konferencia szerkezetében különbözött az előbbiektől abban, hogy a három konferencianapot az országok szerint osztották fel: magyar nap, észt nap, finn nap. Ez a szervezés szempontjából átlátható megoldás volt, mert minden egyház a maga napján felelt a fő előadás és a programok összeállításáért.

A konferencia témája *A hit anyanyelve* volt, és az istentisztelettel és imádsággal összekapcsolódó témákról beszéltek. Ez volt az első alkalom az 1990-es évek óta, amikor nem érintették az európai átalakulási folyamatot és a nemzeti-

ségi kérdéseket. A konferenciatéma megválasztásában átmenetet érezhetünk egy tisztán teológiai és szellemi témakör felé, amelyhez minden részt vevő ország hozzáadhatta saját jellegzetességeit és hangsúlyait. A magyarok a liturgia és a prédikáció, az észt az egyházi énekek, a finnek az imádság szempontjából szemlélték a hit anyanyelvét. Finnországból huszonkilenc, Magyarországról huszonnégy, Észtországból négy, Romániából négy, Inkeriből öt és Szlovákiából két résztvevő érkezett.

A 2012-ben Tartuban tartott konferencia témája: *Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz – Az egyház missziója a változó világban*. Ez volt a második, Észtországban rendezett finnugor lelkészkonferencia. A különböző egyházak a következőképpen voltak jelen: Finnország harmincegy, Észtország harmincegy, Magyarország tizenhét, Románia öt és Inkeri öt résztvevőt küldött. Az újdonságot az jelentette, hogy az észt delegáció két tagja a kanadai észt püspökségtől érkezett. Az inkeri küldöttség kivételével minden delegációnak a püspök volt a vezetője. A konferencia főleg két dologgal foglalkozott: a finnugor lelkészkonferencia 75 éves múltjával és az egyház feladatával a mai világban. A jövő szempontjából figyelemre méltó, hogy a következő összejövetelre a reformáció ünnepi éve előtt, 2016-ban, inkeri területen kerül sor, és a konferencia megrendezéséért közösen felelnek majd a finn és az inkeri egyházak. Itt kiemelendő, hogy az összejövetelt első ízben szervezik Oroszország területén. Ezzel együtt megvalósul az is, hogy így minden részt vevő ország legalább egyszer volt a konferencia házigazdája is. Az inkeri tanácskozás témája a Biblia, a bibliafordítás és a hermeneutika lesz.

Több mint ezer lelkész vett részt a lelkészkonferenciákon annak 75 éves történelme alatt, főképpen öt finnugor egyházból. Legnagyobb számban Finnországból voltak, de az egyház taglétszámát nézve Magyarországról jöttek a legnagyobb arányban.

A múltból a jövőbe

A lelkészkonferenciákkal kapcsolatban sok minden változott az évtizedek során. Ezzel együtt a konferenciák funkciója is átalakult. Ezt fontos felismernünk, amikor a jövőbe tekintünk. Csak néhány szempontra szeretnék itt utalni.

Az 1930-as évektől az 1980-as évek végéig a konferenciák a finnek kivételével minden résztvevő számára szinte az egyetlen utat jelentették a szocialista országokon kívüli kapcsolattartásra. A találkozók ablakot nyitottak a Nyugatra és más evangélikus egyházakra. Kelet-Európa átalakulása nyomán az ösztöndíjas kapcsolatok ma már világszerte elérhetővé váltak. Finnország már a rokon népek teológusai számára sem első számú ösztöndíjas célpont, és a finn nyelv tanulása már nem ugyanazokat a nemzetközi ajtókat nyitja, mint az 1970-es évek politikai környezetében.

¹³ KETTUNEN 2000, 1–2. o. „Ugyanakkor javasolták, hogy hagyjanak fel azzal a gyakorlattal, hogy minden egyház köréből ugyanannyi előadást kérnek. A konferencia előadóinak nem is feltétlenül kell a résztvevő egyházak köréből érkezniük. Az előadókat szaktudásuk alapján kellene kiválasztani, és érkezhetnek bárhonnan a világból. Globális faluban élünk... A nézőpont a múltból és a jelenből forduljon a jövőképek alkotása irányába.”

¹⁴ A hittanoktatás minden résztvevő országban árnyalta az egyház és állam kapcsolatát. A magyar vonatkozásokat többek között Tuula POHJALAINEN-VINKO kutatta (1995).

¹⁵ A konferenciát eredetileg Észtországban tervezték megtartani, de röviddel a konferencia előtt áthelyezték Magyarországra.

Jávorszky Béla az 1990-es évek végén úgy találta, hogy mára a finnugor kapcsolatok számai megint meggyengültek. Szerinte attól kell félnünk, hogy megfelelő lépések és elégséges finanszírozás nélkül el fognak sorvadni (JÁVORSZKY 1997, 81. o.). Bár Jávorszky kifejezetten hangsúlyozta, hogy ő „természetesen” nem az egyházi kapcsolatokról beszél, ezeket a kilátásokat az egyházi kapcsolatoknál is figyelembe kell vennünk.

A lelkészkonferenciák az ösztöndíjcsere gyümölcseként kezdődtek. Az 1920-as évektől az 1980-as évek végéig több mint harminc finn lelkész tanult Magyarországon és több mint húsz magyar lelkész Finnországban.¹⁶ Akkoriban kifejezetten a finn- és magyarországi egyház lelkészeire vonatkozott az ösztöndíjcsere. Ma a lelkészek közti ösztöndíjcsere már kevésbé jellemző. Az 1990-es években történt váltás óta nem volt végzett lelkész az ösztöndíjasok között egyik országban sem. A helyébe lépett a teológushallgatók Erasmus-cseréje, amelyben még tanulmányait végző teológusok vesznek részt. Ma már a professzorok látogatásait sem az egyházak szervezik, hanem ezek is az Erasmus-csereprogram keretében zajlanak. Az egyetemi tanárok kapcsolata az évezred elején volt a legélénkebb a Budapest és Joensuu közti Erasmus-csere keretében, de ez a csere Budapest és Helsinki között is erősödik.

A kapcsolat korai szakaszában a finnországi népek közti kapcsolattartás volt a legfontosabb. A lelkészkonferenciák egyik feladata a rokon népek és az egyházak közeledése és a kölcsönös kapcsolatok ápolása volt.¹⁷ Ez abból is látható, hogy az első szakaszban a résztvevők száma felülmúlta a későbbiekét. A kölcsönös kapcsolatokat elősegítették a gyülekezetbe irányuló körutak.¹⁸

Később, a hidegháború idején a finnugor rokonsági alapú találkozó hangúlyozása háttérbe szorult, sőt ezt inkább kerülni próbálták. Jól emlékszem, ahogyan az 1981-

ben Iisalmiban és 1989-ben Valkealában tartott konferenciáknál tudatosan arra törekedtek, hogy a nyilvánosság előtt ne az a kép alakuljon ki, mintha itt finnugor népek összegyülekezésére törekednének. Félő volt, hogy ez nehezítene az erdélyi és észti résztvevők részvételét.

Kritikusan fel kell tenni a kérdést: elegendő megtartó alap-e a rokonsági gondolat a finnugor lelkészkonferenciák számára a jövőben is? Nem biztos, hogy ez viszi tovább a konferenciaturadíciót. Ezzel szemben ma is relevánsnak tartom Martti Simojoki érseknek az ösztöndíjcsere 50. évfordulóján tett indítványát a teológiai párbeszéd megkezdéséről. Ma azonban inkább teológiai kutatási együttműködésről beszélnek. Bár akkoriban az indítvány csak a finn és magyar egyházat érintette, azt minden, a konferenciákon részt vevő egyházra ki lehetne terjeszteni.

A finnugor népekre és egyházakra a történelem során mindig jellemző volt a határterületeken való élet. Nyugat és Kelet, Róma és Bizánc feszültségében éltünk. Művelődési szempontból ez több irányból érkező hatásokat jelent, politikai és társadalmi szempontból pedig folyamatos fenyegetések, megaláztatás, félelem, bizonytalanság és alávetettség kockázatával való együttélést jelentett. Ma feltehetjük tehát a kérdést: milyen teológiát, milyen hitet és milyen lelki életet szült a félelem, a bizonytalanság és az alávetettség között való élet? Biztos, hogy nyomot hagyott az egyház életében és a hit kifejezőmódjaiban is. Az egyház, a hit és a teológia mindig a saját korában él.

A második világháború utáni évtizedekben, nem utolsósorban a hidegháború idejében a finnországi evangélikus egyháznak az a történelmi hivatás adatott, hogy kapcsolatot tartson a kelet-európai szocialista országok testvéregyházaival.¹⁹ Ez jelentette egyrészt a gazdasági támogatás lehetőségét, másrészt tanulhattunk abból a szívéllyességből és odaadásból, amivel ezeknek az egyházaknak a lelkészei dolgoztak nehéz körülmények között. Finn szempontból jó okunk van azt mondani, hogy egyházunk a háború utáni időszakban keletről kapta a nemzetközi kapcsolatokra vonatkozó történelmi hivatását. Ilyenkor korántsem mindig a nagy többségi egyház volt tanárszerepben. Sokszor a kicsi erősítette a nagyot, a gyenge vigasztalta az erőset, és a szegény adott bátorságot a gazdagabbnak.

A finnugor egyházi család tagegyházai sokféle időt megtapasztaltak. Néhányuktól szinte a létezésüket is megtagadták. El kellett rejtőzniük, búvóhelyen kellett lenniük, és a hangjukat el kellett némítaniuk. Mindenekelőtt az észti, inkeri és erdélyi evangélikusokra gondolok. Az út a kitagadottságból a nyilvánosságig hosszú, de lényeges. Ha a finnugor lelkészkonferenciák elősegítették, hogy ők egy kicsit

¹⁶ KETTUNEN 2010a, 64–65. o.; KETTUNEN 2010b, 64–65. o. Az ösztöndíjcsere az észti egyházzal csak 1989-ben kezdődött, és 2012-ig öt ösztöndíjas teológus tanult Finnországban. Ezenkívül intenzív kurzust tartottak teológiából négy oroszországi és két észtsországi inkeri gyülekezetből érkező tanulóknak. A Sibelius Akadémián három észti egyházzene-szervező hallgató volt az 1990-es években. (A szerző tulajdonában: Aarno Lahtinen e-mailje Paavo Kettunennek, 2012. 08. 10.)

¹⁷ MURTORINNE 1978, 331–334. o.; KOREN–VOIPPIO 1988, 96–97. o.

¹⁸ Az első konferenciakörút értékeléséről lásd Viljanen 1965, 126–128. o. Mindig a kor függvénye az is, hogy a kommunikációs eszközök és az egyházi lapok mennyire tartották számon a lelkészkonferenciákat. Egészen a 2000-es évek elejéig a részt vevő országok egyházi lapjai alaposan tájékoztattak a konferenciák eseményeiről. Finnországban a 2012-es konferenciáról a *Kotimaa* kisebb terjedelemben számolt be, mint a korábbi konferenciákról. A konferencián részt vevő szerkesztő személyes hangvételű cikkben számolt be róla, és a *Kotimaa* 24 hírszolgálat öt híradása tudósított. De ezek a híradások nem az egész konferenciáról szóltak, hanem csupán egy résztémát érintettek. Ezzel szemben mind az észti *Eesti kirik* újság, mind a magyar *Evangélikus Élet* terjedelmes cikkeiben tájékoztattak a konferencia eseményeiről (Finnugor lelkészkonferencia 2012, Soom 2012).

¹⁹ Ennek a kapcsolatnak a jelentőségét Káldy püspök is hangsúlyozta az 1985-ös budapesti konferencián tartott előadásában (KETTUNEN 1985b).

jobban láthatóvá és hallhatóvá váljanak, önmaguk legyenek, már fontos szerepet töltek be.

A 1900-as évek végén és a harmadik évezred elején a finnugor egyházi kapcsolatok a testvér-gyülekezeti kapcsolatokban valósultak meg a legerősebben. A jövőben ez a működés is új kihívások előtt áll, mert az elmúlt években visszaesett a testvér-gyülekezeti tevékenység. A 2007-es évben a finn evangélikus gyülekezetek nagy részének (70 százalék) volt testvérkapcsolata valamelyik külföldi evangélikus közösséggel. 2011-ben már csak 59 százalékuknak volt ilyen testvéri kapcsolata. A visszaesés igen jelentős még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a helyi gyülekezetek száma kisebb lett az egyház-összezsatolások következtében. Leginkább az Észtországgal és Inkerivel folytatott testvéri együttműködés esett vissza, de a Magyarországgal folytatott együttműködés túlnyomó részben megmaradt.²⁰

A kapcsolatok fejlesztésének egyik modellje az lehetne, hogy a teológiai párbeszéd, a tapasztalatok és az egység megtapasztalásának útjai elváljanak egymástól, ha nem is ellentétesek egymással. Ilyenkor 1. az egyik út a teológiai párbeszéd lenne, amely egyre inkább a teológus kutatók saját konferenciáin zajlana. Itt meghatározott témákkal foglalkoznának, akár csak az orosz ortodox egyházzal folytatott párbeszéd keretében. 2. Egy másik út lehetne az egyház munkatársaiként dolgozó lelkészek lelkészkonferenciái, amelyeken az egyház működésével kapcsolatos témákra, a közös hit és az élettapasztalat megosztására koncentrálnának. Mindkettőn jelen lehetne a finnugor kultúra. Az előző jobban támaszkodhatna az egyetemi teológusokra, az utóbbinak a testvérgyülekezeti működés lehetne az alapváza.

Az évek során nekem az volt az érzésem egy-egy ilyen konferencián, hogy egyszerre próbál teológiai fórum és a kölcsönös kapcsolattartás és egység eszköze lenni. A teológiai párbeszéd és a szociális és kollektív kölcsönhatás összekapcsolása azonban nagy kihívás.

Európa helyzete az első lelkészkonferencia, azaz 1937 óta jelentősen és sok alkalommal változott: háborúk, a szocializmus felemelkedése és pusztulása, hidegháború, a gyanakvás, félelem és alázatoskodás ideje, Európa egységesülése, az Európai Unió, a monetáris unió és annak nehézségei. A politikai-társadalmi helyzetben történt válto-

zások lényegesen változtattak az egyházak helyzetén. A részt vevő egyházak teológiája is lényegesen változott a 75 év során. Vajon a mai egyházak kihívása a tömeges kiválás az egyházból, a Mammon-isten és a teljesítményközpontú társadalom imádata? Vagy egyszerűen csak arról van szó, milyen Istenben hiszünk és milyen Istenről és milyen lelki életről beszélünk? Lennének-e például ezen a téren projektek, amelyekben a finnugor egyházak együtt tudnának elmélyülni?

Felhasznált művek

Levéltári források

Evangélikus Országos Levéltár, Budapest (EOL). Koren Emil hagyatéka (KEH). 1. doboz, Finn–magyar lelkészkonferencia és turistaút 1968, Összefoglaló jelentés a finn lelkészegyesület által rendezett 70 tagú magyarországi turistaútról s abban a finn–magyar lelkészértekezletről 1968. június 6–16-ig. 1968. június 21.

Oulun maakunta-arkisto, Oulu (OMA). Laestadiana 17 = Paavo Viljasen kokoelma.

*Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ulkoasiain osaston arkisto, Kirkkohallitus, Helsinki (KUO)*²¹

Ahti Auranen piispa Káldylle, 1968. 04. 08.

FABINY, Tibor 1985. Unkarin luterilaisen kirkon elämä vuosien 1981–1985 välisenä aikana. Unkarilais-suomalaiset teologi-päivät Budapestissa. 1985. 06. 03–05.

JUVA, Mikko 1980. Raportti Arkkipiispa ja Rouva Juvan vierailusta Unkarin evankelis-luterilaisesta kirkossa. 21–28. 4. 1980. 04. 21–28.

KÁLDY Zoltán 1968a. Egyházunk mai életének kialakulása és annak belső tartalma.

KÁLDY, Zoltán 1968b. Kirkkomme nykyisen elämän kehitys ja sen sisällys.

KÁLDY, Zoltán 1981. Kirkko tämän päivän Unkarissa, teologiset erityiskorostukset. Suomalais-unkarilainen pappeinkokous Iisalmi. 1981. 06. 15–18.

KETTUNEN, Paavo 1985. Suomen ja Unkarin piispojen neuvottelu tiistaina 1985. 06. 04. Muistio. Sihteerinä Paavo Kettunen.

KETTUNEN, Paavo 1996. Raportti suomalais-ugrilaisesta teologikokouksesta Unkarissa 1996. 06. 24. – 07. 01.

KETTUNEN, Paavo 2000. Yhteenveto ja kokouksen arviointi pienryhmäpalautteen pohjalta. Suomalais-ugrilainen pappeinkokous. Lapua 2000. 07. 07.

KORTEKANGAS, Paavo 1978. Raportti virallisesta vierailusta Unkariin 1978. 04. 11–27. Matkaraportit.

KOSKELA, Kirsti 2008. Raportti suomalais-ugrilaisesta pappeinkokouksesta 2008. 06. 10–15. Unkarin Révfülöpiissä.

Lehdistötiedote 1981. Taustaa tiedotustilaisuuteen 1981. 06. 15. Kuopiossa.

Muistio, Matkaraportit 1965–1970. Eal. 1965. Muistio neuvottelusta piispa Vetön virastossa Budapestissa 1965. 04. 13.

²⁰ Az egyház négyéves történetéről (2008–2011) szóló beszámoló szerint a finn helyi gyülekezeteknek hivatalos kapcsolataik főleg észt (37 százalék) és inkeri (33 százalék) kapcsolatok voltak. Ezen kívül a helyi közösségek mintegy tizedével nem hivatalos inkeri és észt kapcsolataik voltak. A finn lutheránus helyi közösségek 14 százalékának volt hivatalos magyar együttműködési kapcsolata. A beszámoló nem tudósít romániai kapcsolatokról, de a finn evangélikus egyház külügyi részlege szerint négy finn helyi közösségnek volt romániai kapcsolata. 2007-ben a nemzetközi testvéri kapcsolatok legnagyobb részét az inkeri (59 százalék) és észt (55 százalék) kapcsolatok alkották. A helyi közösségek 18 százalékának volt magyar kapcsolata, 9 százalékuknak svéd kapcsolata és 7 százalékuknak német kapcsolata (Monikasvoinen kirkko 2008, 234–235. o.; Haastettu kirkko 2012, 233–234. o.).

²¹ Az alábbi bibliográfiai tételek a Finnországi Evangélikus Egyház Külügyi Osztályának levéltárában találhatóak.

- SZABÓNÉ MÁTRAI, Marianna é. n. Historiallinen kansallisuusidentiteetti muuttuvassa Euroopassa.
- NAGY, Gyula 1985. Luterilaisen maailmanliiton 7. yleiskokouksen merkitys Unkarin luterilaiselle kirkolle ja sen seurakunnille. Unkarilais-suomalaiset teologipäivät Budapestissa 1985. 06. 03–05.
- PÁLFY Miklós 1968a. A magyar evangélikus egyház teológiai hozzájárulása, részvétele és a viszonyulása a Keresztyén Békekonferenciához.
- PÁLFY, Miklós 1968b. Unkarin Luterilaisen Kirkon teologinen avustus, osanotto ja suhtautuminen Kristittyjen Rauhan konferenssiin.
- PALO, Toivo I. 1968. Prahan rauhankonferenssi ja Tšekkoslovakia. Toukokuu 1968. [Matkaraportti osallistumisesta Prahan rauhankonferenssiin 1968. 03. 31. – 04. 05.]
- PRÖHLE Károly 1968. Teológiánk a háború után.
- Pöytäkirja 1980. Suomalais-unkarilaista pappeinkokousta valmisteleva työryhmä.
- SINNEMÄKI, Maunu 1968. A békemunka az ökumenikus mozgalmakban. Maunu Sinnemäki előadása.
- Teologipäivien ohjelma 1981. Suomalais-unkarilaiset teologipäivät Iisalmen Metsäpirtillä 1981. 06. 15–18. Ohjelma.
- VOIPIO, Martti 1981. Kirkkojemme tähänastiset yhteydet. Suomalais-unkarilainen pappeinkokous Iisalmessa 1981. 06. 15–18. Tekijän hallussa. Aarno Lahtisen sähköposti Paavo Kettuselle 2012. 08. 10.
- Folyóiratcikkek*
- XII. finnugor lelkészkonferencia. *Evangélikus Élet*, 2012. október 14.
- JÁVORSZKY, Béla 1997. Suomalais-ugrilaiset Euroopassa. *Kanava*, 2. sz. 79–82. o.
- KETTUNEN, Paavo 1985a. Keskinäinen antaminen tunnusomaista Budapestin teologikokoukselle. *Kotimaa*, június 18.
- KETTUNEN, Paavo 1985b. Unkarilaiset ja suomalaiset papit toisiaan oppimassa. „Eläkää toisillenne rakkaudessa.” *Kirkko ja koti*, június 20.
- KETTUNEN, Paavo 1985c. Unkarin kirkollinen elämä. *Teologinen aikakauskirja*, 61–65. o.
- Iisalmen teologipäivillä: Kirkot kohtaavat. *Savon sanomat*, 1981. június 16.
- PÁLFY, Miklós 1968c. Unkarin luterilaisen kirkon teologinen avustus, osanotto ja suhtautuminen kristittyjen rauhankonferenssiin. *Pappisliiton jäsenlehti*, 115–122. o.
- PUNTILA, Matti 1968. Pappisliiton Unkarin matka 1968. 06. 6–16. *Pappisliiton jäsenlehti*, 184–186. o.
- Seuravieraita monesta maasta. Sananjulistusta yli rajojen. *Savon Sanomat*, 1981. június 17.
- SINNEMÄKI, Maunu 1968. Unkarilais-suomalainen pappeinkokous Budapestissa. *Kotimaa*, 1968. június 17.
- SOOM, Kaido 2012. Soome-ugri pastorid olid koos Tartus. *Eesti Kirik*, 2012. október 3.
- Suomalais-eestiläis-unkarilainen pappeinkokous 1977. Arkki-piispan toivomus. *Kotimaa*, 1977. szeptember 27.
- Suomelle ja Unkarille ystävyysseurakuntia. Teologipäivät päättyivät. *Savon Sanomat*, 1981. június 19.
- VILJANEN, Paavo 1969. Suomen ja Unkarin kirkkojen suhteet. *Kotimaa*, 1969. szeptember 26.
- Tanulmánykötetek*
- KETTUNEN, Paavo 2010a. Suomen ja Unkarin kirkkosuhteet kylmän sodan aikana. In: *Veljeskansan keskuudessa. Suomen Unkarin-edustustoiminnan historiikki*. Szerk. Sievers, Jaakko. Suomen suurlähetystö, Budapest. 58–68. o.
- KETTUNEN, Paavo 2010b. Finn–magyar egyházi kapcsolatok a hidegháború idején. In: *Rokoni körben. A magyarországi finn képviselő története*. Szerk. Sievers, Jaakko. Ford. Pap Kinga Marjatta. Finn Nagykövetség, Budapest. 58–68. o.
- KOREN Emil 1986. *Testvéreink Északon. A finn–magyar kapcsolatok története*. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.
- KOREN, Emil – VOIPIO, Martti 1988. Sukukansojen uskonnyhteys. Unkarin ja Suomen kirkkojen suhteet. Herättäjä-Yhdistys, [Lapua].
- KUKKONEN, Antti 1968. *Unkarin luterilaisen kirkon asema toisen maailmansodan jälkeen. Yleisen kirkkohistorian laudaturtyö syksyllä 1968*. Helsingin yliopiston keskustakampuksen kirjasto, teologia.
- Monikasvoinen kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2004–2007*. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere, 2008. (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 103.)
- MURTORINNE, Eino 1978. Suomalais-unkarilaisten kirkollisten yhteyksien hahmottuminen. In: *Nova et vetera. Studia in honorem Martti Parvio*. Helsinki. (SKHS toim. 105.) 331–348. o.
- NIIRANEN, Pekka 2008. *Martti Simojoki – kirkon ääni*. Kirjapaja, Helsinki.
- PESONEN, Niilo 1999. Balttilaiset teologikonferenssit kirkko- ja kansallisuuspoliittisten ristiriitojen keskellä 1927–1937. In: *Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 87–88 (1997–1998)*. Helsinki. 369–396. o.
- POHJALAINEN-VINKO, Tuula 1995. *Luterilainen uskontokasvatus sosialismiin siirtyvän Unkarin koulutusjärjestelmässä 1945–1958*. Yleisen kirkkohistorian lisensiaattityö. Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta. Helsingin yliopiston keskustakampuksen kirjasto, teologia.
- SEPPO, Juha 2012. *Martti Simojoen elämäkertaa koskevan tutkimuksen käsikirjoitus*. Painamaton.
- SINNEMÄKI, Maunu 1986. *Kirkot etsivät rauhaa*. Otava, Helsinki. (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisu 7.)
- VILJANEN, Anna-Maija 2001. „Rakas unkarilainen veljeskirkomme.” *Suomalaisten kirkolliset yhteydet Unkariin luterilaisiin 1957–1966*. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopiston keskustakampuksen kirjasto, teologia.
- VILJANEN, Paavo 1965. *Unkaria ja Suomea etsimässä*. Herättäjä-Yhdistys, Lapua.
- YRJÖLÄ, Jukka T. 1969. *Suomen kirkon suhde heimokansoihin ja ulkosuomalaisiin vuosina 1917–1931*. Painamaton kirkkohistorian laudaturtyö. Helsingin yliopiston keskustakampuksen kirjasto, teologia.

Fordította Pap Kinga Marjatta

Szembeszállhatunk-e a korszellemmel?

Belső szabadság és manipulált mértéktelenség

- Az Evangélikus Hittudományi Egyetem akadémiai napjának, a *Dies academicus*nak ebben az évben a gazdasági válság által felszínre hozott problémák adták az apropóját. *Szembeszállhatunk-e a korszellemmel? Belső szabadság és manipulált mértéktelenség* – ez volt a konferencia fő témája. A Biblia, a nyelv, a kommunikáció, az igehirdetés, a profit, az emberi magatartás nézőpontjából szemlélve gazdag szellemi kincset, megerősítő, új, meglepő és érdekes információkat és összefüggéseket tártak fel a nap előadói. Az alábbiakban négy előadás szövegét olvashatják.

Hit és profit

■ BARITZ SAROLTA LAURA OP

Ma is sok hívő keresztény ember vallja azt, hogy hit és pénz, teológia és gazdaság nem férnek össze, sőt kizárják egymást, egy jó keresztény nem foglalkozik gazdasági kérdésekkel, nem dolgozik bankban, nem érdeklődik pénzügyek, anyagiak iránt. Ezt a nézetet igyekszik megváltoztatni a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola „Keresztény társadalmi elvek a gazdaságban” (Keteg) szakirányú képzése s annak aktív tanárai és hallgatói, köztük jómagam. Rokonságban érzem magam Gömböcz Elvirával, aki – hozzám hasonlóan – teológus és közgazdász egyszerre, s itt az egyetemen tanít, mert az ő munkássága is hasonló az enyémhez: mindketten a közgazdaságtan és a teológia összetartozásáról, egymásrautaltságáról beszélünk a saját területeinken.

Előadásomban azt igyekszem bemutatni, hogy a közgazdasági gondolkodás gyökerei a kereszténységhez, sőt az arisztotelészi időkhöz nyúlnak vissza, s a gazdasági élet alapja, központja az ember, az emberi értékek voltak (és most is azok), nem az ember volt/van a gazdaságért, hanem a gazdaság volt/van az emberért. Az ember teljességében, teljes emberként (test, lélek, szellem egységként) vett részt a gazdasági folyamatban, az emberi értékrend meghatározója a struktúrának, amely rá épül. (Nem valljuk tehát a főáramú gazdaságtan értéksemlegességi követelményét.) Felállíthatjuk azt a hipotézist, hogy ha az ember gondolkodásmódja megváltozik, megváltozik a rá épülő struktúra is, így a gazdaság minősége is.

A kezdő dián láthatunk egy csontvázat, egy üzletembert és üzletasszonyt, amint kezet fognak egymással. A főáramú (teológiát nem kedvelő) és az alternatív (teológiát elfogadó) közgazdaságtan közötti különbséget ragadhatjuk meg ezekkel a képekkel. A főáram olyan, mint egy csontváz: elemei nélkül nem létezne a gazdaság maga, szükség van rá, tartja az egész testet. De nem elég. Egyedül csak redukált, cson-

ka, hardver. Szüksége van a test, sőt az ember többi részére is ahhoz, hogy a gazdaság egész legyen: ezek az emberi értékek, az emberi kapcsolatok, a teljes ember maga. A gazdaságnak ezt a részét fogalmazza meg a teológia, amely megadja a gazdasági tevékenység végső célját s a szoftvert.

Luigino Bruni és Stefano Zamagni *Civil gazdaság – hatékonyság, méltányosság, köz-jóllét* című könyve – magyar kiadásának könyvbemutatója 2013. április 10-én volt a Corvinus Egyetemen – részletesen leírja a gazdaságnak ezt a megközelítését; bűvópataknak nevezi azt a gazdasági irányzatot, amely a gazdaságnak ezt a teljességét, emberközpontú mivoltát írja le.

A bűvópatak az ókortól ered, mikor Arisztotelész megfogalmazta az *oikonomia* és a *krematisztika* közötti különbséget. Az *oikonomia* a háztartás körüli munkákat jelenti, szükségletkielégítést, használati értéket, ahol a pénznek csereeszköz funkciója van. Képlettel így ábrázolhatnánk: $\dot{A}-P-\dot{A}$. A szükséglet kielégítésével meg is szűnik az adott gazdasági aktus, tehát korlátos. A *krematisztika* ezzel ellentétben nem a szükségletkielégítést tartja céljának, hanem a pénz korlátlan felhalmozását: pénzből több pénzt csinálni; azaz korlátlan a gazdasági aktus: a pénz kincs-képző funkciója és a csereérték a hangsúlyos a folyamatban. Képlettel: $P-P'$ vagy $P-\dot{A}-P'$.

Az *oikonomia* típusú gazdálkodás megfigyelhető a középkori kereszténység gazdasági tevékenységében, a monasztikus gazdálkodásban, Firenzei Szent Antonin írásaiban, a ferences rend Monti di Pietá (montes pietatis) népbankjaiban, amelyek szegényeknek kölcsönöztek pénzt alacsony kamatra ($P-\dot{A}-P'[\dot{A}]$) ellentétben az uzsorások ($P-P'$) tevékenységével, amelyet elítéltek a korabeli gondolkodók is (pl. Aquinói Szent Tamás). Amúgy a katolikus egyház társadalmi tanítása elfogadja a kamatot, ha mérsékelt szintű.

A bűvópatak tovább folytatódik a 15–18. század olasz polgári humanizmusa alatt civil gazdaság néven, ahol a korabeli közgazdászok (Antonio Genovesi, Cezare Beccaria, Palmieri, Vico, Carlo Cattaneo stb.) kimondják, hogy a gazdaság célja nem a profit felhalmozása (vö. krematisztika, főáramú közgazdaságtan), hanem az emberek boldogsága, a „köz-jóllét”, a közjó, ami az emberi kiteljesedés egyéni és közösségi szinten. A piacon helye van a kölcsönösségnek (vö. nyer-nyer helyzetek a főáram nyer-veszít helyzeteivel ellentétben), a nagylelkűségnek, az ingyenességnek, a testvériségnek. (Ezt fogalmazza meg a 21. században XVI. Benedek pápa is a *Caritas in veritate* című enciklikájában.) Tehát az erényes ember a meghatározója a gazdasági struktúrának, amely gyökeresen különbözik a mai főáramú paradigmától.

A bűvópatak eltűnik a 18. században, amikor is az angolszász politikai gazdaságtan veszi át a helyét Adam Smith elveivel, de visszatér a 19. század végén a katolikus egyház társadalmi tanításában, a *Rerum Novarum* kezdetű pápai enciklika XIII. Leó pápa általi megfogalmazásával s az utána következő pápai enciklikákkal egészen napjainkig. A bűvópatak megjelenik a 20. és 21. században is: a civil gazdaság az elméleti háttere (akár tudatlanul is) a mai civil társadalom gazdasági tevékenységének: a nonprofit, intézeti, alapítványi, egyesületi stb. szférák gazdálkodásának.

A civil gazdaság alapján megfogalmazott alternatív gazdaság nem elveti, hanem helyére teszi, más szemléletbe helyezi a főáramú közgazdaságtan elemeit. Így megfogalmazza az önérdékkövetési tételt is, csak más tartalmat ad az önérdeknek. Eric Fromm alapján megfogalmazza az úgynevezett „objektív önérdék” tételét: „Valódi szükségleteimben a másik ember jólléte is benne van. Kiteljesedés az erények által.” Tehát az én önérdem a mások jólléte is. Ez ellentétben áll a főáram „szubjektivistá önérdékének” fogalmával, ahol az önérdék csak az egyén saját (önző) szubjektív céljainak követését jelenti.

Az alternatív közgazdaságtan egyik alaptételéhez érkezünk, az „értékek hierarchikus rendjének” megfogalmazásához. A klasszikus görög filozófia felismerte, hogy a világban megfigyelt értékek nem egyformák, a materiális értékek állnak az értékhierarchia legalacsonyabb fokán, majd a vegetatív s az érzékelést jelentő értékek jönnek, s a csúcson állnak az intellektuális és erkölcsi értékek. Ezek rámutatnak egy végső célra, az igazságosságra Arisztotelész szerint. Aquinói Szent Tamás hasonló rendet fogalmaz meg a *Summa theologiae* első részében: a „jók” rendjéről elmélkedve megnevez „hasznos jókat”, amelyek tulajdonképpen az anyagi javak; ezek eszközök, eszközül szolgálnak a többi „jó” realizálásához. Ezek között vannak az „erkölcsi jók”, amelyek prioritást élveznek a többi „jó” előtt, tehát az elsők a „jók” között, s vannak még a „gyönyörködtető jók”, amelyek kísérik a másik két „jót”. Röviden: az anyagi javak eszközként szolgálják az erkölcsi javakat, amelyek az elsők a jók, javak között. Maslow szükségletpiramisa is ezt a logikát követi.

A most vázolt alaptételre felépíthetünk egy (alternatív) gazdasági (vállalatgazdasági) rendet: a „háromdimenziós gazdaság” rendjét. Itt az első két dimenziót az úgynevezett „alapvető javak” alkotják: a tőkejavak, pénzügyi eszközök, marketingstratégia, profit; ezek nem mások, mint a tamási „hasznos jók”, tehát eszközként szolgálnak. A harmadik dimenziót pedig az úgynevezett „kiemelkedő javak”, vagyis értékek alkotják: társadalmi felelősség, bizalom, igazságosság, szolidaritás, kölcsönösség, mértékletesség stb., vagyis a tamási „erkölcsi jók”. Ezek célok, és prioritást élveznek az alapvető (hasznos) javak előtt.

Látjuk, ez pont fordított rendszer, mint a főáramú. Azt is látjuk, hogy a tamási (háromdimenziós) rendszer integrált rendszer: szükség van a hasznos (alapvető) javakra és az erkölcsi (kiemelkedő) javakra egyaránt, mindegyikre a maga helyén és szemléletében. Ezzel a főáramú rendszer elemei a helyükre kerültek. A profit nem cél, hanem eszköz, hasznos jószág, szolgál. (Nem megszüntettük, hanem helyére tettük.)

Ugyanezt láthatjuk a pénzről szóló ábrán is: Tamás szerint a pénzfelhalmozás alacsonyabb rendű tevékenység, mint a pénzhasználat: a pénz a hasznos javak közt is a legalacsonyabb rendű, tehát a szolgák szolgája. Jó, mert a hasznos „jók” között foglal helyet, tehát pozitív a szerepe, s nem féltis, hanem hasznosan szolgál egy rajta kívül álló célt (erkölcsi jót) és végső célt is. A főáramban ezzel szemben a pénz végső céllá válik (bálvány), és minden szférát ural, nem „jó”.

Összefoglalóan elmondhatjuk tehát, hogy az alternatív közgazdasági irányzatban megtörténik a profit trónfosztása: a főáramban cél, itt eszköz, a főáramban haszon, itt hasznos, a főáramban uralkodik, itt szolgál, helye a hasznos jók között van. Itt tehát a gazdaság célja a közjó, a profit eszközként szolgál ennek eléréséhez.

Végül szót kell ejtenünk a Homo Oeconomicus és a Homo Reciprocans közti különbségről is, amely a két paradigma (főáram és alternatív) eltérő emberképe. A Homo Oeconomicus csak egy tamási szférában mozog: a hasznos jók szférájában: itt keresi célját, kiteljesedését. Az erkölcsi jó csak csatolmány, hozzáragasztott terület, nem integráns része. Akár el is hagyható. Végső célja nincs, a szubjektív önérdék jellemzi. Így elmondhatjuk róla, hogy redukált, mert nem teljes; célt tévesztett, mert célját a hasznos jók (eszközök) között keresi; boldogtalan, mert elvétí a végső célt s az emberi kapcsolatokat; s ezért nem tud szeretni. Ezzel szemben a Homo Reciprocans integrált egység: a hasznos jót itt az erkölcsi jó keretezi, integrált egységben van a kettő; objektív önérdék jellemzi, s a kölcsönösség, testvériség, az értékek talaján áll. Van végső célja. Láthatjuk tehát, hogy a Homo Reciprocansok által meghatározott gazdasági rend – a háromdimenziós gazdaság – más paradigma, mint a főáram.

Eddig elméleti síkon vizsgáltuk a profit és a hit lehetséges kapcsolatát. Az utolsó percekben illusztrációkat láthatunk: vannak szervezetek, vállalatok (forprofit és nonprofit), amelyek a háromdimenziós paradigmában mozognak

(például a Fokoláre Mozgalom közösségi gazdaságon alapuló vállalatai, amelyek a profitjuk egy részét a szegényeknek mint érintettjeiknek adják, vagy a Mondragon multinacionális vállalat, ahol a legalacsonyabb és legmagasabb fizetések közti különbség csupán nyolcszoros). Az ilyen „etikusnak nevezett” cégek részvényértékeit nem értékeli rosszabbra a piac, mint a nem etikus cégeket, sőt hosszabb távon biztonságosabb befektetési területnek bizonyulnak. Életben maradási görbéjük is ugyanúgy alakul, mint a nem etikusnak kimondott társaké: a normál eloszlást követi.

A zsolttárok ugyanazt az értékrendet sugallják, amit itt

leveztünk: a gazdálkodás mikéntjét megtalálhatjuk hitünk gyökereiben is.

„Vagyonotok hogyha gyarapszik, szívetek hozzá ne tapadjon!” (Zsolt 61)

„Így szólok az Úrhoz: Istenem vagy nekem, nincs más javam rajtad kívül.” (Zsolt 15)

„Szívembe nagyobb örömet öntöttél, mint azoknak, akik dúskálnak búzában meg borban!” (Zsolt 4)¹

¹ Az idézetek forrása: *Zsolozsmáskönyv. Az imaórák liturgiája*. Magyar Katolikus Püspöki Kar, Budapest, 1993.

Kockázat nélkül?

A gazdasági válság tünetei a mai magyar kommunikációban

■ BALÁZS GÉZA

Merész ugrás

Merész vállalkozás öt évvel a gazdasági válságnak nevezett jelenség (összeomlás, megtorpanás, recesszió?) után arról értekezni, hogy a világ jelentős részét érintő megrázkódtatás milyen hatással volt, van a mai magyar kommunikációra. Egy pénzügyi válság a gazdaságon nagyon gyorsan végigsöpör, konkrét hatásait le lehet írni, de a társadalmi viszonyokban (s ide soroljuk a kommunikációt, azon belül a nyelvet is) történő elmozdulást, változást megragadni ennyi idő alatt szinte lehetetlen. A társadalmi folyamatok jóval hosszabb kifutásúak, s a jelen megfigyelését, megértését számos homályosító körülmény nehezíti.

Hogy mégis vállalkozom egy ilyen témájú bemutatásra, annak az az oka, hogy értelmiségi küldetésünk, felelősségünk környezetünk folyamatainak figyelemmel kísérése, az azokra való rákérdezés és esetleg válaszolás. Nyilvánvaló, hogy ötven év múlva jobban rálátunk majd a mai magyar kultúrára, de több okból nem várhatunk ötven évet.

Már a név sem jó

Emberi törekvés a dolgok megnevezése. Ezért a 2008-as válságot is elneveztük. Mondják gazdasági válságnak, pedig a közgazdászok szerint pontosabb volna a hitelválság, adósságválság, pénzügyi válság megnevezés, amely nem érthette derült égből villámcsapásként a társadalmat, mert már évek óta figyelmeztettek rá a közgazdászok. Inkább az okozott meglepetést, hogy – különböző következményekkel, lefutással – végigszaladt a világgazdaságon. A pénz-

ügyi válságot – ugyancsak különböző következményekkel, lefutással – közösségi, emberi válság követi.

Egyébként igaza lehet Czákó Gábornak, hogy korunkat „gazdaságkornak” nevezi. Gazdaságkorból gazdasági válság következik.

Mi vezetett ide?

A legegyszerűbb válasz: a kellő önismeret hiánya. A jó önismeret ugyanis biztonságot és kiegyensúlyozottságot nyújt. A nem kellő önismeretből viszont folyamatos egyensúlytalansági helyzetek következnek. Az önismereti „térkép” leginkább homályos területe: a kockázatelemzés. A *homo sapiens* nevet mi adtuk magunknak. S azért adtuk, mert fölismertük, hogy kiemelendő tulajdonságunk a *sapientia*: az okosság, eszeség, bölcsesség; a belátás. Mindez pedig egy csak az emberre jellemző tulajdonsággal, egy következtetési eljárással, az abdukcióval mutatható ki. Az abdukció előzetes ismeretekből fakadó, ám feltételezésen alapuló következtetés. Az ember csodája, hogy előismeretekből és előjelekből okosan tud következtetni. Nem kell mindennek „megtörtélnie”. Elkerülhető a legtöbb rossz. Ma persze inkább azt mondanánk: kockázatelemzés a kockázatkerülés, a kockázatok csökkentése, elkerülése céljából.

A kockázatelemzést persze bizonyos körülmények nehezítik. A konkrét esetben hátráltató tényezőnek számít a csábítás, ámítás. Ennek egyik eszköze folyamatos mediális manipuláció, az irreális (a világ minden lakosa számára egyszerűen elérhetetlen) vágyak fölkeltése. A manipuláció egyik nyelvi tünete például ez: „könnyű hitel”. Ami azt sugallja,

hogyan könnyű elérni, megkapni, és egyébként sem jár semmi komoly következménnyel. Mindannyian emlékezünk a válság előtti évekre. A 0%-os önrészre (vagyis saját pénz, fedezet nélkül) és kamatra, a hitelre kedvezményt adó vásárlási csábításokra. Egy „vállalkozótól” személyesen hallottam (a válság előtt): „Hülye, aki készpénzre vesz autót!” 2008 óta láthatjuk a „bedőlő” hiteleket, halljuk a sirámokat: „Ötmillióért vettem autót, s most tízmilliót kell visszafizetnem.”

2012-ben lehetett, hogy valamelyik tévéhíradó egy „bedőlő” ingatlanhitelest faggatott. A panaszkodó asszonyt „jó érzékkel” egy csodálatos, nagy alapterületű amerikai konyha-nappali családi ház terében filmezték, aki elmondta, hogy nem tudják fizetni a részleteket.

A magyar társadalom történetében az „áruvásárlási láz” már többször végigsöpört. Érdekes, hogy bizonyos korszakokat az árukról neveztünk el: frizsiderszocializmus (a jég-szekrényről az elektromos hűtőszekrényre való váltás az 1960-as években), Gorenje-korszak (a rendszerváltást megelőző években korlátozottan megnyitott valutavásárlás következtében Ausztriában vásárolt hűtőszekrények, amely vásárlási láz gyakorlatilag Ausztriának juttatta a magyar valutakészletet). Amikor az emberek elkezdtek hitelre és 0%-os kamatra nyakra-főre vásárolni az óriási LCD-tévéket; már voltak, akik jelezték, van ebben valami torzulás.

Korunk másik – globális – szlogenje a fenntarthatóság. Mindenki tudja ugyanis, hogy a világ jelenlegi módon való fenntartása lehetetlen. Tehát úgy kell élni, hogy fenntartható legyen a világ. Csakhogy a „fenntartható fejlődés” jelen tudásunk szerint paradoxon. Mindenesetre nagyon jól hangzik. S hogy mit jelent a „fenntartható divat”, azt magam sem tudom.

Az informatikai világ a nem hírekből (álhírek, álesemények, faktoidok) sűrű, átláthatatlan hálót sző körénk. Nagyon sok időt és fáradságot követel meg az ocsú és a búza szétválasztása. Ennek következménye felszínesség, a dolgok végig nem gondolása, valamiféle jelenben való lebegés. Aki lebeg, az nem törődik, nem gondolkodik eleget. Kommunikációs tünete bizonyos gondolkodást igénylő műveletek elhanyagolása. Esetünkben konkrét okként lehet fölfedezni a festett álmok mellett a pénzügyi kultúra és a szövegértés hiányát.

A hitelszerződés csapdája

A szövegértésbeli problémák is sokfélék. Keverednek bennünk a szubjektív és az objektív összetevők. Nehéz lenne jóindulatot (humanizmust, bölcsességet, előrelátást) föltételezni azokról, akik a banki hitelszerződés következő passzusát megfogalmazták (egy hitelszerződés 5.2. pontja, egy tizenégy soros [!] mondat). Tekinthető a válság konkrét előzményének is!

„Amennyiben a kölcsön folyósításakor (több részletben folyósított hitelek esetében az első részlet folyósításakor, illetve több devizanemben igénybe vehető kölcsön esetén az

első részlet folyósításakor alkalmazott devizanem tekintetében) a Bank által alkalmazott középárfolyamhoz képest a kölcsön devizanemének Banknál jegyzett középárfolyama 20%-ot (húsz százalékot) meghaladón erősödik, azaz a Magyar Köztársaság mindenkori hivatalos nemzeti fizetőeszközének devizanemében értékesíthető fedezet értékéhez képest a devizahitel a Magyar Köztársaság mindenkori hivatalos nemzeti fizetőeszközének devizanemére átkonvertálva 20%-nál nagyobb összegű eltérést mutat (a Magyar Köztársaság mindenkori hivatalos nemzeti fizetőeszköze gyengül és a deviza erősödik), és a fedezet már nem nyújt elegendő biztosítékot a Magyar Köztársaság mindenkori hivatalos nemzeti fizetőeszközének devizanemében kifejezett tőketartozásra, akkor a Bank jogosult a kölcsön összegét a Bank mindenkor hivatalosan közzétett T+0 napos („T nullás”) árfolyamán egyoldalúan a Magyar Köztársaság mindenkori hivatalos nemzeti fizetőeszközének devizanemére konvertálni, amelyről a Bank az Adóst utólag írásban tájékoztatja.”

Beszélő jelek

Vegyük sorra azokat a jeleket, amelyek korunk kommunikációs kultúrájában föltűnőek, magyarázatot, értelmezést kívánnak. Nem mindegyik kapcsolódik közvetlenül a gazdasági válsághoz, de azzal is kapcsolatba hozható.

Föltétlenül ilyen a gyorskultúra. Ma már több tucatnyi gyors- van. A gyorsvonat még csak érthető, de a gyorsrízs már elgondolkodtató. A gyorsbeszéd is érthető, de az egyetemen rendezett gyorskonferencia már bővebb magyarázatot igényel. A gyors- eredeti jelentésétől eltávolodva előtaggá válik. A jelenség neve: grammatikalizáció. A gyors/ gyors- szerepváltása: kortünet.

Mint minden divatszóé, divatkifejezésé. Korunk kedvelt stilisztikai művelete: a (gyakran ijesztő) túlzás, ennek grammatikai jelensége: a különféle (jelentésbeli vagy nyelvtani) fokozás. A gyorskultúra világában fokozni kell a jelenségeket. Korjellemző divatszó: a pörög, a pörgés: 1. Egész este pörög (élénken, fáradhatatlanul cselekszik.) 2. A diszkóban megy az arconpörgés (egész éjjel mindenki arcol, arcszkodik, teszi/tetteti magát). Divatszóvá vált a zúz ige: 1. Amint leérünk a strandra, zúzok a vízbe. 2. Egész lyukasóra alatt zúzta a vicceket. Látható, hogy mint válik egy konkrét fizikai mozdulat (zúz, azaz tör) átvitté: (nagy energiával) megy, majd még tovább: (nagy energiával) mond, mesél.

A gyorskultúra, gyorsbeszéd mellett másik jellemző: az élmény, a látvány. Mindkettőnek megszámlálhatatlanul nagy szócsaládja jött létre. Maradjunk egyetlen szó kibővítésénél: élménykonyha, látványkonyha. Jó érzékkel neveztek el szociológusok világunkat élménytársadalomnak.

Hogy milyen gyorsan végigszalad a társadalmon egy sajtós nyelvtani szerkezet (a német eredetű -er képzős szóalkotás), arra példa a legutóbbi néhány év egyik szócsalád-

ja: takker (taxi), nyugger (nyugdíjas), jobber (jobboldali), baller (baloldali) stb.

A gyorsan élés kifáradáshoz, stresszhez, frusztrációhoz vezet. Ki sejtette volna, hogy Selye János fölfedezése, a stressz mindennapi hivatkozássá válik? A stresszt oldani kell, ezt szolgálja a kitombolás, a buli, a gőzkieresztés, s az utóbbi években fölbukkant és helyesírási szempontból is következetesen egybeírt nagyívás.

Az informatikai világ kulturális váltást hoz. Egészen egyszerűen azt mondhatjuk, hogy a memoriteralapú világ keresésalapúvá válik, a csak szöveges hipertextté, főként képvivé (a lineáris alineáris). Félelmetesen távolodónak érzem a naponta hangoztatott „tudásalapú” társadalmat. Az ember metaforáló lény, az új világot a jobban értelmezhetőség miatt ilyen képekkel, hasonlatokkal igyekszik megragadni: háló; a számítógép: kihelyezett agy; az internetes irodalom olyan, mint a pára. Nincs nemzetstratégia, oktatáspolitikai, szülő és tanár, aki ezt rugalmasan követni tudná.

Ugyancsak kortünet a rövidülés. Bizonyos esetekben az „örök gyermekkor” képeit idézik az infantilisnak tetsző rövidítések: szupi, polgi, önkormi, örihari, plázcsi, napszemcsi... Az olykor rejtélyesig menő szóösszerántások: mizu, micsi (mit csinálsz?), habizti (ha biztos). Tréfának hat, de valós nyelvi adat: Megyek a henyóval a Szöcsibe (Meyyek a hetvennyolcas autóbusszal az Országos Széchényi Könyvtárba).

A generációk is „rövidülnek”: ma már csak egyetlen évtized egy: X, Y, Z, újabban Skype-generáció.

Konkrét következmények

Néhány kommunikációs (nyelvi) jellemzőt konkrétan is a gazdaságinak nevezett válsághoz kapcsolhatunk.

1. Bizalmatlanság, tartózkodás a bankokkal, szerződésekkkel szemben. Például diákhitel, vállalkozói hitel. A „banki termék” kifejezést 2012-ben az év szavává választották – felhíva arra a figyelmet, hogy elhomályosítja, elfedi a valóságot. Nyilván azért banki termék, hogy ne kelljen kimondani: kockázatos befektetés, hitel.

2. Óvatosság, tapintat a másik ember pénzügyi helyzetével kapcsolatban. Fiatalok mesélik, hogy óvatosabban tesznek egymásnak ajánlatot: „Üljünk be valahová!” Esetleg konkretizálják a program anyagi vonzatát: „Menjünk el moziba, a jegy 2000-be kerül.” A „rossz anyagi helyzetről” való beszéd azonban nem mai jelenség. Rése a begyakorolt hungaropesszimizmusnak.

3. Ironikus megjegyzések a válsággal kapcsolatban, válságíronia. A válsághelyzet indoklási alapként szolgál: „Nincs a fénymásolóban papír, tudják, válság van”, „Nincs kréta az osztályban, válság van.”

4. Ironikus, ám egyben irigykedő megjegyzések. Ha a másiknak jobban megy („a másik rétje mindig zöldebb”): „Náluk bezzeg nincs válság!” (Például új autót

vettek.) Mintha gyakoribbá válna az irigységen már túlmenő balkáni eredetű szólás is: „Dögöljön meg a szomszéd tehene is!”

5. Az elszegényedés, a „lecsúzás” kommunikációja. Beszédes kifejezések: Tesco-sznob, bevásárlótúra, illetve a már korábbi, a politikai kommunikációban különösen sokszor puffogatott kisnyugdíjas. (A legdrámább hatást 2002-ben a nyugdíjas tojás = törött tojás sztoriája váltotta ki; s kiagyalója számára láthatóan sikerrel.) Különböző fórumokon áltapintatosan úgy tárgyalják: „A magyar fogyasztó érzékeny.” Vagyis mindenből az olcsóbbat veszi. Az akció, az árcsökkentés, árleszállítás (reklámmal ma: árzabálás) egyébként nem csak magyarországi találmány. Hogy egyes marketingesek az árakat erősen böngésző magyar vásárlót „Sóher Sanyinak” nevezik, valamint ahogyan a „hülye azért nem vagyok” szlogenel csalogatják, az már reklámetikai vétséget súroló, de a testület érzékenységét még nem érintő kérdés.

6. A várakozás, a tespedés, a semmittevés ugyan régi magyar jellemző (gondoljunk csak Pató Pál úrra, a patópáloskodásra), ám szókészlete most kiterjedőben. Egyik példája: a punnyad, a punnyadás. A föltétlenül passzív vagy fiktív tő (*puny-) életre kelt.

– Legtöbbször otthon punnyad és horrorfilmeket néz.

– Építkezem, nem könnyű, mert korosztályom nehezen mozdul, bepunnyad, bemenekül az unokák közé.

– Délre mindenki kipunnyad.

– Mi ez a punnyadás, fiatalok?

Lackfi János is fölfigyelt rá. Szerinte a punnyadás tétlenkedés, unatkozás, fásultság, gubbasztás, langyos lébecolás.

A *puny- szótó tehát valahonnan fölelevenült. A népnyelvben egyetlen hasonló alakot találtam: punya = keletlen, sületlen kenyér (vizaknai adat). A keletlenség, sületlenség mindenestre összehozható a mai punnyadással...

7. A gazdasági válság és az annak megoldására tett (kétségbeesett) politikai kísérletek sajátos terminusok születésével járnak együtt. Néhány ezek közül: ingatlanbuborék, valutaválság, devizahitelesek, svájci frankosok, árfolyamgát, adósságrendező hitel. Ez utóbbira született egy ironikus megjegyzés az közösségi oldalon. „Adósságrendező hitel. Mi lesz ezzel a két talicska földdel? Hát, ássunk neki egy gödört!”

8. Végül meg kell említeni a düh, az indulat, a menekülés kommunikációját. Régi jelenség a szélsőségek hangoztatása. Az országot hol mennyországnak (*Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita* – Magyarországon kívül nincs élet, ha van, az nem olyan), hol pokolnak („itt egyszerűen nem lehet élni”) nevezik. Ez utóbbi kommunikációja erősödött föl a korábbi „összecsomagolt bőrönd” képétől elindulva egyik költőnk búcsúverséig, végsőkéig elkeseredettek nyilvánosságra hozott, voltaképpen provokáló búcsúleveléig. S bár az országhoz járuló legdurvább jelzők 2006-ban érték el a politika csúcát, alacsonyabb szinten is gyakorivá váltak a különféle netes fórumokon: „Elmegyek ebből a ... ország-

ból.” Nagyon halk még az ellenreakció, bár előfordul: „Ha elődeink minden alkalommal elmentek volna, amikor nehezebbé vált a sors, akkor a Kárpát-medence ma üres lenne.”

Feladat

Bár a tudományos megközelítésnek nem mindig kell hogy következménye legyen valamiféle elköteleződés, az írástudók felelőssége azért figyelmeztet. Önmagában fontos, hogy időben jelezzük a társadalmi tüneteket, s (ha szükséges) nem pánikkeltően figyelmeztessünk az esetleges következményekre. Mivel a jövőbe senki nem lát, s aki lát, sokszor és egyre gyorsabban igazolhatóan tévedhet; figyelmeztetésül

annyit mondhatunk, hogy amit az ember már kipróbált, és sikeresnek bizonyult, abban lehet bízni, hinni. Én ilyenek gondolom a folyamatos, el-elmélyülő és egyre tágabb körökre kiterjedő művelődést, a hagyományos kommunikációs formák (beszélgetés, mese, olvasás, felolvasás, közös éneklés, de akár hangjátékhallgatás, diafilm-nézegetés) fölélesztését, gyakorlását; az új kommunikációs formák tudatos és kritikus használatát; a „kívülről vezéreltségtől” való minél teljesebb megszabadulást. Ez egyáltalán nem könnyű és soha nem véget érő folyamat. De ettől lettünk és vagyunk emberek. Szívvel kívánom mindenkinek a közösségeket építő, ám egyszermind egyéni utak, a lelki béke megtalálását! Csak ez segíthet túl külső megpróbáltatásokon, például a folyamatos (örökké „átmeneti”) válságokon.

Gazdasági válság és igehirdetés

■ SZABÓ B. ANDRÁS

Egy igehirdetés a válság idején

„Néhány hete történt csak. Az egyik nagyáruházban a felnőttek között egy kisfiú áll. Kosarában füzetek, zsírkréták, könyvborítók sorakoznak. Hatalmas tömeg van az írószerzészelen, nem meglepő ez az első tanítási nap estéjén. Az esti napfény simogatja az Alexanderplatzon hazafelé tartó embereket. (...) Még az áruház pénztáránál várakozó hosszú sorban sincs az ilyenkor szokásos türelmetlenség. A kisfiú, lehet olyan 11-12 éves, kipakolja a kosarát a pultra.

Látszik, hogy a nagymamája kíséri. A várakozás alatt oroszul beszélt vele. A fiú mögött álló férfi az órájára pillant. Szeretné még elérni a következő zónázó vonatot. A kislánya kérte meg, hogy hozzon magával egy könyvborítót és két füzetet. Szorítja az idő. De a pénztárosnő még az előtte álló kisfiú írószereit húzza le a leolvasóval. Végre végez vele. A kisfiú a pultra teszi a pénzt. De a pénztárosnő megszólal: „Sajnos ennyi nem elég.” A kisfiú tökéletes németséggel válaszol: „Pedig ez mind kell. A tanító néni adott egy listát.” Az oroszul beszélő nagymama húsz méterre egy polc előtt áll. (...) Valószínűleg sem nyelvileg, sem anyagilag nem tud segíteni unokáján. „Hiányzik 16 euró, el kell döntened, mit hagysz itt.” A pénztárosnő szomorú tekintettel nézi a fiút. „Mennyi is hiányzik még?” – szólal meg egy hang. „Pontosan 16 euró? Azt én fizetem” – és a kisfiú mögött álló férfi elővesz egy 20 eurós bankjegyet. A pénztárosnő fellelegzik. „Jó, akkor mindent becsomagolhatunk.” És a férfihoz fordulva: „Igazán rendes Öntől.” Hátrébb a sorban egy nő a barátnőjéhez fordul: „Csatlakozni kéne, ezzel a úriemberrel én is szívesen elmennék vásárolni.” Az emberek nevetnek.

A férfi kifizeti a saját apróságait, és elsiet az állomásra. Talán még eléri a vonatát. A nagymama újra közelít az unokához. A fiú megkönnyebbülten pakol, betuszkolja a vásárolt felszerelést a zacskóba. Majd kimennek az áruházból. Kint az Alexon az esti napfény elárasztja az életet fénnel.

A mai vasárnap igéje János első levelének 2. fejezetéből így hangzik: *„Aki szereti a testvérét, az a világosságban van, és nincs benne semmi megbotránkoztató; aki pedig gyűlöli a testvérét, az a sötétségben van, és a sötétségben jár, és nem tudja, hova megy, mert a sötétség megvakította a szemét. Írok nektek, gyermekek, mert megbocsáttattak bűneitek az ő nevéért. Írok nektek, apák, mert ismeritek azt, aki kezdettől fogva van. Írok nektek, ifjak, mert legyőztétek a gonoszt. Írtam nektek, gyermekek, mert ismeritek az Atyát. Írtam nektek, apák, mert ismeritek azt, aki kezdettől fogva van. Írtam nektek, ifjak, mert erősek vagytok, és Isten igéje lakik bennetek, azért legyőztétek a gonoszt. Ne szeressétek a világot, se azt, ami a világban van. Ha valaki szereti a világot, abban nincs meg az Atya szeretete. Mert mindaz, ami a világban van, a test kívánsága, a szem kívánsága, és az étellel való kérdés, nem az Atyától, hanem a világtól van. A világ pedig elmúlik, és annak kívánsága is; de aki Isten akarát cselekszi, megmarad örökké.”¹*

Öt évvel ezelőtt, 2008 októberében, a Lehmann csődje után három és a tőzsde fekete napja után egy héttel, amikor Berlinben a kötelezően választható hittanoktatásért kezde-

¹ Wolfgang Huber berlini püspök prédikációja a berlini dómban 2008. október 19-én. http://www.ekd.de/predigten/2008/081019_huber_berlin.html.

ményezett aláírási kampány a célegyenesben volt, a válság mélypontján, az újjáépített, zsúfolt berlini dómban ezekkel a szavakkal kezdte igehirdetését Wolfgang Huber püspök.

Van ebben valami erő, ami magával ragadja a hallgatóságot. Épp akkor, amikor az ember mindenütt számsorokat lát, és azt, hogy ezek a számsorok meredeken sülyyednek. Amikor minden, amit összegyűjtött, amit biztosnak gondolt, egyszeriben bizonytalanná válik. A valutaárfolyam, a zuhanó tőzsdeindex, adóssághegyek irreális számsorai töltik be a gondolatokat, és olyan irreális számsorok jelennek meg, amelyeknek egy sci-fiben lenne a helyük. A számok hatalmát korábban elképzelhetetlen módon kezdtük ekkor megtapasztalni.

A szó hatalma

Wendy Espeland és Mitchell Stevens arra a jelenségre, hogy dolgok mérhetővé tételükkel válnak összehasonlíthatóvá, egy fogalmat hozott létre, a *commensuration* fogalmát. Amikor számokat tudunk rendelni bizonyos fogalmak mellé, akkor arra vagyunk képesek, hogy ezekkel a számokkal összehasonlítsunk egymástól teljesen különböző dolgokat. Így tudunk például iskolákat összehasonlítani egymással a felvételi eredmények alapján. Így tudjuk a testtömegindex alapján összehasonlítani saját jelenlegi és korábbi állapotunkat. Így tudunk pszichológiai személyiségtesztek alapján magunkról különböző képeket alkotni. De mindenekelőtt a gazdaság világára igaz ez, a pénz képességére, az értékmérő képességre.

Emiatt bővíthetett ki az *ipar* fogalma a mai világban olyan széles területre, hogy rengeteg, korábban nem ismert összefüggésben használjuk. Az *ipar* szó valóságos hegemoniára tett szert, és folyamatosan szerzett meg újabb és újabb területeket. Így beszélhetünk ma élményiparról, egészségiparról, szexiparról, és így lehetünk tanúi annak, ahogyan az *ipar* átalakul.

Frankfurt belvárosában a 19–20. század fordulóján alakult ki egy gazdag városrész a pályaudvar környékén. Tipikus századfordulós épületek álltak az utcában. Az *ipar* virágzását jelképezte az ilyen utca. Pár éve készítettem egy fotót ezen a környéken. Kis templom áll hatalmas üvegpaloták szorításában. Izgalmas a története. Abban az időben épült, amikor a háború után újjáépítették Frankfurtot. Mára megváltozott a helyzet. Az emberek kiköltöztek a belvárosból, csak üvegpaloták és irodaházak maradtak. Senki sem lakik a környéken, így a templomot nem nagyon látogatták. A racionális számok alapján úgy döntött az egyházvezetés, hogy itt az ideje eladni az értékes telket, hogy a hatalmas irodaépületek egyike odaköltözzön. De egy kis gyülekezet összefogott, és valamire képes volt. Annyit tudtak elérni, hogy hangos szóval, hatalmas felháborodással és rengeteg munkával kicsit hátrébb tolták a telken a tervezett irodaházat, ami a templomot eltüntette volna, és ép-

pen annyi helyet nyertek, hogy a telek felének feláldozásával megmaradhatott ez a kis templom, és a hatalmas irodaház is megépülhetett. Valamennyi pénzt nyertek is vele, de ott maradhatott a templom ezeknek az üvegházaknak a tövében. Mi ez, ha nem a szó hatalma a számok felett?

Ismerjük azokat a szavakat, amelyek képesek a számokat értelmezni. Ismerjük azokat a szavakat, amelyeknek az is a feladatuk, hogy önmagukban nem biztos, hogy értelmezhető számsorokat értelmezzenek. Láthatunk óriásplakátokat, amelyeken csak két szó szerepel: *Jobban teljesít*. És máris értjük, hogy a két szó egy számsorhoz próbál magyarázatot adni. Mit jelent az a számsor, amelyet mások úgy értelmeznek, hogy rosszabbul teljesít? Mindkettő megengedett, hiszen demokráciában élünk, és ki-ki eldöntheti, hogy mi a számok valódi értéke.

A szónak hatalma van. Ezért hamis lenne azt állítani, hogy a jelenlegi válság rossz az igehirdetésnek. Az újraértékelés lehetősége, a krízis igenis lehetőséget nyit az igehirdetés számára.

Két kontextuális szempont

Két szempontot szeretnék bemutatni az igehirdetés kontextusát vizsgálva: egy magyarországi speciális szempontot és egy teológiai.

Az első az összemérhetőség régi igénye, amit megfogalmaztak a fent említett amerikai szociológusok. Ez jelen van, és nem idegenként, a magyar társadalomban. A magyar társadalmat nagyon régóta jellemzi egyfajta materializmus, ezt sok-sok kutatás igazolja. Nemcsak napjainkban fedezhető fel, amikor könnyen mérhetővé válik, hanem régen jelen van közöttünk. A magyar társadalomra jellemző materializmus meghatározó és kiemelkedő szempontja egy szimbólum, amely talán összeköti a Kádár-rendszer kompromisszumait egészen a mai válsággal. Ez a szimbólum teológiaiilag sem néma. Ez a *ház* szimbóluma. Emberek hatalmas erővel, mintegy életmüként egy-egy házat tudnak létrehozni. Ha sikerül ezt a házat mint tulajdont megszerezni, akkor még mindig kérdés, hogy sikerül-e megtartani. Van-e olyan erő abban a családban, hogy egyben maradjon? Van-e olyan erő abban a családban, hogy a devizaválság közepette megőrizze ezt a házat? Nagyon izgalmas adat látott nem olyan régen napvilágot egy német gazdaságkutató cég elemzésének eredményeként, mely szerint a németek egy főre jutó tulajdona jóval kisebb, mint a görögöké vagy a ciprusiaké. Ez azért van így, mert a németek jellemzően bérlakásokban élnek, Görögországban és Cipruson pedig a döntő többség birtokolja a házat. Van valami, ami stabilitást igényelne, ami stabilitást szeretne létrehozni. Amit az ember szeretne megőrizni, és közben olyan erőfeszítést tesz, ami lehetetlenné teszi ezt, és veszélybe sodorja az egész közösséget.

A másik szempont, amelyet szeretnék bevezetesként az igehirdetés kontextusához hozzákapcsolni, nagyon régi. Öt-száz éves múltra tekint vissza, és a teológiához kapcsolódik. A fent említett összehasonlító értékmérés talán legizgalmasabb példája az, amikor létrejöttek a bűnbocsátó cédulák. Amikor kitaláltak egy olyan számot, egy olyan összeget, amelyről azt állították, általa az ember bűnei megbocsáthatóvá válnak. És ne gondoljuk, hogy ez a fogalom már a múlté. Sokkal gazdagabb az utóélete, mint gondolnánk. Hiszen egyfajta „üdvgazdaságtan” mindig megfigyelhető az igehirdetésben és a teológiai gondolkodásban is. Benne volt ez már az Ószövetség bölcsességirodalmában is, de a mai karizmatikus mozgalmakban is megtalálhatjuk.

Az igehirdetés prioritásai

Négy szempontot szeretnék megemlíteni mint az igehirdetés prioritásait.

1. Az első, amit prioritásként megfogalmazhatunk, épp az előző állítás tagadása. *Az üdvösség nem gazdasági fogalom.* Nem lehet üdvgyazdálkodást létrehozni. A keresztény teológia határozott ténymegállapítása az, hogy ingyen kegyelemből történik az üdvösség. Ez pedig felértékelhetlenné teszi, úgy, mint a vizet és a levegőt. (Habár vannak kísérletek, például a vízzel kapcsolatban, hogy valamiképpen értéket csatoljanak hozzá...) Hozzá kell kapcsolnunk azonban ehhez a másik oldalt is: ha egyfajta társadalmi világboldogítást tűznénk ki az igehirdetés céljául, mondjuk, hogy elérjük a norvég vagy a svéd társadalom viszonyait, semmivel nem kerülnénk közelebb az üdvösséghez. Hiszen nem tudhatjuk, hogy több norvég vagy svéd állampolgár lesz a mennyországbán, mint a balkáni zűrzavarból érkezők.

2. Az igehirdetés következő fontos prioritását Pannenberg úgy fogalmazza meg, hogy *a moralizálás a szószéken nem képes a bűn valódi karakterét megragadni.* Sőt kiegészíthetjük: a moralizálás, amit oly gyakran hallunk szószékeken, s amivel az ember, ha nincsen igazán felkészülve, könnyedén tölti ki az időt, egyáltalán nem képes teológiai álláspontokat és fontos teológiai összefüggéseket megmutatni. Viselkedési szabályok nem képesek arra, hogy az örömhírt kifejezzék.

3. A harmadik prioritás az igehirdetésnek az a különös képessége, hogy *az egészre kérdez rá.* Luhmann ismert társadalom- és rendszerelméletében kifejti azt, hogy a társadalom fejlődésének, a mai modern kor sikerének egyik oka az, hogy a társadalmi területek teljesen különváltak, és önálló egésként működhetnek. Így működik a jog, a gazdaság, az oktatás vagy a kultúra. Éppen ez a sikernek a titka, hogy lehet szakosodni. Lehet egy-egy területet a saját szabályai szerint működtetni.

Az igehirdetés nem vehet ebben részt. Nem zárkozhat be. Az igehirdetésnek éppen az a funkciója, hogy a teljesre kérdezzen rá.

4. Az igehirdetés negyedik feladata az *az igény, hogy segítséget nyújtson.* Mert komplex világban élünk, s ebben a komplex világban szükség van valamiféle értelmes célra. Olyan értelmes célra, amely az ember számára racionálisan is, az életvezetés szempontjából is elfogadható. Az igehirdetésnek az a feladata, hogy a célra vonatkozó kérdést értelmesen feltegye.

A célra vonatkozó értelmes kérdés

A célra vonatkozó kérdéshez a következő alkérdések kapcsolódnak:

1. A célra vonatkozó kérdés értelmesen és *Istennel feltehető-e?* Nem olyan egyértelmű a válasz a modern korban, a szétesett közösségek korában. Luther a *Nagy kátéban* ezt írja: „Sok azt gondolja, hogy van Istene s mindene, ha pénze és jószága van. Abban bízik és attól fuvalkodik, de oly rendületlenül és akkora biztonságban, hogy mindenkit semmibe vesz. Lásd, ennek is van Istene, *a neve Mammon, tehát pénz és vagyon. Testestől-lelkestől ennek adja magát; ez a legnépszerűbb bálvány a földön.* Akinek van pénze és vagyon, biztonságban érzi magát. Vidáman és rettegés nélkül él, *mintha a Paradicsom kellős közepében laknék.* Viszont, akinek nincs, az kétségbeesik, elcsügged, mintha Istenről sohasem hallott volna. Abból a fajtából ugyanis nem sok akad, akik vidámak és bátorságosak, nem búsulnak és nem panaszkodnak, ha a pénz istene fukar kezekkel mér is nekik. Mert az az érzület hozzátapad az emberi természethez és elkíséri egész a sírig.” (LUTHER 1983, 128. o.)

Azt hiszem, a kortárs teológia egyik legizgalmasabb kérdése az, amit nem teológusok, hanem szociológusok vetnek fel manapság, és így hangzik: Isten helyét a társadalomban képes-e a pénz betölteni? Láthatjuk, hogy már Luther idejében, ötszáz évvel ezelőtt is jelen van a kérdés a maga teljes megfogalmazásában. Ami pedig különösen érdekes és a lutheri teológiára jellemző, hogy az egésznek a központját, Isten létét is a szíven, az érzületen keresztül ragadja meg. Odaragad, odatapad a pénz fogalma, és oda kell megérkeznie az istenfogalomnak is.

Az Istennel feltehető kérdés másik szempontját egy szociológustól veszem, aki jó száz évvel ezelőtt élt, és örvendetes, hogy meghatározó műve újra reneszánszát éli. SIMMEL *A pénz filozófiája* című művéről van szó (2004). Ebben szintén visszanyúl a középkorba, és Cusanus ismert istenfogalmához kapcsolódik, ahol ezt olvassuk: „Ő a coincidentia oppositorum. Ebből az eszméből, hogy a lét minden idegensége és kibékíthetlensége benne lel egységre és kiegyenlítődesre, ered annak az érzésnek a békéje, biztonsága, mindent átfogó gazdagsága, amely Isten képzetével jár együtt. A pénz által kiváltott érzések a maguk területén kétségkívül lélektani hasonlóságot mutatnak ezekkel. (...) Midőn a pénz minden érték abszolút

elegendő kifejezésévé és egyenértékévé, a középponttá válik, amelyben a legellentetesebb és a legtávolabbi dolgok is rálelnek arra, ami bennük közös (...), ugyanúgy bízunk az ő, mint valamiféle legfőbb elv mindenhatóságában.” (SIMMEL 2004, 273. o.)

Ez az a leírás, amely egyfajta váltófogalomként jeleníti meg Isten mellett a pénzt. Eltelt négyszáz év, és érezzük, hogy az újkort folyamatosan foglalkoztatja ez a kérdés, és egészen a mai napig tovább sorolhatnánk az idézeteket.

Miért Istennel tehető fel a célra vonatkozó kérdés értelmesebben? Hogyha erre a kérdésre választ szeretnénk kapni, vissza kell térnünk ahhoz a megállapításunkhoz, hogy a célra vonatkozó kérdésünket csak a teljesség igényével lehet feltenni. Csak Istennel együtt, az ő létét vagy nem létét belefoglalva kérdezhet a véges ember valamiképpen a teljességre. Nem a végtelenre, amely számára technikailag előbb-utóbb megközelíthető, hanem a teljességre.

2. A második, célra vonatkozó kérdés, hogy *megszólítja-e az igehirdetés az egyén helyzetét?* Ma három pozícióban találhatjuk az igehallgatót.

- Az első pozíció, hogy az igehallgató egyfajta *társadalmi teher*. Nyugdíjas, munkanélküli, életét el nem kezdő huszonéves vagy éppen kisgyerekes családanya. Nem termel hasznot, a társadalom számára teher. S ez benne is, a környezetében is feszültséget kelt.
- Az igehallgató második pozíciója az lehet, hogy ő *teherhordozó*, annak minden feszültségével. Vállalkozó vagy dolgozó. Tevékenységének vagy van értelme, vagy nincs, de mindenesetre pénzben kifejezhető eredménye van. És szembesül azzal a kérdéssel, amely a gazdasági válsággal együtt jár: mekkora a biztonsága az ő teherhordozó funkciójának?
- Van egy harmadik pozíció is, ezt *lebegő alternatívának* neveztem el. Ezt a pozíciót láttam a közelmúltban egy karikatúrán ábrázolva. Egy templomban vagyunk. Hívek ülnek a padokban, a padosorok között pedig hosszú sorban jönnek a kéregetők. Még a hívők számára is társadalmi teherként jelennek meg ezek az emberek. Láthatók a rajzon a teherhordozók, láthatók azok, akik a társadalom számára terhet jelentenek, és látható elöl, furcsa ruhában egy ember, aki tulajdonképpen a lebegő alternatíva, hiszen gazdaságilag nagyon különös pozícióban van. Ő az igehirdető, aki gazdasági értelemben nem illik bele egyik csoportba sem. Egyfelől rendkívüli stabilitása van, másfelől megélhetése nem olyan kiemelkedő. Kemény a kritika, amelyet Thorstein Veblen amerikai szociológus már jó régen megfogalmazott. Társadalomelméletében az igehirdetőket a dologtalan felső osztály hölgyeihez hasonlítja. Kemény a kritika. Nem ők termelik meg, nem ők hozzák létre a javakat, hanem valamilyen módon élvezői a rendszernek (SEDGWICK 1999, 90. o.). Megszólalhat-e így hitelesen az evan-

gélium? Megszólalhat-e és felolvasásra kerülhet-e itt Lukács evangéliuma?

Ma az embernek ahhoz, hogy pénzt szerezzen, négy lehetősége van:

- A *munka*, amelynek megalapozott, szigorú és elfogadott helye van a protestáns teológiában különösképpen is, hiszen a hivatásnak kiemelkedő jelentőséget tulajdonít Luther és Kálvin is.
- A második pénzszerzési mód az *adomány*, amely az imént említett karikatúrának is tárgya. Az adomány a középkorban még nagyon elfogadott volt, de a protestantizmus kemény kritikája nyomán tűz alá került, és egyfajta közjó irányában szerették volna a reformátorok elmozdítani. Olyan közjó irányába, ahol nem az egyéni adomány, hanem például a többkulcsos adórendszer lenne a megoldás. Vajon van-e tanúságtétel ebben a kérdésben?
- A harmadik pénzszerzési mód a *szerecsse*. Ma sokak szerint kaszinókapitalizmusban élünk, ahol nyilvánvaló a szerecsse szerepe, de nyilvánvaló az igazságosság kérdése is: ki hogyan jut a pénzéhez, a vagyonához? Döntő szerepe van benne a szerecsének.
- A negyedik pénzszerzési mód talán a legizgalmasabb, ez pedig minden pénz létrejöttének és elosztásának a kulcsa. Vagyis a *hatalom*. Hiszen hatalom útján jön létre minden pénz, állami monopóliumként, és az elosztása is hatalom útján történik. Vagy bélelt borítékokban, vagy megfelelően létrehozott keretfeltételek között. Ahogyan Tillich megfogalmazza: minden társadalmi csoport erőszervezet (TILlich 2002, 282. o.). Ezt mindenki jól ismerheti és tapasztalhatja, olyannyira, hogy Barth után a barthi hagyományokat követők azt, ami korábban az állam volt, a pénzre és a gazdaságra értékelték.

3. A harmadik kérdés, amit fel kell tennünk: *közösségi hatása van-e az igehirdetésnek?*

Az egyén szerepe meghatározó és alapvető. Mai gondolkodásunkban mindenképpen kulcsszerepet tölt be. Azonban megfogalmazódott a kilencvenes évek közepén egyfajta kommunitarista kritika (ILLOUZ 2008, 2. o.), amely a pszichológia és a fogyasztás összekapcsolódását kritizálja. Eszerint a pszichológia és a fogyasztás hamisan ígéri, hogy megold bizonyos közösségi szociális problémákat, azokat ugyanis nem képes megoldani, hanem a valóságban épp a létrejöttüket segíti elő. Hiszen az egyén saját szükségletét és vágyait felemeli a másokhoz kapcsolódó viszonyaihoz, és fölé emeli azt a kiüresedett belső magot, amelybe a fogyasztás révén belemenekül. A szétszakadt egyén irreális egyéni elvárásokkal, a kötődés nehézségével, kiüresedett kultúrával és elgyengült kritikai képességgel magára marad a társadalomban.

Ezen a ponton kell egy nagyon fontos szempontra visszaemlékeznie annak, aki a Biblián tájékozódik, és aki a

bibliai hagyományt szeretné újra feléleszteni: ez pedig a közösség szempontja, ahogyan megjelenik az Ószövetségben, a prófétai hagyományban. De gondolhatunk az Újszövetségre is, Jézus egyetlen, társadalmi struktúrát érintő cselekményére, amikor felborítja a templomban a pénzváltók asztalait. Ekkor az üdvözgádkodás szabályait és a hatalom szövetségét borítja fel. Ez az egyetlen cselekedet, amikor Jézus erőszakot alkalmaz.

A közösségi gondolattal kapcsolatban érdemes a nemrégben intézményünkben járt és itt előadást tartott Heinrich Bedford Stroh gondolatait és az általa képviselt nyilvános teológiát is felidézni. Ez a nyilvános teológia egyetlen alapszabályt fogalmaz meg, amely végighúzódik a Biblia egyébként eléggé ambivalens mondatain, ez pedig a szegények számára megadandó elsőbbség. Ez az a szabály, amely meghatározza az Ó- és az Újszövetséget egyfajta magatartási kódexként. Az elsőbbség a szegények számára az a szempont, amely összeköt profétait, egyénit, őt és újat.

4. A negyedik kérdés, amelyet meg kell még fogalmazunk, úgy szól, hogy *mi a felszabadító üzenet* a célra vonatkozó értelmes kérdésünkben?

Van-e az igehirdetésben felszabadító üzenet? A tankönyvi közgazdaságtan alapvető dogmái olyan fogalmak köré épülnek, amelyek éppen ezt az alapvető szabadságot, ezt az alapvető felszabadító üzenetet kérdőjelezik meg. Minden arra az alapszabályra épül, hogy szűkös javak elosztására van szükség. Ez az önértelmezése a közgazdaságtannak. Kényszer van, és a szabadságok ennek összefüggésében jöhetnek létre, hiszen a javak szűkösek, és elosztásukat a lehető legjobban kell megoldani. Ezzel áll szemben az a tény, hogy a mai napon is képes a föld ellátni minden embert megfelelő mennyiségű élelmiszernel. Nem azért, hogy teleegyék magukat, és gasztroblogokat írjanak, hanem azért, hogy holnap is életben maradhasson mindenki a bolygón.

Felszabadító üzenet, amelyet szintén valamivel szemben kell megfogalmazni, az a kamat mint a növekedést kényszerítő eszköz fogalma. A kamat egyfajta növekedési spirálba zárta a gazdaságot, s az adósság kényszerével benne is tartja. Ezzel érte el eredményeit a gazdaság, de kérdés, hogy érdemes-e továbbra is fenntartani egy bizonyos életszínvonal fölött ezt a növekedési kényszert. Szabad-e elengedni az adósságot? Lehet-e ez az igehirdetés üzenete?

A releváns mondanivaló élménye

Az igehirdetés eszközei között két záró példát szeretnék megemlíteni. Az egyik szavak nélküli. Összesen egy név és egy ruhaváltás. Az új pápa megérkezik, választ egy nevet, és ennek jelentése van. Az új pápa megérkezik, nem vesz föl egy ruhát, és ez igehirdetés. Sok milliárd embernek a

földön, nem csak keresztényeknek. Felszabadító üzenet, ami megszabadítja az egyházat sok-sok teherrel.

Térjünk vissza végül Berlin városába, ahol lassan véget ér az a prédikáció, amelynek az elejét idéztem. Szó esik a boszszúról, a lerombolt templomról, angolokról, akik nem akarták, hogy a bombázások lerombolják a háborúban a templomot, a megbocsátás szükségességéről, a világ és az ember kapcsolatáról, arról, hogy egy igazságtalan világot nem kell szeretnünk, és elfogadnunk sem kell. Az igeszakasz végéhez érünk, és ezt halljuk: Minden kifordulhat világunkban, a szexualitás, a világ szépsége, a finom ételek és a pénz mint olyan. Mert hogy mi is történik, ha a pénz kábítószerre, bálványra válik, azt megmutatták az elmúlt hetek, hónapok eseményei. Nyereségvágyból olyan ösztönzőket alakítottak ki, amelyek a hozzájuk kapcsolódó veszélyekre vakká tették az embert. Pénzügyi termékeket hoztak létre, amelyek mögött valódi értékek nem álltak. Arra vezettek embereket, hogy adósságokat halmozzanak fel, amelyek visszafizetésére esélyük sem volt. (...) Jézus figyelmeztetése, hogy nem lehet Istent és a mammont egyszerre szolgálni, gyakran vált gúny tárgyává. Most viszont kiderült ennek igazsága. A pénz bálványra tétele minden mérték elvesztéséhez vezet. Az aranyborjú körüli tánc közben feledésbe merül a tíz parancsolat. Az önzés túlsúlyba kerül, hiányzik a világos orientáció. Ilyen nagy túlsúlyba kerül a sötétség a földön.

A kisfiú – záródik a prédikáció –, aki az áruházban az iskolaszereit megvette, nem fogja a nyáreste különleges napfényét elfelejteni. És talán lesz lehetősége még az iskolában a szabad választásra erkölcsstan, valamint hit- és erkölcsstan között. Nagyon kívánom ezt neki. Ámen – fejezi be Huber püspök a prédikációját, összekötve a közeli hétköznapi élményt a társadalom és a gazdaság alapvető kérdéseivel, az összeomló számsorok és a szembeötlő hétköznapi igazságtalanság mellett a mértéket helyreállítva, forrását meghatározva.

Az igehirdető élménye, hogy releváns mondanivalója van, ha ezekkel a kérdésekkel szembe mer nézni. Ebben az esetben általános érdeklődésre tarthat számot. Az igehirdető élménye lehet, hogy a szavak hatnak és ülnek. A hallgató számára pedig megfontolandó gondolatok, vagy hogy Luthert idézzük, *megszívlelendő* gondolatok érkeznek. Egyfajta kijelentéshez érkezünk.

Hivatkozott művek

ILLOUZ, Eva 2008. *Saving the Modern Soul*. University of California Press, Berkeley.

LUTHER Márton 1983. Nagy káté. In: *Luther Márton négy hitvallása*. Szerk., ford. D. dr. Pröhle Károly. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

SEDGWICK, Peter Humphrey 1999. *The Market Economy and Christian Ethics*. Cambridge University Press, Cambridge.

SIMMEL, Georg 2004. *A pénz filozófiája*. Budapest, Osiris.

TILLICH, Paul 2002. *Rendszerez teológia*. Osiris, Budapest.

Értékkommunikáció és a média

■ FÁBRI GYÖRGY

„Szembeszállhatunk-e a korszellemmel?” – tette fel a kérdést a Dies Academicus 2013-as konferenciája a belső szabadság és a manipulált mértéktelenség szembeállításával. Nos, a korszellem legközvetlenebb megnyilvánulásainak egyike a média világa, sőt sokaknak tűnik úgy, hogy éppen maga a média alakítja a korszellemet. Vajon van-e esélye az értéket kereső belső szabadságnak kommunikációs csatornákat találni önmaga számára, nem egyszerűen szemben a korszellem manipulált mértéktelenségével, hanem mértéket adva a szellem építéséhez, magunkban és kisebb-nagyobb közösségeinkben?

Ehhez azonban az értékek kulturális és társadalmi jelenlétét övező illúziók helyett reális történeti visszatekintésre van szükség. Ebből kiviláglik, hogy szó sincs az értékek visszaszorulásáról, valamifajta hanyatlásról a közönség érdeklődésében, igényességében. Valójában ugyanis a népesség többségét a klasszikusnak tartott időkben sem érték el a kanonizált kulturális vagy eszmei értékek. Pusztán annyi történt, hogy a tömegtársadalomban éppen a medializáltság miatt mindez látványosabb lett. A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy ezen általában központi akarattal lehetett változtatni. Így működött az ideologikusan szervezett szocialista állam, amely előbb a társadalmi elit lecserélése, majd a világrendszerek vetélkedése érdekében preferálta (időnként mosolyognivaló módszerekkel) a kulturális emelkedettség elérését. Ennek volt előképe az emancipatorikus munkásmozgalmi, illetve népi értelmiségi kultúra- és közösségszerveződés. Ugyanakkor a nagyon is eltérő társadalomszerveződési időszakokban, a műveltség formális emelkedésével együtt is meglepően hasonló maradt az „értékrádiusz”, tehát az az aránya a népességnek, amely az értéktartalmak valódi közönségének számít.

Márpedig korunkban a megszólított, a fogyasztó, a felhasználó szempontjai váltak elsődlegessé a társadalmi kommunikációban, annak minden területén, az oktatástól a művészetten át a közösségi ügyekig. Lehetséges akár kárhozotni is ezt a szemléleti fordulatot, azonban célszerű figyelembe venni, hogy itt nem pusztán a kommunikáció világában bekövetkezett változásról van szó, hanem a tények és értékek társadalmi relevanciájának a magától értetődősége alakult át – a modernitás és a hagyomány találkozási pontjaiból elindult relativizálódás, de még inkább kontextualizálódás folyamatában. A klasszikus vagy alapvető értékek maguk szorulnak igazolásra, megméretődnek, és fontosságuk, érvényességük mögül szétesett az intézményi stabilitás. Így járt a magaskultúra, amikor a kiválasztott értők szűk körén túlról érkezett a közönség, így jártak

a vilájobbító eszmék, amikor teljes körűvé vált a választás joga, és így járt a morál, amikor elkezdhattuk értelmezni és saját döntéseink függvényévé tenni sorsunkat.

Vagyis a kommunikáció, tehát a relevancia biztosításának mechanizmusa annak köszönhetően rendeződik a befogadóra való tekintettel, hogy bekövetkezett az emberi nem tagjainak felnőtté és felelőssé válása, a társadalom demokratizálódása, a döntési szabadság alapértékké válása. Ezért aztán nagyon meg kell fontolnunk, hogy tudunk-e alternatívát kínálni ehhez képest anélkül, hogy visszalépünk a jogegyenlőség és szabadság világából valahova máshova – amíg nem sikerül ilyen utat találnunk, bölcsebbnek tűnik nem csupán megbékülni a medializálódott környezet valóságával, hanem kifejezetten értéként tekinteni rá és élni a lehetőségeivel.

Az egyház ennek a folyamatnak kitüntetett szereplője, elsősorban a korábbi közlési monopóliumok eltűnésének példájával. Az egyházi közlési formákat (a prédikációt, tanítást, hittant stb.) egyre kevésbé támogatja meg az a státusz, ami a morális tanítás, a világmagyarázat, a közös fogalmi készlet és a közösségi informálódás eleve adott megnyilvánulásaként formálta évszázadokon át. Az egyházi tanítás a befogadó szempontjából, nekünk, híveknek, egyházhoz tartozóknak vagy éppen külső betévedőknek a szempontjából a konkrét mondandó hitelességével és relevanciájával igazolt (vagy nem igazolt) alternatíva. Ez nem jelenti azt, hogy Krisztus igazsága relativizálódna – csupán ötszáz év elteltével újra meggyengült a Szentlélek kiáradásának közvetítésével megbízott emberi csoport evidens elfogadottsága.

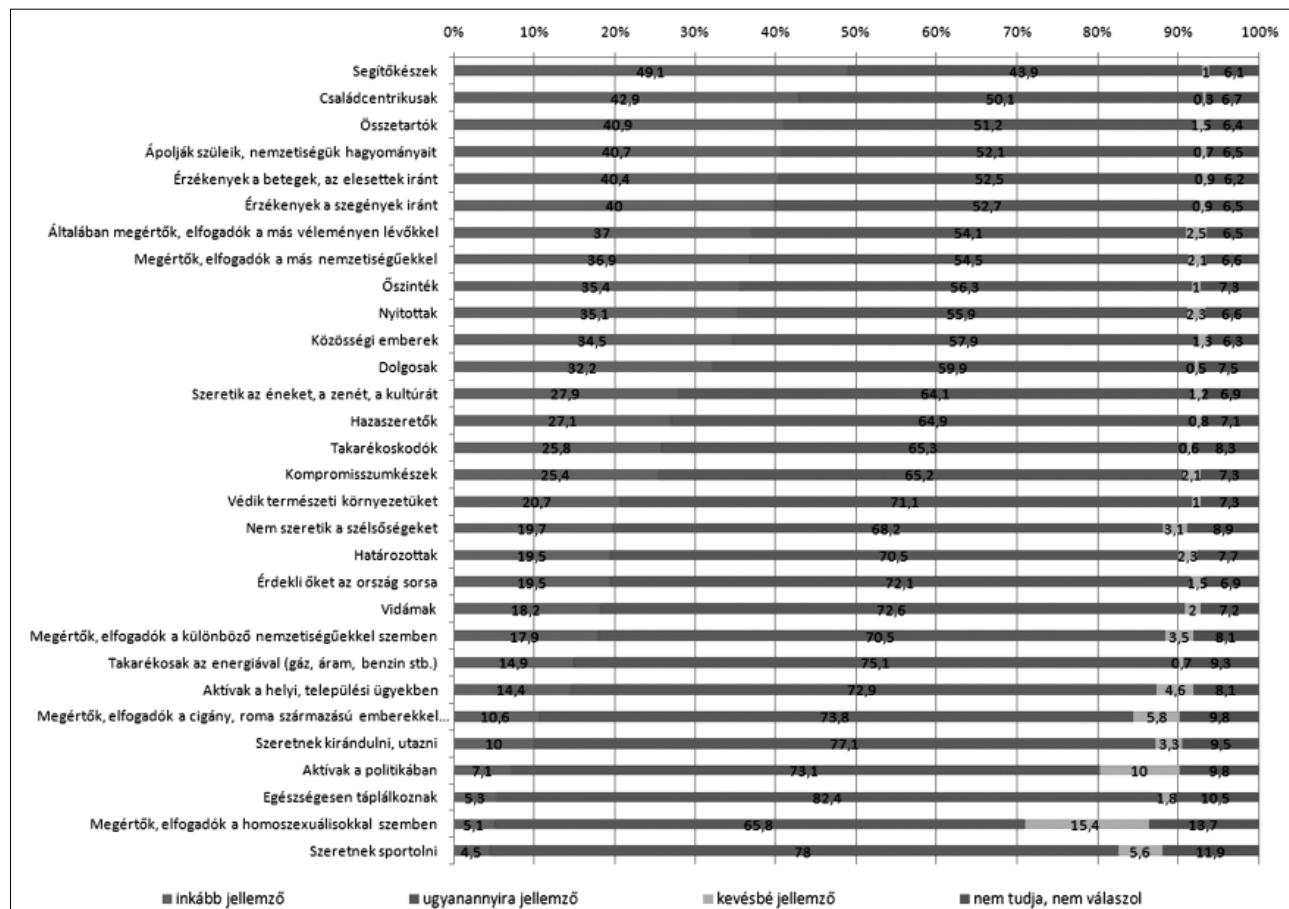
Mindehhez a Magyarországi Evangélikus Egyházban 2010 nyarán végzett reprezentatív felmérésünk,¹ valamint a 2001–2012 közötti egyházi népmozgalmi és 2011 őszi népszámlálási adatok kínálnak támpontokat, felhasználva a kommunikációkutatás újmédia-elemzési megfontolásait.

A népszámlálási adatok azt mutatják, hogy mintegy 215 ezer magyarországi polgár érzi magát az evangélikus egyházhoz tartozónak. Az egyházi nyilvántartások 185 ezer egyháztagot számolnak, vagyis mintegy harmincezer (egyhatodnyi!) olyan magyarországi evangélikus van, aki úgy vállalja egyházhoz tartozását, hogy nem lép érdemi kapcsolatba az egyház szervezetével.

A templomba járás a magyarországi evangélikusok egyre fogyatkozó körére jellemző hitgyakorlási forma. A népmozgalmi adatokból tudjuk, hogy 2012-ben egy átlagos héten mintegy huszonhét ezren vettek részt istentiszteleten

¹ A kutatás részletes bemutatása: FÁBRI 2010.

A hétköznapi életben a társadalom többi tagjához képest a hívó evangélikusokra inkább jellemzők, ugyanannyira jellemzők vagy kevésbé jellemzők az alábbi tulajdonságok?

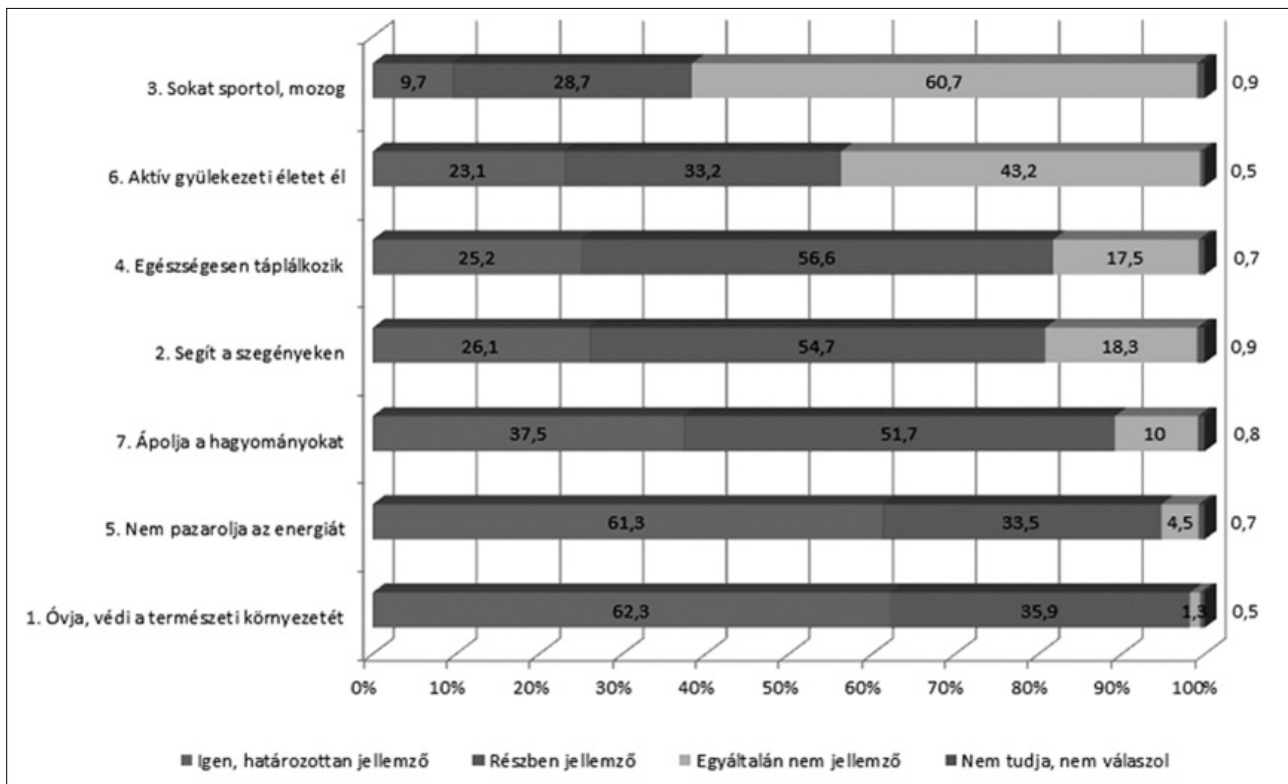
országszerte, ami egybevág a 2010-es empirikus kutatással, amely szerint az egyháztagek ötöde jár hetente, másik ötöde havonta templomba.

Milyen hitbéli meggyőződést tapasztalunk az egyháztagok között? Többségük egyértelműen vallásosnak tartja magát, 52 százalékuuk úgy jellemzi önmagát, mint aki vallásos és az egyház tanítását követi, de további 44,1 százalékuuk is vallásos, még ha „csak” a maga módján is. A regisztrált evangélikusok között a nők a férfiaknál sokkal nagyobb arányban állították magukról, hogy az egyház tanait követik. Míg a férfiaknak 39,3 százaléka jellemezte magát így, a nők 60,2 százaléka tartotta magára érvényesnek ezt a jellemzést. Az életkornak ugyan nincs lineáris hatása, de az megállapítható, hogy a 60 év feletti az átlagnál jóval nagyobb (61,7 százalékos) arányban állították magukról, hogy nemcsak vallásosak, de az egyház tanításait is követik. Az iskolai végzettség hatása ebből a szempontból nem kimutatható. Az egyháztagok közül viszont kiemelhető Kelet- és Nyugat-Békés, ahol az átlagnál lényegesen magasabb azoknak az egyháztagoknak az aránya, akik az egyház tanítását követve élnek. Az egyház tanításainak követése egyértelmű összefüggésben van a templomlátogatás gyakoriságával: míg a templomba egyáltalán nem járók mindössze egynegyede, addig a gyakori templomlátogatók háromnegyede követi az egyház tanításait is –

azon túl, hogy vallásos. A fiatalok körében egyre csökken az egyházakhoz való kapcsolódás és a hagyományos (istentiszteleti) hitéleti aktivitás. Az *Iffúság 2000*, illetve *Iffúság 2008* nagymintás felmérés adatai szerint feleannyi fiatal járt templomba nyolc év elteltével, tehát a fiatalok 4 százaléka maradt rendszeres templomlátogató, miközben 38-ról 42 százalékra emelkedett azoknak az aránya, akik sohasem mennek el istentiszteletre. A vallásosság általában is csökkent a 15 és 29 év közöttiek körében: az egyház tanítása szerint hívók aránya 10-ről 8 százalékra, a maguk módján vallásosaké 47-ről 44 százalékra. Ezt a tendenciát visszaigazolják a 2011-es adatok, amelyekben azt látjuk, hogy ekkor ennek a korosztálynak a 48 százaléka érezte magát valamely egyházhoz tartozónak, 22 százaléka egyértelműen elhatárolódott az egyháztól, míg 30 százalékuuk nem válaszolt erre a kérdésre, ami szintén inkább negatív attitűdöt jelez.

Az egyházi értékek jelenléte a személyes életben látszik a leginkább problematikusnak. A magyar társadalomra jellemző bezárkózás, önemésztés az evangélikusoknál is általános probléma, az egyháztagok ebben a szekularizált világ tendenciáit mutatják. A kérdezettek 55 százaléka szereti inkább maga megoldani a személyes problémáit, közel 40 százalék pedig családtagok, barátok segítségét veszi igénybe. A templomon kívül alig fordulnak a lelkészekhez a hí-

Mennyire jellemzőek Önre az alábbi tulajdonságok?

vek lelki, magánéleti gondjaikkal. Közel háromnegyedük ezt még sohasem tette, 12 százalék csak régebben, 8 százalék egyszer és mindössze 7 százalék tette ezt többször. Pedig ezt a feladatot a lelkészek általános melegegedésre oldják meg. Azok, akik kértek már ilyen segítséget tőlük, szinte mindannyian (91 százalék) úgy nyilatkoztak, tudott a lelkész segíteni. Arra a kérdésre, hogy általában a személyes találkozás a lelkészével elegendő-e számára, esetleg többször szeretne személyes helyzetben találkozni, kapcsolatba lépni vele, a válaszadók 8 százaléka azt mondta, örülne több személyes találkozásnak. Azonos arányban oszlanak meg s a minta nagy többségét képezik azonban azok, akik megfelelőnek értékelik a találkozások gyakoriságát (44 százalék), s akik nem is igénylik ezeket az alkalmakat (47 százalék).

A gyülekezetek tagjai döntően a másokhoz való jó szándékú odafordulást – kiváltképp a segítőkészséget – látják az evangélikusok megkülönböztető jegyének, de nagyon fontosnak tartják egyházukban a családot, az összetartást és a hagyományokat is, vagyis a szűkebb-tágabb közösséget. A válaszadók értékrendjében a család és a biztonság a meghatározó. Rendkívül jellemzőnek tartják magukra a környezettudatosságot és az energiatakarékosságot is. Ugyanakkor a segítőkészséget kivéve minden más tulajdonság esetében a többség úgy látja, az egyes tulajdonságok éppen annyira jellemzőek az evangélikusokra, mint a társadalom többi tagjára.

Saját maguk jellemzése során a megkérdezettek válaszában rendkívül erősen jelenik meg a természetvédelem és az

energiatakarékosság gondolata. Mindkét jellemzőt a megkérdezett egyháztagok több mint hattizede tartja határozottan jellemzőnek saját magára, miközben túlnyomó többségük, héttizedük-háromnegyedük úgy vélte, e tekintetben nincs különbség az evangélikusok és a társadalom többi tagja között.

A számukra legfontosabb három dolog közé több mint kilenctizedük választotta a családot és közel hattizedük a biztonságot. De a közösséghez tartozás is csaknem ugyanannyi megkérdezett számára volt kiemelten fontos, mint a jó anyagi, egzisztenciális körülmények.

Ezeknek az értékelemeknek a számbavétele azonban önmagában még nem ad elégséges információt ahhoz, hogy a legfontosabb változással szembenézzünk a prédikációk társadalmi környezetét illetően: vagyis az értékvilágok többszólamúságával és ehhez szorosan kapcsolódva a közfelfogás alakulásában meghatározó médiakörnyezet tagoltságának drámai sebességű, jelenleg is zajló átforgalmazásával.

Ugyanis a zárt evangélikus, keresztény környezet nem csupán nem létező realitás, de nem is érdemi rendezőelv az evangélikus hívek számára. Kevesebb mint hattizedük tartja a közvetlen családi körökben (gyerekek, szülők, házastársak) nagyon fontosnak az evangélikus kötődést, de a barátok, ismerősök, munkatársak között ez a szempont már alig játszik szerepet. Az értékvilágot formáló kommunikációs környezetükben tehát egyértelműen az általános tendenciák a jellemzőek, márpedig ezek egyáltalán nem a hagyományos keresztény értékvilágot tükrözik. Ami pedig még fontosabb: az egyirányú, stabil intézményi háttérrel

rendelkező információközlés helyébe a hálózatos, a befogadó által is alakított, az önmagában való figyelemfelhívó erővel érdeklődést, adott esetben elfogadást keltő közlés lépett, amit a médiakutatás a *web 2.0* kifejezéssel ír le.

Talán a biblikus indíttatásoktól idegennek és nagyon is e világinak hallatszódhat a médiamegközelítés hangsúlyozása, de hát éppen mi, lutheránusok kell hogy közel érezzük magunkhoz ezt a megközelítést. Hiszen köztudott, hogy Luther Márton reformációja egyben médiaforradalom is volt, és nem csupán a könyvnyomtatással való szoros összekapcsolódása miatt. A mai médiafejlemények tükrében még inkább figyelemre méltó, hogy milyen tudatosan alkalmazták a reformátorok az információterjesztésben a hálózatoság szerveződési elvét, amikor az egyes városokban meglévő sokszorosítási bázisok és prédikátorok, hitvitázók egymásba kapcsolódásával reagáltak villámgyors penetrációval a teológiai vagy (egyház)politikai fejleményekre. A szövegek rövidülése, a képek kifejező erejének velős használata és az akkori kulturális standardokhoz képest lebecsült, mintegy norma alattinak tartott népnyelvek alkalmazása könnyen megfeleltethető a mai médiavonatkozásoknak is.

Mindebből könnyen belátható, hogy az evangélium közvetítésének aktuális formái, csatornái és műfajai önmagukban nagyon is helyhez és időhöz kötöttek bírnak csupán értékkel, semmiképpen sem hordozzák az „abszolútumot”. Vegyük észre a technológiai változásokban a „természetes”, az „eredeti” fogalmának valódi mélységeit: a nyomtatott szöveg alig fél évezredes (vagyis a keresztény civilizációnk idejének alig egynegyedét kitevő) uralma semmiképpen sem indokolja, hogy a kommunikációnak sokkal „természetesebb” és „eredetibb” multimédiás, interaktív és hálózatos formáit legfeljebb mint szükséges rosszat tekintsük. Amúgy éppen Luther volt az, aki leírta: képek nélkül sem elgondolni, sem megérteni nem tudnánk semmit sem.

Ma ezek a képek még mindig elsősorban a televízióból érkeznek. Az egyházi üzenet társadalmi jelenlétének komoly korlátja, hogy a televíziózásra fordított – nemzetközi összevetésben is kiugróan magas – időben (naponta több mint 5 óra!) a nézők lényegében nem találkozhatnak sem liturgikus, sem tartalmi formában az evangélikus jelenléttel. Ugyanis a televíziós piacot a kereskedelmi média extrém mértékben uralja (összességében a teljes televíziós fogyasztás közel öthatodát vonzzák), miközben az érték-tartalmakat, köztük a kulturális vagy egyházi jellegű műsorokat csak a közszolgálati, de azon belül is döntő részben a legfeljebb 1-2 százalékos (tehát másfélszáz ezer embert elérő) nézettségűre számot tartó csatornák közvetítik.

Ezzel párhuzamosan tapasztaljuk az újmédia terjedésének egyre dinamikusabb, ám tendenciáiban sem felmérhető kimenetű fokozódását. Az nem csupán a fiatal generációk élménye, hogy a Google, a YouTube, a Facebook, a Twitter, a Wikipédia, a blogok univerzumában érzük el a legfontosabb információkat, kulturális élményeket, gyak-

ran vallási-egyházi tartalmakat is. Azonban ritkábban gondolunk bele, hogy ezek a felületek fél-egy évtizedesek, vagyis szinte alig van tapasztalatunk a működésükről, különösen pedig jövőbeli szerepükről, megoldásaikról.

Ezért, miközben csak üdvözölni lehet, hogy egyre több gyülekezetünk, lelkészünk, csoportunk van jelen az interneten, használ Facebook-profilt, teszi elérhetővé az istentiszteleteket a YouTube-on, nem árt azzal az illúzióval leszámolnunk, hogy olcsó és könnyen használható utakat kínálna az újmédia a templomoktól elmaradó testvérekhez vagy a szekularizált környezetünk tagjaihoz. Az információs hatások tengere ugyanis túlságosan végtelen a digitális világban ahhoz, hogy ne kelljen komoly színvonalat nyújtó teljesítménnyel elérni a figyelmet, az észrevehetőséget. Ez szaktudást, erőforrásokat igénylő munkát és tudatosságot igényel. Ahogyan az ihletett prédikáció sem önmagában, hanem alapos retorikai és homiletikai készségekkel töltheti be szerepét, úgy van szükség új tudásokra, képességekre az újmédia közegében életképesnek maradó igeterjesztéshez is.

De nincs választásunk: az újmédia nyeresre áll a médiában, s az újmédiában meglehetősen jó pozíciókkal rendelkezik a nyugati keresztény kultúránkat, a jézusi tanítások érvényesülését leginkább fenyegető értékrelativizmus, a tudás és tudomány tekintélyének lerombolása, az újpogány és embertelen áramlatok sötétsége. Ezek mögött mindig ott a politikai hatalom vágya és romlottsága is, amivel szemben nem a politizáló egyházi aktivitás, hanem a misszió egyik megkerülhetetlen parancsa áll: úgy hirdetni az igét, hogy az valóban eljusson mindenkihez. Ezt jelenti az egyházi működés, a prédikáció, a gyülekezetszervezés, a hívek közösségének medializálása, ahogyan ezt jelentette az első tanítványok elküldetésétől mindig is.

Az érték-kommunikáció kihívása tehát az, hogy miképpen lehet magának az értéknek a létjogosultságára felhívni a figyelmet anélkül, hogy az érték ereje sérülne. Erre a leghatékonyabb receptnek a helyes egyensúly megőrzése tűnik: a tartalomban konzervatív, meritokratikus elvekhez kell következetesen ragaszkodni, de emellé versenyképes médiaeszközöket szükséges állítani. A piaci helyzet, vagyis a minőségi és mélységi immunitásra szocializált közönség és közeg ismeretében pedig nincs más út, mint hogy az értékek, köztük az egyházi értékek közvetítése legyen a szó eredeti értelmében vett marketingprojekt. Vagyis kommunikációs termék formált értékeket kell a leghatékonyabb csatornákon eljuttatni a fogyasztóhoz. A hit és az evangélium ereje adja meg az ebben munkálkodók számára a bölcsességet ahhoz, hogy mindeközben megóvják a tartalmat, az evangéliumi örömhír tisztaságát.

Hivatkozott művek

FÁBRI György 2010. Nekünk így is jó? *Credo*, XVI. évf. 3–4. sz. 101–114. o.

Élet alulnézetből

Az étel

■ KŐSZEGHY MIKLÓS

A régi és mély értelmű régészmondás szerint dinasztiák jönnek, dinasztiák mennek, de a főzőfazék marad. Persze a főzőfazék a maga anyagi valójában ugyanúgy elenyészik, mint a legsikeresebb uralkodócsalád. Az azonban nyilvánvaló, és a mondás erre akar utalni, hogy az élet fenntartásához kapcsolódó emberi tevékenységek rendkívüli állandóságot mutatnak – átívelnek korokon, kontinenseken és civilizációkon. E tevékenységek közül is kiemelkedik fontosságával az étel előteremtése, hiszen üres gyomorral nem sok mindent lehet kezdeni magunkkal.

Az Ószövetség világának étkezési szokásairól egyre több adattal rendelkezünk. Főként azért, mert a palesztinai archeológia egyre több információt hoz felszínre a szó szoros és átvitt értelmében egyaránt.

Az ószövetségi ember alaptápláléka a gabona volt, a köles, az árpa és a búza. Ezt vagy vízben felfőzve fogyasztották (kicsit a mai müzlihez hasonlóan), vagy lisztté őrölve készítettek belőle egyéb ételeket. A liszt előállítására női munka volt, méghozzá igen kemény munka. A reánk maradt kézimalmok segítségével pontosan tudjuk rekonstruálni a liszt készítésének menetét. Egy kölapba félgömb alakú mélyedést faragtak, majd ennek a félgömbnek a párját is elkészítették, felső, vízszintes részén egy fogantyúval. A gabonát beleszórták a mélyedésbe, majd a másik félgömböt belenyomták ugyanoda, s addig forgatták, amíg el nem készült a liszt. Az eredményt ma igen egészségesnek tartanánk, hiszen a szó szoros értelmében teljes kiőrlésű lisztet készítettek. Azt azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy a család napi szükségletének előállítására 5-6 munkaórát igényelt. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy nemcsak a családanya, hanem a gyerekek is derekasan kivették részüket az őrlési munkából. Ha a liszt elkészült, olyasféle kenyeret sütöttek belőle, mint az idehaza is kapható pita. Ma már nehezen tudjuk elképzelni, mekkora kötöttséget és mennyi munkát igényelt mindez. Ha azonban valaki manapság palesztinai beduinoknál vendégeskedik, maga is megtapasztalhatja, milyen finom a frissen sült ókori kenyér. A Péld 31,15,17 azonban jól érzékelteti azt a kemény munkát, amelynek végén bele lehetett harapni a pitába, s amely munka kizárólag a nőket terhelte: *„Fölkel még éjjel, ételt ad háza népének... Megke-ményíti derekát és megfeszíti karjait.”*

A hús igen ritka volt egy átlagos család asztalán. A juh, a kecske és a szarvasmarha ugyanis számos egyéb módon hasznosult. A tejből vaj, valamint sajt készült, a maradé-

kot pedig joghurtként fogyasztották el. A juh gyapjából ruha, a kecske bőréből pedig remek víztaszítású sátorlapok készülhettek. A húsevés igen gyakran összekapcsolódott a falusi kultuszban gyakorolt áldozatbemutatással. 1Sám 2,13–14 szemléletesen írja le, mi történt egy faluszéli áldozóhelyen. Miután az áldozati állat kövérjét elégették – ezt tartották a legértékesebbnek, így áldozati füst formájában ez szállt fel Istenhez –, a maradék húst megfőzték, és kultikus étkezés formájában elfogyasztották. A főzés közben *„[a] papok szokása a néppel szemben az volt, hogy ha valaki áldozatot mutatott be, odament a pap szolgája, amikor a húst főzték, kezében a háromágú villával, és beleütötte az üstbe vagy a fazékba, bográcsba vagy lábosba, és elvette a pap mindazt, ami a villára akadt.”*

A húseves és a benne levő főtt hús volt az a hús, amelyet egy átlagos falusi ember fogyasztott. A háziállatok húsát természetesen időről időre kiegészíthették a vadász-sákmánnyal, hiszen a korabeli Palesztinában hemzsegek az ehető, vadon élő állatok. Ám mindezt összevetve is úgy kell gondolnunk, hogy az ószövetségi kor embere a mi elfogyasztott húsmennyiségünknek legfeljebb a töredékére számíthatott élete során.

A vadon termő és természetgyümölcsöknek viszonylag széles köre színesíthette akár a legegyszerűbb ember étkezését is. Gránátalma, füge, bizonyos csonthéjasok könnyen elérhetőek voltak bárki számára. Sajnos Éva számára is, aki a jó és rossz tudásának fáján termő gyümölcsöt (egész biztosan nem a Palesztinában ismeretlen almát, hanem minden bizonnyal fügét) átnyújtotta Ádámnak – de ez már egy másik történet...

Az étkezés másik, igen fontos alapanyaga az olívaolaj volt. Az olajfa őshonos Palesztinában, így a legkorábbi idők-től fogva ismerték és fogyasztották a termését. Igaz, kissé talán meglepő, de úgy tűnik, hogy a ma olyannyira kedvelt olívaolaj nem ették meg, hanem inkább kipréselték belőle az olaját. Ezt aztán fűszerezték, s a pitából letört darabot ebbe mártották bele. Ez a szokás az utolsó vacsorán is élő gyakorlat volt, hiszen amikor a tanítványok arról faggatták Jézust, ki árulja majd el, a Mester így felelt: *„Aki velem együtt mártja kezét a tálba, az árul el engem.”* (Mt 26,23)

Az olíva nagy üzlet volt, hiszen a fa sem Egyiptomban, sem Mezopotámiában nem érezte jól magát, így az ókori Kelet nagy birodalmi centrumai importálták a náluk is igen népszerű olajat. Azok a földbirtokosok, akik nagy mennyiségben tudtak bogyót termesztetni, és azok a vállalkozók,

akik nagy mennyiségben és jó minőségben voltak képesek olajat előállítani, jelentős vagyonra tehettek szert. És akkor arról még nem is beszéltünk, hogy ez az olaj nemcsak étkezési célokat szolgált, hanem illatszernövényekkel dúsítva megfelelt a mai testápolóknak.

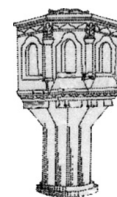
Az ószövetségi kor embere alapvetően vizet ivott. A felszíni vízfolyásokból ekkor még nyugodtan ihatott bárki, legyen szó forrásokról, patakokról vagy folyókról. Gedeon seregének a katonái, amikor a patakából ittak a Midján elleni csata előtt, teljesen hétköznapi módon jártak el (Bír 7,4–6). A különféle lelőhelyekről meglepő módon elég sok söröskancsot hoztak felszínre a régészek. Ezek nagy hasú edények voltak, hosszú kiöntővel. A kiöntő egy lyukacsos szűrővel csatlakozott az edényhez. Erre azért volt szükség, hogy az erjesztett kenyérdarabok fennakadjanak rajta. Ha ezek után nem érzünk olthatatlan vágyat, hogy megkóstoljuk ószövetségi embertársaink sörét, akkor alighanem nagyon bölcsen járunk el.

A bor a gazdagok itala lehetett, szegény ember alig vagy talán soha nem jutott hozzá. A szőlő ugyanúgy csaknem őshonos növénynek számított Palesztinában, mint az olajfa. A termést, amely kizárólag vörös szőlőből állt, sziklába vágott sajtóban gyűjtötték össze. Itt lábbal kipréselték a levét, amely egy csövön át folyt egy ülepítő medencébe. Ezt

lefedték, és megvárták, amíg a must kiforr. Aztán a mustot agyagedényekbe fejtették át, ezeket légmentesen lezárták, s a bor nagyjából egy év múlva fogyasztható volt. Hogy azután mennyire emlékeztetett a mi vörösborainkra, azt sosem fogjuk pontosan megtudni. Az azonban biztos, hogy fogyasztása, sőt túlzott fogyasztása a társadalmi és politikai elit tagjainak kétes értékű kiváltsága volt. Ézsaiás nem is mulasztja el, hogy megfeddje őket: „*Jaj azoknak, akik korán reggel ital után járnak! Estig elmulatnak, a bor hevíti őket. Citera és lant, dob, fuvola és bor mellett lakmároznak, de az Úr tetteit nem veszik észre!*” (Ézs 5,11–12)

Ámósz pedig, igen modern módon, felfigyel arra, hogy bizony nemcsak a férfiak, hanem a nők is az ital rabságába kerülhetnek. Maró gúnnyal ír a samáriai paloták udvarhölgyeiről: „*Halljátok meg ezt az igét, ti básáni tehének Samária hegyén, akik sanyargatjátok a nincsteleneket és bántalmaztatok a szegényeket, akik ezt mondjátok uraitoknak: Hozzatok, hadd igyunk!*” (Ám 4,1)

A tekoai pásztor alighanem sokak véleményének adott hangot. Azoknak a szegényeknek, akiknek sosem tellett borra. S miért nem? Mert jövedelmüket elvitte az adó vagy egy rosszabb termésű év. Örültek, ha enni volt mit, s biztosak voltak benne, hogy Adonáj egyszer majd lesújt a dözsölő, részegeskedő férfiakra és nőkre egyaránt.

Szentháromság ünnepe után 7. vasárnap

►► 1Móz 3,20–24

Igehirdetési előkészítő

Ki? Mivel? Mire? Mit csinál?

A Szentháromság ünnepe utáni 7. vasárnap témája az Agenda szerint: „hit által örök életre”; a *Liturgikus könyv* ezt teljesebben és pontosabban így fogalmazza meg: „Isten a hit ajándékával örök életre hív.” A kijelölt alapige szűkíti és koncentrálja mindezt, amikor rákérdez az alaphelyzetre. Miért kell az Istennek bármire is hívnia az embert? Mi szükség a hit ajándékára? És miért jó az örök élet? E nyári vasárnapon a megértést segítő előzmények alapján válaszolhatunk ezekre a kérdésekre. Fontos szempontokkal gazdagítja a megértést a két kijelölt lekción, a négyezer ember megvendéglése (Mk 8,1–9) és Pál szavai a bűn zsoldjáról és az Isten kegyelmi ajándékáról (Róm 6,19–23).

Van élet az Élet után

Az 1Móz 3,20–24 struktúrája a következő: 20. vers: *van élet a bűneset után*; 21. vers: *az Isten gondoskodik a tőle elfordult emberről is*; 22–23. vers: *az ember állapota a bűneset után: kiűzetés az Édenből*; 24. vers: *a kert őrzése – az ember számára nincs többé út Istenhez*. Az első két vers az ember reménységét, az utolsó három az ember reménytelen állapotát mutatja be. Fontos látnunk, hogy a perikópa mindegyik részében megszólal az előremutató evangélium, amely az asszony magvában, az isteni Szabadítóban, Jézus Krisztusban teljeseedik be.

20. vers: A megelőző versekben a bűnbeesés emberre vonatkozó következményéről van szó, ami a 19. versben a halál

megjelenésével záródik az ember életében („*Bizony por vagy, és vissza fogsz téri a porba!*”). Ezt követi rögtön a 20. vers első mondata, amely az élet, a jövő és a reménység hangján szólal meg. Ez némileg érthetetlen az előzmények ismeretében. Az ember a feleségét minden élő anyjaként nevezi el. Az emberi élet folytatódik a bűneset után is. Valamint az ősevangélium (1Móz 3,15) reménysége is hangot kap: *asszonytól származik az, aki által Isten életet ajándékoz az emberiségnek*.

21. vers: Isten felöltözteti az embert. Ez azt a meggyőződést juttatja kifejezésre, hogy a Teremtő nem fordul el a teremtményeitől, nem hagyja magára, hanem még ebben az állapotában is kíséri és gondoskodik róla. Csak az ember fordult el az Istentől. Az öltözés, öltöztetés motívuma, amely végigvonul a Szentírásán, itt jelenik meg először. Később minden esetben az új kezdet, a bűnbocsánat, a megváltás jelképe lesz. Ebben az esetben az Isten gondviselésének jele. Itt érhető tetten a párhuzam az ünnep evangéliumi olvasmányával.

22–23. vers: Az embernek a bűneset után el kell hagynia a kertet. A magyarázatot a 22. vers adja meg. Az ember a kísértő alternatíva révén jutott a jó és a rossz tudásának birtokába, ami korántsem jelenti, hogy Istenné vált volna, de autonóm lény lett, aki számára már nem Isten a végső mérték és az identitása alapja. Az ember ezáltal önmaga és környezete (embertársai és a teremtett világ) számára vált veszélyforrássá. Innen nézve a halál Isten kegyelmes korlátozása, de nem az élet rendje. Az élet rendje az élet, amit az ember elveszített, de amire mégis mindennél jobban vágyik. Isten ezzel az étellel akarja megajándékozni az embert. Az ember édenből való kiűzése logikus következmény. Ez a „kizárás” azt jelenti, hogy az ember elvesztette azt az állapotot, amelybe a teremtésekor állíttatott. Isten azt akarta, hogy az ember uralkodjon a teremtett világon, de Isten képmásaként: a teremtést óvva és őrizve, az embertársait szeretve és állandó, élő kapcsolatban a Terem-

tővel, az élet forrásával. Ez az állapot megszűnt és az ember részéről vissza nem állítható.

24. vers: A kert őrei a kerúbok. Ezeknek a félig ember, félig állat formájú lényeknek az alakja szemlélteti annak lehetetlenségét, hogy az ember örök életre jusson. Az ember számára nincs út Istenhez, nincs út az örök élethez, az emberiség végérvényesen elvesztette a lehetőséget, hogy magától helyreállítsa azt, ami a bűneset következményeként megromlott. Ezen a ponton csak az alapige fejeződik be! Világos, hogy ezek után egyedül Isten lehet a cselekvő, az ajándékozó, semmilyen más módon nem lehet az ember az, aminek Isten eredetileg elképzelte. Az élet fája az ember számára elérhetetlen lett.

„Kérdések kérdése” (Villon)

Mindegyikünk a maga élethelyzetében, de felteszi a kérdést: „Ki vagyok én?” Mert érezzük, hogy a bajok forrása rendszerint abból fakad, hogy nem ismerjük önmagunkat. Pszichológusok százai írtak erről vaskos köteteket, önismereti tréningeket szerveznek mindenfelé. A kereszténység is kivette mindebből a részét: „lelkigyakorlatok”, „lelkiismeret-vizsgálat”, „hivatástisztázás”, és sorolhatnánk a különböző módszereket, amelyek mind azzal kecsegtetnek, hogy jobban fogja érteni önmagát, gondolkodásának indítékait, cselekedeteinek mozgatórugóit az, aki él velük. A végén aztán eljutunk oda, ahová a 15. századi francia költő, François Villon egyik roppant szellemes és rá jellemzően kíméletlenül őszinte balladájában eljut, amelynek már a címe is beszédes: *Kérdések kérdése*, és amelynek záró ajánlása így hangzik Mészöly Dezső tökéletesnél is jobb fordításában: „Tudom, amit kell tudni, Herceg! / Tudom, mi rozsdás, mi ragyog. / Tudom, hogy egyszer eltemetnek. / Csak azt nem tudom: ki vagyok?” A kiindulópontunk ez lehet: a mindenkire érintő önreflexió. Hiszen aki valóban meg akarja érteni jelen helyzetét, az a Genézis első néhány fejezeténél nem találhat igazabb magyarázatot.

„Az örökkévalóság kihívása” (Kierkegaard)

A dán evangélikus filozófus-teológus, szépíró Kierkegaard a *Halálos betegségben* úgy határozza meg a bűneset következményét, az ember bűnös állapotát, hogy az nem más, mint kétségbeesett törekvése az embernek, hogy Isten nélkül értelmezze önmagát, találja meg identitását. Az ember önismereti törekvése tehát, ha Istentől elhatárolódva történik, akkor biztos kudarcra ítélt. Az alapigében ennek a bűnértelmezésnek a locus classicusát találjuk. Nincs még egy olyan fogalom az egyház- és teológiatörténetben, amelyet többször értettek vagy magyaráztak volna félre, mint éppen a bűn fogalmát. Az édenből való kiűzetés állapota rá-

világíthat a bűn legfontosabb következményének tisztázására. A bűn nem valamiféle morális parancsnak a megszegését jelenti, hanem mindenekelőtt azt az állapotot, hogy az ember úgy keresi önazonosságát, boldogságát és élete célját, hogy az Istennel való kapcsolatot teljesen száműzi az életéből, vagy nem az első helyre teszi. Amikor a kérdések kérdése felvetődik (ki vagyok én?), akkor voltaképpen arról van szó, hogy minden embernek szüksége van arra, hogy valakire vagy valamire alapozza és építse az életét, hogy érezze, hogy valakitől, valamitől értékes, aki, ami megkülönbözteti másoktól. A Teremtő eredeti szándéka az volt, hogy az ember, akit a teremtésben minden más teremtményt meghaladó módon ruházott fel szabadsággal, értelemmel és hatalommal, a vele való kapcsolatra építsen minden mást az életében. Az ember ebből az állapotból esett ki, elbukva az „örökkévalóság kihívását” – és saját erejéből nem képes újraépíteni ezt a kapcsolatot. Egyet tehet az ember: megpróbálja pótolni.

„Lehet másé a vétkem, és másé a múlt” (Locomotiv GT)

Fontos világossá tennünk, hogy az ember szembefordult a Teremtőjével, de ez nem jelenti azt, hogy tudna Isten (jobban mondva: isten) nélkül élni. Ha nem Istent tesszük meg életünk végső valóságának, akkor valami mást fogunk. Lehet emberi kapcsolat („én a gyermekeimért élek”) vagy feladat („én a tudománynak élek”) vagy bármi más, de a vége biztos kudarc, hiszen ha ezeknek nem tudunk megfelelni, vagy ha elveszítjük „életünk célját”, akkor értelmetlennek fogjuk érezni az életünket és értéktelenné magunkat. Mindenki alapozza valamire az életét, és ahhoz mérten él, ami az „istenévé” válik. „Jól kérdezd ki, és vizsgáld meg a szívedet, és majd meglátod, hogy egyedül Istenen csüng-e vagy nem.” (Luther) A vágyott célt, a teljes, boldog életet, amely független a körülményektől, amely nem egy múló hangulat, amely megtart a legnagyobb mélységekben is, nem fogja tudni biztosítani. Mert az Istennél van, és az oda vezető utat kerúbok őrzik lángpallossal. A célunk tehát egyedül az lehet, hogy leszámoljunk alternatív isteneinkkel, ha már az egyedül igaz Istent nem érhetjük el. A perikópa azonban nem lezárt egység, hanem nyitott a jövőre, sőt előre mutat, ezért határozza meg minden versét a reménység motívuma. „Az ember istentelenségére nem Isten embertelensége a válasz” (Jüngel) – hanem emberként való megtestesülése. Jézusban új múltat kapunk, új életet, amelyet már nem határoznak meg a görcsös beidegződések, az előítéletek és sztereotípiák. Újra eljuthatunk abba az állapotba, ahová Isten eredetileg szánt minket. Az akkor elkezdett történet a mi közös történetünk, de közben részévé válhat – és teljesen új összefüggésbe helyezheti – a kereszt evangéliuma. Ezt jelenti: „Isten a hit ajándékával örök életre hív.”

■ GRENDORF PÉTER

Tallózó

„Az édeni ideális környezet nem akadályozza meg a bűn betörését. A kedvező környezet nem jelent megoldást az ember problémáira.” (William MacDonald: *Ó/Újszövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

„Az élet fájához az utat majd Krisztus, a »második Ádám« nyitja meg (Jel 2,7; 22,2), aki engedelmeskedik Isten akaratának.” (*Biblia magyarázó jegyzetekkel*. Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó)

„...ruhába, amely halál árán szerezhető meg valaki másnak a halála árán. A halál megjelent ugyan, de eltakarta a halált előidéző bűn hatásait.” (J. N. Darby: *A Biblia könyveinek áttekintése*. Evangéliumi Kiadó)

„Ádám és Éva fügefalevelekből készített magának ruhát – ők maguk próbálták valahogy elfedezni bűnüket. Isten azonban bőrruhát készített, ezzel is megmutatva nekik, hogy a bűnt csak az áldozat fedezheti el, hiszen állatokat kellett levágnia ahhoz, hogy bőrruhát készíthessen. (...) Isten azért űzte ki az embert a kertből, és azért állított a bejáratához kerubokat, hogy megmentse az embert saját ostobaságától.” (Chuck Smith: *A Biblia lépésről lépésre*. The Word for Today)

„A ruha, amit Isten adott, valóságos takarót képezett, mert Istentől eredt; a kötény ellenben nem volt elegendő befedésre, mivel ember készítette. (...) Ugyanígy van ez még ma is: Isten igazságosságát a kereszt mutatja, az ember öngazságát pedig cselekedetei, amelyeket bűntől bezennyezett kezekkel csinált.” (C. H. Mackintosh: *Elmélkedések Mózes 1–5. könyvéről*. Evangéliumi Kiadó)

„Élő, az Életadó. Az asszonyon keresztül kap az ember, az emberiség haladékat! Meg kell majd halnia, de a végtelen élet áradata indul el szíve alól.” (Gyökössy Endre: *Az őstörténet*. Szent Gellért Egyházi Kiadó)

„Az eljárás ráadásul csodálatos illusztrációja annak, miként bánik a kegyelem a bűnnel és következményeivel. Nem pörgeti vissza az időt, nem semmisíti meg a történeteket. Isten beavatkozása kizárja a visszatérés lehetőségét a paradicsomi mezítelenségbe (...). Isten befedi a bűnt és annak nyomorúságát. (...) Ádám »Élet«-nek nevezi a feleségét, pedig a halál az ő hibájából épp az imént hatolt be a világba. (...) Nem arról van szó, hogy nem érti, hanem éppenséggel hogy érti Isten szavainak jelentőségét. Isten a halál, az asszonyra kirótt szenvedések ellenére megtartotta a gyermekszülés áldását.” (Henri Blocher: *Kezdetben*. Harmat Kiadó)

Illusztrációk

GONDOLAT

„Igen, tán volna egy, a gondolat,
Mely öntudatlan szűdben dermedez,
Ez nagykorúvá tenne, önerődre

Bizván, hogy válassz jó és rossz között,
Hogy önmagad intézzed sorsodat,
S a gondviselettől felmentene.
De trágyafelegül tán jobb neked
Tenyészni kis körödnek lágy ölében
S tudás nélkül elfogyni életeddel. –
Nagy kegyelem a megnyugvás hitünkben,
Nemes, de terhes, önlábunkon állni.”

„Szabadon bűn és erény közt
Választani, mily nagy eszme,
S tudni mégis, hogy felettünk
Pajzsúl áll Isten kegyelme.”

Madách Imre (1823–1864) magyar
költő, író: *Az ember tragédiája*

„A jó és a rossz közötti határvonal úgy elmosódik, hogy a ket-
tő szinte megkülönböztethetetlen, és csak jóval azután vesz-
szük észre, hogy egyáltalán létezik, ha már átléptünk rajta.”

Joanne Harris (1964–) kortárs angol író

„Úgy hiszem, hogy akkor vagy boldog, amikor megtalálsz a
békét magaddal. Ha visszatekintek az elmúlt évekre, sok bol-
dog és fantasztikus emlékem van, ünnepi pillanatok. Ezek
nagyon különlegesek. Persze vannak idők és olyan helyzetek,
amelyek nem feltétlenül tetszenek, de ezek is egyaránt fonto-
sak. Honnan tudhatod, hogy valami jó vagy rossz, vagy épp
helyes vagy helytelen? Csak a döntésektől függ. A döntések
azt jelentik, hogy a kockának két oldala van, és szinte soha
nem lehetünk száz százalékig biztosak benne, hogy jól döntöt-
tünk-e. Néha a rossz döntés is lehet hasznos lecke, hiszen ak-
kor sokkal jobban fogod értékelni a jó időket és jó döntéseket.”

Sebastian Vettel (1987–) német autóversenyző

„Amikor az ember igazi nagy gödörben van, és mind a két
oldalon egyformán sokasodnak az érvek, (...) leteszi a voksot
az egyik oldalra, akkor hirtelen megnőnek a szemében a má-
sik oldalnak az értekei. Erre áteszi oda a voksát, akkor meg
az ellenkező oldal értekei nőnek meg... Amikor ilyen patt-
helyzet van, akkor az ember hatalmas fogak közt őrlődik.”

Jordán Tamás (1943–) Kossuth- és Jászai Mari-díjas
színész, rendező, színingazgató

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Nincs következmények nélküli élet, az Istennel szembeni
engedetlenség súlyos büntetést jelent az ember számára. Ha
valami olyat teszel, ami nem megengedett, azért büntetés
jár. Ez olyan lecke, amelyet a kezdetek kezdetétől tanul az
emberiség. Ez az elbeszélés magában hordozza az életünk
történetét, amelyben együtt van jelen a jó és a rossz. Volt, aki
a textusban mégis inkább a kegyelmes Isten arcát látta, aki

meg akar óvni minket attól, hogy itt a földön, ilyen bűnös és elesett állapotunkban kelljen megélnünk az örökkévalóságot, hiszen ez a kettő nem illik össze. Más a büntetés legsúlyosabb részét az Istentől való elszakadásban látja, aki noha gondoskodik az emberről, mégiscsak kiűzi az Édenkertből.

Mit jelent a többes szám ebben az igében: „*Íme, az ember olyanná lett, mint egy közülünk*”? Tényleg tudja az ember, mi a jó és mi a rossz? Valóban különbséget tudunk tenni? A bőrruha vajon mit jelent? Talán két létállapot közötti megkülönböztetést, csak fordítva, mint a feltámadásánál: mennyei és földi testet?

E helyen a föld művelése, a munkavégzés egészen egyértelműen büntetésként jelenik meg. A munkavégzés azonban ma sokkal inkább pozitív: például a munkanélküliség idején, de a munka mint alkotás, mint értékteremtés, mint erőfeszítés mindenféleképpen ebbe az irányba mutat. Felvetődik a kérdés, hogy egy bűneset nyomán valóban egy életre szóló büntetés jár, arányban áll-e ez a kettő, és ha igen, miért. Isten megismerte teremtményének bűnös oldalát, „öröket” állít az Édenkert bejáratához. Ennyire elveszítette az emberbe vetett bizalmát? Vajon mi, emberek akkor hogyan bízunk egymásban?

Isten gondoskodó szeretete mindenre kiterjed, még ha az ember arra nem is méltó. Egy új élethelyzet kezdetéről szól ez a bibliai szakasz, amelyben az ember kénytelen felvenni a harcot az elemekkel és saját magával. Mai világunk siralmas állapotának okát is élénk adja ez az ige. Az Úristen gondoskodásába beletartozik az is, hogy határokat szab, megóv bennünket a még súlyosabb következményektől. Az ember kiszolgáltatott, szüksége van Teremtőjére. Éden kertje, az édeni állapot nem jelent mást, mint Istennel való harmóniát, ezt veszíti el az ember, amikor istennek képzelet magát. „Ne nyújtsa ki kezét” – ugyanabban a mozdulatban benne lehet a birtoklás utáni vágy, a másik megkárosítása, de benne a másik üdvözlése, a kézfogás, a másikkal való tartozás kifejezése is. Az Istennel való összhangban válhatunk igazán emberré, az ő teremtményévé.

Szentháromság ünnepe után 8. vasárnap

▶▶ Ézs 57,15–19

Igehirdetési előkészítő

A vasárnap jellege

Dr. Jánossy Lajos a Szentháromság utáni 8. vasárnap jellegét meghatározva az óegyházi evangélium (Mt 7,15–21) és epistola (Róm 8,12–17) alapján arra az üzenetre helyezi a hangsúlyt, hogy a hamis prófétákkal szemben azok Isten gyermekei és Krisztus örökös társai, akiket a Szentlélek ve-

zérrel, s így a vele való egységben szolgálják őt gyümölcsstermő életben. „Krisztus elhívott gyülekezetét, a megváltotakat nemcsak az őember meg-megújuló kísérlete támadja, hanem a hamis próféták cselvetései. Ezért óv Krisztus Urunk ennek a vasárnapnak evangéliumában a hamis próféták csalárdságaitól, az üres, külsőleges, gyümölcsstelen keresztyénségtől.” (JÁNOSY 1944, 49. o.)

A kijelölt ószövetségi textus feletti meditálásban a *Liturgikus könyv* szövegei lehetnek segítségünkre. Az imádság, amely arra az Istenre irányítja figyelmünket, aki újjáteremtő szeretetének tanújával küldte el Jézust ebbe a világba (Praefatio).

Ezt az újjáteremtő szeretetet hirdeti meg ezen a vasárnapon az ószövetség egyik prófétája, Ézsaiás is.

A perikópáról

Trito-Ézsaiás a fogságból hazatért népet szólítja meg. Az 56–57. fejezet egyértelműen megmutatja, hogy Izrael népének társadalmi és vallási élete a hazatéréssel sem változott meg. A próféta felelősségre vonja a vezetőket a haszonlesés bűne miatt, tényszerűen közli, hogy a rendszerben az igaz és hűséges emberek elvesznek, s bizony a bálványimádás korszaka sem tűnt le.

A vizsgálató prófétai szó ugyanakkor a nép érzéseire, érzelmeire is enged következtetni. Keserűség, csüggedés járja át őket, mert nem köszöntött rájuk a fénykor. Nem mennek olyan könnyedén dolgok. Az, amit a fogságban meghirdetett Deutero-Ézsaiás, most mintha váratna magára.

Kétség és bizonytalanság járja át Izraelt, a hazatérést követően rengeteg problémával is szembe kell nézniük. Úgy tűnik, hogy a várva várt szabadság nem megkönnyebbülést hoz, hanem olyan feladatok elé állítja őket, amelyekkel nem tudnak könnyedén megbirkózni. S megjelennek a régi problémák: bálványimádás, haszonlesés, igazak eltiprása. Erre a helyzetre válaszol a próféta a kijelölt alapigében.

15. vers: A bibliai író Ézsaiás elhívásának történetéből meríti azokat a kifejezéseket, amelyekkel leírja Isten minden feletti, szuverén hatalmát. *Magasság, szentség.*

Ennek a szuverén, örökkévaló, felséges hatalomnak azonban része a gyengédség. Istenben együtt van a kettő. Nem zárja ki egymást. A magasságban és a szentségben lakó együtt lakik a megtörttel, az összetörttel, a szétzúzottal és az alázatossal. Trito-Ézsaiás teológiájának elengedhetetlen része, hogy Isten vizsgálatja a megtörtet, bekötözi a sebeket, szabadulást hirdet a megkötözötteknek (Ézs 61,1).

16–17. vers: Az engedetlenségre, hűtlenségre Isten felelet a harag, amely abban nyilvánul meg, hogy elfordítja arcát, elrejtőzik teremtménye elől. Engedi az embert a maga útján járni. A Károli-fordítás talán még mélyebben fogalmazza meg az üzenetet: „*elrejtém magamat, és ő elfordulva szíve útjában járt.*” Ha Isten elrejtí arcát, akkor az ember szükségszerűen nélküle rendezi be az életét.

„A maga esze után jár” – mondja Ézsaiás. Ez a hiány, az istennélküliség vezet ahhoz az állapotához, amelyről így beszél a próféta: eleped a lélek. Isten azonban közbelép. Nem várja meg, hogy teremtménye elepedjen. Nem az elfordulás az utolsó mozdulata, nem a büntetés az utolsó szava. A harag, a büntetés, a perlekedés nem vég nélküli.

18–19. vers: A problémára adott prófétai felelet Deutero-Ézsaiáshoz hasonlóan itt is hordoz üdvjövendölést. Isten gyógyító munkája irgalmas szeretetével jut céljához. Isten könyörületes Úr, olyan, aki vigasztalással fizet az embernek. Látja az ember útját, és meg akarja gyógyítani. Az egész szakaszban hangsúlyos a megtört szívű, aláztos lelkű ember, s az itt szereplő *gyászolók* kifejezés. Trito-Ézsaiásnál figyelhető meg az a szakadás, amely megjelenik a hazatéréssel Izraelben. Vannak kegyesek, és vannak bűnösök. A kegyesek a megtört szívűek, a megrontottak, az aláztosak, a gyászolók. Nekik szól a vigasztalás, amelynek tartalma a békesség. Isten békességet, nyugalmat ad. A deuteronomiumból ismert kifejezés arra az állapotra utal, amelyet az Úr ad a honfoglalás után népének: a hazatalálást, otthonra találást. Itt azonban ez lelki értelemben áll. Isten bűnbocsánattal ad békességet, azáltal, hogy meggyógyítja a megtört szívűeket, a szenvedőket, a gyászolókat. Ennek a békességnek nincs határa, közelieknek és távoliaknak szól. A hazatérteknek és a diaszpórában élőknek, Izraelnek és a népeknek egyaránt. Az Újszövetség megfogalmazása nem kihagyható: „*És eljött, és békességet hirdetett nektek, a távoliaknak, és békességet a közelieknek.*” (Ef 2,17) Isten a békesség mellett megteremti a megvigasztaltakban az „ajkak gyümölcsét” is: a hálát.

Gondolatok az igehirdetéshez

A vasárnap zsolttára adhatja igehirdetésünk alapját: „*Nagy az Úr szeretete irántunk, és hűsége örökké tart.*” (Zsolt 117,2) Ézsaiás pedig így mondja: „*Láttam útjait, és mégis meggyógyítom.*” (Ézs 57,18)

A kitelepített tolnai sváb gyülekezetekben, ahol egykor megkezdtem a lelkészi munkát, az egyik legkedveltebb ének a *Gott ist getreu* volt. Néhány ember fülledt kis szobában vagy éppen hatalmas templomban énekli az éneket. A megfogyatkozott, szétzúzott közösség hirdeti nem diadalmasan, de reménységgel átítatva az Isten megtartó, örökkévaló hűségét.

Erre a hűsége való rácsodálkozásra és az ebből fakadó életre hívhatjuk az igehallgatókat.

Magasság és mélység

Emberi gondolkodásunkban e kettő nehezen hozható össze. Önmagunkat és világunkat is hol az egyikben, hol a másikban látjuk. Igénk ma azt az Istent hirdeti meg, aki egyszerre lakik magasságban és mélységben. Egyszerre van jelen a szentségben és a mélyben vergődő megtörttel. Isten

hatalmába, erejébe belefér a gyengédség is. Mi mindig csak részeket látunk. Vagy ilyennek vagy olyannak nevezünk valakit. A tapasztalataink is erről szólnak, hogy aki erős és hatalommal bír, az legtöbbször nem látja, nem észleli a gyengét, aki gyenge, annak sosem érhet fel a hangja a magasban trónolóhoz. A próféta megmutatja, hogy Istenhez mind a kettő megtapasztalhatóan hozzátartozik.

Jelenlét és vezetés

Nem nehéz azonosulni azokkal az emberekkel, akikhez a próféta szólt. Olyan emberek, akik a várakozásukban csalódtak. Igen, mint esemény eljött, amit vártak, de valami hiányzik belőle. S ez a hiány lassan tönkretesz, felemésztt bennük és körülöttük mindent. Általános tapasztalat, hogy önmagukban a körülmények még nem gyógyítanak. A „ha máshol lehetnék...”, „ha más helyzetben kellene élnem...”, „ha mások vennének körül...” kezdetű mondatok legtöbbször illúziók. Hiszen mindaz, ami meg tudja rontani, tönkre tudja tenni azt, ami jó, az a megváltozott vagy megváltoztatott körülmény között is képes visszajönni. A megtörtégtől nem tudunk megszabadulni. Ézsaiás sem ezt hirdeti, hanem sokkal inkább azt, hogy a megtörtettségben jelen van az Isten. Vigasztalással és vezetéssel.

Nem tanácsadó, problémamegoldó testületként, hanem jelenlévő Istenként. Pál Ferencről olvastam, hogy amikor a hitéről, a bizonyosságról faggatták, akkor azt mondta, hogy sosem az a kérdés, hogy Isten jelen van-e, mert sokkal valóságosabban van jelen, mint én. Az izgalmas kérdés az, hogy én jelen vagyok-e?

Elrejtőzés és számontartás

Isten haragjának egyik jele, hogy elrejtí elölünk arcát. Enged nélküle élni. Lehet, hogy úgy, hogy egyáltalán nem érezzük a hiányát, de lehet, hogy éppen úgy, hogy engedi megtapasztalnunk ezt az égető fájdalmat: valami nincs rendjén. Dsida Jenő így fogalmazza meg ezt a szorongást a *Valahol valami eltörött* című versében: „*valamit mindenki kutat*”.

Az elrejtőző Isten nem elfelejtő s főleg nem megfélemlítő Isten. A harag, a büntetés nem formál, nem változtat semmit, erre egyedül a szeretet képes. A harag, a büntetés csak a félelmet táplálja. Merész kifejezéssel adja vissza a próféta Isten gyógyító munkájának a lényegét: *vigasztalással fizet*. A megbékéltetéssel hozza rendbe, amit tönkretettünk. Pál apostol így ír a vasárnap epistolájában: „*Mert nem a szolgaság lelkét kaptátok, hogy ismét féljete, hanem a fiúság Lelkét kaptátok, aki által kiáltjuk: Abbá, Atya!*” (Róm 8,15)

Felhasznált irodalom

Jubileumi kommentár. A Szentírás magyarázata. Kálvin Kiadó, Budapest, 1998.

JÁNOSSY Lajos, dr. 1944. *Az egyházi év útmutatása.* Magánkiadás, Sopron.

Tallózó

„A 15. vers Ézs 6-ból meríti Isten szentsége gondolatát. A szent Isten azonban »kész a legkisebb kunyhóba is bérteni« (Volz). Ő felemeli a szegényeket (...). Megtört, aláztos és gyászoló: ez a kegyesek neve a fogság után. Nekik szól a »vigasztalás«, 18. v. (...) ugyanaz a meg nem érdemelt kegyelem, amiről Deutero-Ésaiás is szólt: Izrael engedetlen volt a múltban, hűtlenül elfordult Istentől, és a maga útján járt. Megérdemelte a büntetést (...), nemzeti panaszénekek hangzottak el. Ezekre nemcsak azzal felel Isten, hogy a vádat visszafordítja a nép fejére, bűnbánatra tanítja őket, hanem azzal is, hogy a további büntetés helyett »gyógyítást« ad (...). Isten a meg nem érdemelt bűnbocsánattal »vigasztal«! Ilyen lelki »békességet« ad (...). A próféta meghúzza a határvonalat »Izrael és Izrael között« (von Rad). Izraelben gonoszok is vannak.» (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft.*)

„Istent mint a Szentet, a megközelíthetetlen magasságban trónolót ismerték; most megtapasztalják, hogy ugyanúgy a mélységben is lakozik, az *alázatosokkal* és megtört szívűekkel (15. v.). Még népe hűtlensége sem (17. v.) akadályozza meg Istent abban, hogy szeresse és helyreállítsa övét.» (*Biblia magyarázó jegyzetekkel. Magyar Bibliatársulat – Kálvin Kiadó*)

„»Boldogok, akik sírnak – mondta Jézus –, mert ők megvigasztaltatnak.« (Mt 5,4) Nem is lehetne találóbban összefoglalni ezt a szakaszt (...). Miben is áll az istenfélelem? Nem pusztán az Isten ígéreteibe vetett erős és rendíthetetlen hitet jelenti, vagy egy mártír hősiességét. *Megtörttség* és bűnbánat jellemzi; az istenfélő tudja a szíve mélyén, hogy semmivel sem jobb társainál, és saját bűnei éppúgy ránehezdednek, mint másoké (15). Isten a *gyászolókat* vigasztalja meg (18–19). A gonoszok nem találják vigaszt, mert ők nem sírnak. (...) Mindaddig nem találunk otthonra, amíg Isten akarata nem érvényesül a földön is ugyanúgy, mint a mennyben. Akkor majd gyászuk örvendezésre fordul, amelyben már halvány nyoma sem lesz a szomorúságnak (19).» (Barry Webb: *Ézsaiás könyve*. Harmat Kiadó)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

„A Mester egyik zavarba ejtő, de gyönyörű tanítása a következő:

– Isten közelebb van a bűnösökhöz, mint a szentekhez. Mindezt így magyarázta:

– Isten az égben minden embert egy kis kötélnek tart. Amikor vétkezel, elvágod a kötelet. Isten újból összecsomózza a kötelet, s ezzel kissé közelebb húz magához. Bű-

neid újból és újból elvágják a kötelet, Isten pedig minden újabb csomóval egyre közelebb és közelebb húz.”

Anthony de Mello (1931–1987) indiai származású jezsuita szerzetes: *Bűn*

„Ez a könyv soha be nem csukódik, ez az írás soha fel nem göngyölődik előlünk, mert te vagy könyvünk, írásuk örökké; mert magasra emeled őket írásod erőssége fölé. A Szentírást a lent lakó emberi nem gyöngesége fölé rendelted, hogy legyen mire föltekintenie, s megismernie könyörületessegedet, amely az idők beláthatatlan folyamán keresztül folyton tanúságot tesz rólad, az időknek is alkotómesteréről.”

Szent Ágoston (354–430) hippói püspök, egyházatya

VERS

Keresztúry Dezső: *Csendesen*

Végzet fölöttem, sors alattam,
a gondviselésre maradtam,
mind csendesebb szavam.

Zelk Zoltán: *Idegen fájdalmak*

Idegen fájdalmak zsákmánya lettem.
Idegen fájdalmak szögei.
Idegen fájdalmak nyársán.
Idegen fájdalmak kötélén.
Csuklyában is meztelen arcú
hóhérok csapata.
Irgalom!
Nincs irgalom.
Kegyelem!
Nincs kegyelem.
Idegen fájdalmak lakják a testem.
Bűnös vagyok. Föllebbezek.
Bűnös vagyok: van irgalom.
Bűnös vagyok: lesz kegyelem.
Bűneim kazlát fölgyújtja az Isten
és küld szelet, mely elhordja a pernyét.
És lesz földi föltámadás
könyvespolcok és bútorok között.
És földereng Erzsébet arca. Ámen.

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Ma talán elszoktunk már a nyílt kritikától, mert a kissé félreértelmezett tolerancia jegyében olyan jelenségek mellett is el kell mennünk, amelyek a józan észnek teljesen elmentmondanak. De Isten hű marad javító szándékához, és megfogalmazza nemtetszését a hozzá tartozókkal szemben. Ő nem rejti véka alá, hogy nem titok számára a nép tőle va-

ló elpártolása. És kifejezi, hogy ez helytelen, ugyanakkor azonnal biztosít arról, hogy hajlandó megbocsátani népének a hűtlenséget. Sőt azon túl, hogy megbocsát, aktívan is kész beavatkozni a kapcsolat rehabilitációjába: meggyógyít, felemel. Azért teszi ezt, hogy kibillentse az embert az alsó holtpontról, hogy aztán az rendeltetészerűen élhessen. Ez is bizonyossá tesz bennünket afelől, hogy ő nem büntető, hanem szerető Isten. Pedig mintha sokakat a büntetés sújtana. Tudnunk kell, hogy a büntetés eszközt is szeretetből használja Isten, mondhatnánk: büntetése segítő szándékú. Előbb vagy utóbb rá kell jönnünk, hogy nincs Isten útján kívül más járható út. A Szentlélek világossága ébreszti bennünk azt a hitet, amely útlevél Isten szent és örök hajléka felé. Útlevelünkben szerepelnie kell 427. énekünk következő sorának is: „Szeretnék lenni, mint ő, / Alázatos, szelíd...”

Szentháromság ünnepe után 9. vasárnap

► 5Móz 7,6–12

Igehirdetési előkészítő

Mózes útravalójában Isten megmutatta az Ótestamentum emberének, hogy kizárólag az ő kegyelméből és szeretetéből lehetünk a kiválasztott nép tagjai, és nem pedig kiváló tetteink vagy remek hitbuzgóságunk révén. Igénk evangélikus fő hittételünk, a kegyelem és a keresztség teológiájának egyik fő ószövetségi előképe, amelyből kiderül, hogy a kegyelemhirdetés nemcsak az Újszövetség tanítása, az Ószövetség embere erről már a Jézus előtti korokban is egyértelmű információkat kapott. A zsidóság tudatában volt annak, hogy mindig Isten a kezdeményező fél, aki bűneink ellenére is szeretettel és megbocsátással fordul hozzánk. Mózes végrendeletileg rávilágít a végtelen szeretetre, amely egyedül csak Istennél található meg. Ő az, aki kiválaszt, és teszi ezt a következő csodálatos módon.

1. Kiválasztásunk személyes: „Téged választott ki Istened, az Úr, hogy tulajdon népe légy.” (6. vers) Ez az Ószövetségben ugyan még csak a zsidó nép kiválasztottságtudatának és önidentifikálásának volt egyik alappillére, viszont az Újszövetség már a lelki Izrael kegyelméből történő elhívásáról szól. Nem valami fátumszerű véletlen irányítja a sorsunkat, hanem Isten saját maga, személyesen választott ki minket. Nem a vakszerencse játszik velünk, hogy egyáltalán élünk, hanem egy égi folyamat részesei vagyunk. Ez egyrészt arra is rámutat, hogy ha valamit elértünk az életünkben, az nem tőlünk van, tehát a jó nem lehet a mi érdemünk. Kizárólag az isteni tervszerűségbe ágyazottan válik minden érthetővé. Másrészt pedig ez biztatás arra is, hogy nem történhet meg velünk semmi olyasmi, amiről Isten ne tudna, s ne tudná azt irányítani, korrigálni, helyrehozni.

Pál szavai csengenek ide Ef 1,4–8-ból: „Mert őbenne kiválasztott minket magának már a világ teremtése előtt, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk előtte szeretetben. Előre el is határozta, hogy fiaivá fogad minket Jézus Krisztus által, akarata és tetszése szerint, hogy magasztaljuk dicsőséges kegyelmét, amellyel megajándékozott minket szeretett Fiában. Őbenne van – az ő vére által – a mi megváltásunk, bűneink bocsánata is; kegyelme gazdagságából, amelyet kiárasztott ránk teljes bölcsességgel és értelemmel.”

Vagyis egyértelmű, hogy nem véletlenül zajlanak velünk a dolgok, hanem mindez Isten tervének része. Rájöhetünk, hogy Isten előtt nem az a kedves, amit mi rakunk le az élet nagy asztalára, hanem egyedül az, hogy Krisztus mit tett értünk, így az ő kereszthalála által van megváltásunk, bűneink bocsánata, kegyelme gazdagságából.

2. A kiválasztás a legkisebbnek szól – ahogy a 7. vers írja: „hiszen a legkisebbek vagytok valamennyi nép közt.” Legkisebbnek lenni világilag szörnyű, de Isten szemszögéből a legjobb lehetőség. A nagy elbizakodottá válhat, a hatalmas érdemeivel vághat fel, az óriás magától is fel tud mutatni valamit. A kicsi viszont rászorul a segítségre, óvásra, megváltásra. Nem szeretünk ugyan kiszolgáltatottak lenni, de be kell látnunk, hogy hiába is szeretnénk bebiztosítani emberileg az életünket így vagy úgy, kudarcot vallunk. Viszont az „elég neked az én erőm” elv Istene azt tudja csak igazán megszólítani, aki a végtelenségig rászorul a kegyelemre. Ez a kicsiség ereje. Nem a „kicsi a bors, de erős” ereje, mert ott a kicsiséget kompenzálja a belső nagyság, hanem a teljes összeomlottság szegénysége. „Kisebbségi” egyház vagyunk – és itt most nem evangélikusságunk nemzetiségi összetételére gondolok, és nem is az egyházaink siralmas népszámlálási adataira, hanem arra, hogy egykor egy kicsi mustármagból indulhatott el minden, egy tizenkét fős csapat kezdte meg a szolgálatot, egy aprócska kezdetet is fel tudott használni az Úr – sőt igazából ma is csak az ilyen kicsiket tudja felhasználni céljainak végigviteléhez.

A magabiztos és az első utolsó lesz, de Isten az utolsókból is tud elsőt csinálni. És ha belegondol az ez ellen gyakorta tiltakozó énünk, még a kegyes énünk is, akkor kénytelen ráeszmélni, hogy Istenünk soha és sehol sem ígérte meg azt, hogy kiválasztottjai hatalmasok lesznek ebben a világban. Sőt arról biztosít bennünket, hogy nem tudja felhasználni az önhittet, csak a saját énjével tisztában lévő, teljes bizalommal hozzá fordulót.

És ahogy Izrael is az egyik legkisebb nép volt Mózes idejében, úgy mi, keresztyének is hiába vagyunk kétmilliárdnyian a földön, valójában nagyon is kisebbségben vagyunk. A valódi hitvalló mindig is csak szűk rétegét alkotta a teljes egyházi létnek. A tizből egy visszatérő leprás 10 százalékos arányát ott látjuk ma is közösségeink gyakorló hitéletében. Már nem tartozik alapigénkhez, de a kontextus miatt érdemes hozzáolvasnunk a folytatást e tekintetben a 17. versről: „De gondolatnád magadban: Nagyobbak nálam ezek a népek, hogyan

tudnám kiűzni őket? Ne félj tőlük, hanem emlékezz vissza arra, hogy mit tett Istened, az Úr a fáraóval és egész Egyiptommal, a nagy próbatételekre, amelyeket saját szemeddel láttál, a jelekre és csodákra, az erős kézre és a kinyújtott karra, amellyel kihozott téged Istened, az Úr. Ugyanúgy fog elbánni Istened, az Úr mindazokkal a népekkel, amelyektől félsz.”

3. A kiválasztás végső alapja Isten szeretete és hozzánk való hűsége: a 8. vers szerint: „szere**t benneteket az Úr**”, a 9. szerint pedig „**hűségesen megtartja szövetségét ezer nemzedéken át is**”. Istent nem az egyéni képességeink nyűgözik le; nem azért tartozunk hozzá, mert azt megérdemeltük volna, hanem azért, mert egyszerűen csak szeret minket. Ha az emberi érdemek alapján történne a kiválasztásunk, akkor úgy járnánk, hogy senki se kerülhetne még a közelébe se. A legkisebb teher alatt is csak összerogynánk, de ő megbocsát, megvált, igazzá tesz, formál minket.

Pál ezt úgy fogalmazza meg, mint isteni örök igazságot: „**kegyelemből van üdvösségetek a hit által, és ez nem töletek van: Isten ajándéka ez; nem cselekedetekért, hogy senki se dicsekedjék.**” (Ef 2,8–9)

A kiválasztottság fő oka tehát az az egyetlen tény, hogy szeret minket az Úr, azért nincs még végünk. Ez egyik oldalon akár el is keseríthetne minket, hogy akkor meg minek törjük magunkat, meg hogy azért ez így mégiscsak igazságtalannak tűnik a valóban jók számára, de ugyanakkor viszont a törekvés nem így és itt lép be az isteni rangsorba, hanem csak később; és az igazságot számon kérők előbb nézzenek csak mélyen magukba, mielőtt még szidni kezdenék Istent. Az Isten-közeli kisembernek viszont hatalmas biztonságot ad az, hogy nem kell hogy frusztrálja a saját tehetetlensége, hanem éppen ellenkezőleg. Felszabadító a tudat, hogy Isten szeretete független a tetteinktől, mert már azelőtt is szeretett minket, mielőtt még lehetőségünk lett volna megismereni őt. Talán ezzel tud leginkább megóvni minket attól, hogy állandóan boldogtalanok legyünk, hogy mindenben csak a kísértést lássuk, hogy állandóan csak magunkat vagy másokat marcangoljuk. Az ítélkező szigort így tudjuk leginkább elkerülni mind magunkkal, mind pedig másokkal szemben.

E negatív jelenségek a Jézus korabeli zsidóság életében egyértelműen jelen voltak: a farizeusok szerint akarva-akaratlanul a törvényeknek való engedelmség felette állt az isteni kegyelemnek. Jézus ezért feddi őket így Jn 8,39-ben: „**Ha Ábrahám gyermekei volnátok, Ábrahám cselekedeteit tennétek.**” Ábrahám, a gyakran példaképként citált ősatya képével éppen arra az emberre utal Jézus, aki még a törvény kijelentése előtt élt, vagyis annak ismerete és betartása nélkül is Isten szerinti életben járt. Ábrahámnak minden feltétel nélkül, vagyis hitből kellett engedelmeskednie Istennek, amit Jézus e mondatával úgy magyaráz, hogy az ősatya mindig is tisztában volt azzal, hogy kizárólag Isten kegyelme és az ő megmentő szeretete lehet az üdvünk egyedüli megvalósítója.

Ez a történelemben sokszor elfeledett szemlélet tehát egyértelműen azt ígéri, hogy Isten hű marad még a hozzá

hűtlenekhez is. És itt egy következő történelmi korszak, az identitástudatot oly nagyon meghatározó pusztai vándorlás és az exodus példája vetül újra elénk: Isten nem azért szabadította ki Egyiptomból, a szolgaság házából a népét, hogy aztán viszont csalódván bennük, magára is hagyja őket. Isten a bennünk való csalódása ellenére is kitarat eredeti szándéka mellett: ezért a „kisember” biztos lehet abban, hogy az őt szerető Úr sohasem hagyja cserben az életének megpróbáltatásai közepén. Pál a Thesszalonikaiakhoz írt második levelében ezt így fogalmazza meg: „**De hűséges az Úr, aki megerősít titeket, és megőrzi a gonosztól.**”

4. Viszont ennek az égi hűségnek kell hogy legyen valamilyen folyománya. Hiszen Isten ezért cserébe semmi mást nem kér, csak azt, hogy Jézus nekünk adott életútmutatása szerint éljünk. Vagyis a kegyelem mindent megelőző igazságra az elhívottakat engedelmségre sarkallja. Nem okozó, hanem okozat a mi cselekedetekben megnyilvánuló válaszuk. Erre mutat a 9. vers: „**akik szeretik őt és megtartják az ő parancsolatait.**”

„**Ti azonban választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet vagytok, Isten tulajdonba vett népe, hogy hirdessétek nagy tetteit annak, aki a sötétségből az ő csodálatos világosságára hívott el titeket; akik egykor nem az ő népe voltatok, most pedig Isten népe vagytok, akik számára nem volt irgalom, most pedig irgalomra találtatok.**” (1Pt 2,9–10) Isten szeretete a mi szeretetünkben fodrozódik tovább. Izrael népére mint választott népre is csak azért volt szüksége, hogy ide szülessen meg a Megváltó. Nem lett volna szüksége emberileg nézve a választott népre, de Isten Jézus miatt mégiscsak ezt a módot választotta: hogy a legkisebből születhessék meg a legnagyobb, a leginkább kegyelemre szorulóbból a megkegyelmező.

A zsidóságnak ezért kellett volna feladatul kitűznie maga elé, hogy Isten kegyelmét a saját példáján is bemutassa és meghálálja. Izraelnek a népek prófétájává kellett volna válnia. Útmutatónak, célra mutatónak. Izrael többnyire nem tudott eleget tenni e feladatnak. Viszont ettől még Isten mindvégig kitaratott amelle**tt, hogy a végső célt, a messiás megjelenését a világban beteljesítse a zsidó Jézusban.** A kiválasztás egyértelmű maradt minden negatív tapasztalat ellenére is, ahogy Jn 15,16-ban is olvashatjuk: „**Nem ti választottatok ki engem, hanem én választottalak ki, és rendelve**te**lek titeket arra, hogy elmenjete**k és gyümölcsöt teremjete**k, és gyümölcsötök megmaradjon.****”**

A gyümölcsstermés: ez a végső következmény. Vagyis nem ez az alap, az Isten-provokáció, hanem a legutolsó cél. Ugyan nem a tetteink miatt választ ki minket az Úr, de az ő nagy tetteinek következményei az életünkben a kiválasztottságunkból fakadó tettek. Mégpedig a megváltozott tettek. Így válik életcélunkká, hogy megcselekedjük, amit Isten vár el tőlünk. A hitet Istentől megkaptuk, de ez a bizalom nem maradhat meg a belőle áradó tettek nélkül. A kiválasztottságunk ismertetőjelévé válik az, hogyha megtartjuk parancsolatait.

Tallózó

„...jelentése »kiválaszt egy feladatra vagy hivatásra«. Isten arra választotta ki Izraelt, hogy eszköze legyen a föld megszentelésében. (...) Izrael sohasem lehetett büszke arra, hogy Isten kiválasztotta, hiszen Isten semmilyen érdemet nem talált a népben, amely arra készítette volna, hogy kiválassza Izraelt. (...) Mózes viszont két pozitív okot is mondott arra, hogy miért választotta ki Isten Izraelt. Az első az, hogy szerette őket az Úr. (...) Másodsorban azért választotta ki őket, mert megesküdtök atyáiknak (...), és ő mindig megtartja adott szavát (...). Mózes azt akarta, hogy az izraeliek két következtetést vonjanak le abból, hogy Isten kiválasztotta és megváltotta őket. Először azt, hogy egyedül az Úr az Isten. (...) Másodszor hűséges Isten.” (A Biblia ismerete kommentársorozat. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„Ha a magam semmi voltának a példáján föl ismerem a kegyelmi kiválasztás ámulatra méltó isteni hűségét, jobban fogom ismerni az Isten megmagyarázhatatlan ragaszkodását szövetségéhez és szövetségéhez, akit magához emelt. Az ily módon tisztázott indulatok és gondolatok erőit kölcsönöznék. A kegyelem rendjének ismeretére, s benne önismeretre tanítja Pál apostol az Újszövetség népét is: »Mert nézzétek csak (...) elhívásokat, testvéreim.« Isten ugyanis e világ erőteleneit választotta ki, a lenézteteket és a semmiket, »hogy egyetlen ember se dicsekedjék az Isten színe előtt« (1Kor 1,26k).” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd.* Kálvin Kiadó)

„Nem arról volt szó, hogy Izrael választott magának istent, hanem az Úr választotta ezt a népet, hogy a saját népe legyen.” (Cornelis van der Waal: *Kutassátok az Írássokat!* Iránytű Kiadó)

„Az izraelieket azért választotta ki, mert Ábrahám-mal kötött szövetsége értelmében az ő leszármazottjai által nyer áldást a föld minden népe, és a Megváltó is az ő magjából fog eljönni.” (Chuck Smith: *A Biblia lépésről lépésre.* The Word for Today)

„Mózes feltárja azt a benső okot, amely a kanáneusoktól való szigorú elkülönülést és ilyen könyörtelen ítéletet parancsol. (...) a te Istenednek szent népe vagy te.” (C. H. Mackintosh: *Elmélkedések Mózes 1–5. könyvéről.* Evangéliumi Kiadó)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

„Mivel a tanítványok nem tudták megemészteni azt a gondolatot, hogy a világon minden tökéletes, ezért a Mester olyan fogalmakat használt, amelyeket jobban megérthettek.

– Isten tökéletes mintát sző életünk fonalaiból – mondta –, még bűneinkből is. Mi csak azért nem látjuk ezt, mert a szőnyeget visszajáról nézzük.

Még tömörebben megfogalmazva:

– Amit az emberek csak fényes kavicsnak vélnek, abban az ékszerész felismeri a gyémántot.”

Anthony de Mello (1931–1987) indiai származású jezsuita szerzetes: *Abszurd egypercesek*

VERS

József Attila: (*Az Isten itt állt a hátam mögött...*)

Az Isten itt állt a hátam mögött
s én megkerültem érte a világot
.....
.....

Négykézláb másztam. Álló Istenem
lenézett rám és nem emelt föl engem.
Ez a szabadság adta értenem,
hogy lesz még erő, lábraállni, bennem.

Ugy segített, hogy nem segíthetett.
Lehetett láng, de nem lehetett hamva.
Ahány igazság, annyi szeretet.
Ugy van velem, hogy itt hagyott magamra.

Gyöngye a testem: óvja félelem!
De én a párom mosolyogva várom,
mert énvelem a hűség van jelen
az üres úrban tántorgó világon.

Túrmezei Erzsébet: *Hiszek a szeretetben*

Fehér szobánkban napsugarak járnak.
Kék őszi ég, nincs rajt egy kósza felleg.
Szívemben boldog, halk dallamok kelnek:
Hiszek a szeretetben.

Valamit kérve kértem, várva vártam,
s úgy tusakodtam a keserű „nem”-mel.
Most bízom, s várok békén, türelemmel.
Hiszek a szeretetben.

Tudom, hogy enyém. És tudom: a létem
szétosztogatni édes kötelesség!
Hogy mások is ujjongva hirdethessék:
Hiszek a szeretetben.

GONDOLAT

„Hiszem, hogy a jó erősebb a gonosznál, a szeretet hatalmasabb a gyűlöletnél, a megbocsátás erősebb a bosszúnál.”

Henri Boulad (1931–) jezsuita szerzetes

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Mennyiben vonatkozik ez az ige ránk, akik évezredekkel később, egy egészen más történelmi korban és társadalmi szituációban élünk? Nehéz közel kerülni ehhez a mózesi korhoz.

A kiválasztottság állapota meddig tart? Hogyan valósul meg az Izraellel kötött szövetség ma? Mi is kiválasztottak vagyunk Krisztusban, jó lenne hallani arról, hogy milyen különbségek és hasonlóságok vannak a két szövetség között.

Hogyan értelmezzük mi, keresztények ezt az első szövetséget? Nagy megkönnyebbülést jelent, hogy nem az érdemeinkért szeret bennünket az Úr. Nem kell kiérdemelnünk a szeretetét, hanem Istennek ez az „alapállása”, hogy szeret. Az Isten parancsolatait képtelen vagyunk mindig teljes mértékben betartani.

Elég rémisztő a kemény büntetésről hallani, azt olvasni, hogy elpusztít valakiket az Úr, még akkor is, ha az Istent gyűlölőkkel szemben helyezi ezt kilátásba. Az Újszövetség fényében megváltozik ez a kép? Nem szeretünk a büntetésről beszélni, pedig fontos lenne.

6–7. vers: A zsidó népet választotta ki az Isten, hogy áldás legyen a többi nép számára. Szövetséget kötött velük, az Ábrahámnak tett ígéretét beteljesíti.

Kis népet választott Isten, amelynek semmi esélye sem volt az egyiptomi szolgaságból a szabadulásra. Így mutatkozott meg Isten dicsősége a környező népek számára.

8. vers: Isten vezeti a népet, megtartva az ósatyáknak (Ábrahámnak, Izsáknak és Jákóbnak) tett ígéretét.

A nehézségek miatt a zsidóság sokszor eltért Istentől. Isten mégis betartja az Ábrahámnak tett feltétel nélküli ígéretét.

10. vers: Isten nem felejt, és megbünteti a gonoszt.

Isten szeretete sokkal nagyobb, mint a büntetése: „*De irgalmasan bánok ezerízíg azokkal, akik szeretnek engem, és megtartják parancsolataimat.*” (2Móz 20,6) „*Az Úr türelme hosszú, szeretete nagy, megbocsátja a bűnt és hitszereget; bár nem hagyja egészen büntetés nélkül, hanem megbünteti az atyák bűnéért a fiaikat harmad- és negyedízig.*” (4Móz 14,18)

A parancsolatok ma is érvényesek, sőt ezek ma is az erkölcsi alapértékek alapjai (de a polgári törvények alapja is).

12. vers: Ha igyekszünk megtartani törvényeit, akkor Isten hűséges.

Ha Istennek tetsző életet élünk, segít megmenekülni a bajoktól, nem hagy magunkra.

A nehézségekben is hiszünk? Jób adott erre követendő példát. El kell fogadni a próbatételt is, nem csak az áldásokat! Isten csak annyi terhet tesz ránk, amennyit el tudunk viselni.

Szentháromság ünnepe után 10. vasárnap

▶▶ 1Móz 15,1–6

Igehirdetési előkészítő

A vasárnap jellege

Ha a vasárnap jellegét tekintjük, akkor két, látszólag egymással össze nem kapcsolódó gondolattal találkozunk. Az egyik a régi, Pröhle-féle *Agenda* jelmondata az óegyházi lekciónak és az igehirdetési perikópák közé ékelve: „Hit által igazulunk meg”. Luther egész világot felforgató felismerésének négy szava ez, amely elindította a reformációt Európában, és az egész akkor ismert világ gondolkodását átformálta az egyház szentsége felől az egyén hite felé fordulva.

Az új agenda szerint a mai vasárnap „Jeruzsálem pusztulásának emlékünnepe” ezzel a felszólítással: „Ismerjük fel, amit Isten Krisztusban tett értünk!” A kötelező lekción is ezt a gondolatot támasztja alá, amikor is Jézus meglátva Jeruzsálemet megsiratja azt, majd pedig ezt a templomtisztítással folytatja (Lk 19,41kk).

Jeruzsálem pusztulása

Josephus Flavius tollából ismerjük a zsidó háború eseményeit, amelyet a zélóták robbantottak ki, akik megelégedve Gessius Florus helytartó kegyetlenkedéseit és zsarnokkodását, elűzték őt Júdeából Kr. u. 66-ban. Vespasianusnak, Szíria akkori helytartójának visszafoglalási kísérletei kezdetben sikertelenek voltak. Az elhúzódó ostrom valószínűleg a politikai huzavonáknak volt betudható, de ezt a zsidók isteni csodának tartották, amely velük van a nagy Római Birodalommal szemben. Aztán Kr. u. 69-ben Vespasianus császár lett, és fia, a harcra és dicsőségre éhes Titus lett a csapatok vezére, aki véres mészárlással alakította a háborút. Ezeket gyilkoltak le a harcok során, és ezrek pusztultak el a győzelem megünnepléseként az arénákban. A 132–135-ös Bar Kochba-féle felkelés idején még egy próbálkozás volt a zsidó királyság visszaállítására, de ezt még véresebb megtorlás követte: Jeruzsálem helyén római város épült, Hadrianus császár pedig végleg le akart számolni a zsidósággal (a körülméltelkedést például halállal büntette). A zsidóság nem tűnt el, viszont Jeruzsálem és a templom elveszett.¹

¹ Nagy Képes Világtörténet. 3. köt. A rómaiak története. (XXIX. fejelet. A négy császárv. Róma újabb hódításai. A zsidó háború.)

Az alapige keletkezése

Az alapige Isten Abrámnak tett ígérete, amelyet egy szövetségkötési szertartás követ. A szakasz sok fejtörést okozott az írásmagyarázóknak. Egészen a 20. század közepéig úgy gondolták, hogy itt, ezzel a szakasszal kezdődik az önálló elohista mű (Martin Noth 1948), mivel 1Móz 12-vel, illetve 1Móz 17-tel is párhuzamot alkot. A későbbi kutatók letettek arról a kísérletről, hogy meglegjék az elohista mű kezdetét, amelyből gyér töredékek maradtak fenn a feltételezéseik szerint (SOGGIN 1999, 120–125. o.).

Az alapige szövege feltehetőleg Kr. e. 722–587 között, a két királyság pusztulásának időpontja között eltelt időben kerülhetett be a Pentateuchoszba. A szöveg a pátriárkák elbeszélései közé tartozó *bibliai monda* műfajába tartozik (RÓZSA 1995, 156. o.). A monda világos, átlátható, egyszerű, áttekinthető, gyorsan pereg, kerüli a több motívum együttes használatát. Párbeszéd formájában történik az elbeszélés tetőpontja, amely egyben a cselekmény beteljesedése is. Ehhez hasonló 1Móz 18,13–15 és 22,18 (az ígért megismétlése). Itt találjuk meg legtisztábban a család és a nemzetség horizontját. Egy meghatározott, szociológiailag is elkülöníthető embercsoporttal állnak kapcsolatban a leírtak. Olyan világról van szó, amelyben az élet teljessége a család, azon kívül semmi nincs. A mondában a magányszemély világa jut kifejezésre, amelyek történeti helyzetek, személyes találkozások, de nem magánéleti események. Mindaz, ami itt történik, az egész világra hatással van (uo. 155. o.).

Napjainkig tartja magát a meggyőződés, hogy a száj-hagyomány képes megtartani a történeteket eredeti hűségükben, ilyenkor az ókori népek fejlett emlékezőtehetségére szoktak hivatkozni. Azonban a frissebb folklórkutatások, amelyeket többek között az afrikai törzsek körében végeztek, kimutatják, hogy legfeljebb 150–200 év az ilyen jellegű emlékezőtehetsége a népeknek, amely kérdésessé teszi a monda száj-hagyomány formájában történő hiteles fennmaradását. Minél ősbibb egy monda, annál jobban érvényesül az egyszerűség. A szereplők jellemzése szűkszavú, általában a cselekedeteik jellemzik őket. Ideált teremt: jó-rossz, okos-ostoba látásmóddal. Az egyetemest emeli ki, a személyes vonások, az egyedi vagy egyszerűség háttérbe szorul (uo. 154. o.). Mindezt feketén-fehéren megtapasztaljuk ebben az ábrahám mondában.

Az alapige exegézise

Az alapige verseiből az általam fontosnak tartott fogalmakat, kifejezéseket igyekeztem kikeresni. Talán az igehallgatóság számára eleve feltűnő lesz Ábrahám eredeti neve, az Abrám – אַבְרָם ('abram) – jelentése, a 'felmagasztalt atya' kifejezés, amely a név jelentésében erős jelzést hordoz azzal

kapcsolatban, hogy egy eredetmondával állunk szemben. Isten látomásban – בַּמַּהְזֶה (bammahäzeh) – szól Ábrámhoz, s ez a kifejezés, amely Ezékiel 13,7-ben is előfordul, valamiféle extatikus állapotot jelöl.

Nekünk, evangélikusoknak különösen is kedves ez az ige, hiszen a Luther Márton által írt himnusz szavait támasztja alá Isten kijelentése, amely egy metaforát tartalmaz, pajzs, azaz מָגֵן (māgên) az Isten, amely védelmet és fegyverzetet is jelent.

A második versben kiemelendő egyrészt az אֲרִירִי ('āriri) 'gyermektelen' kifejezés, amely egyben azt is jelenti, hogy 'megfosztott'. Valóban kisemmizettnek érzi magát Ábrám, majd arról beszél – ezt az új fordítás nem tartalmazza –, hogy egy bizonyos Damaszkuszi Eliézerre fog szállni a háza.

A harmadik versben folytatódik Ábrám panasza, ahol szemére veti Jahvének, hogy nem adott neki magot, utódokat: זָרַע (zar'äh), így a házam fia: בֶּן-בֵּתִי (ben-bêti) lesz az örökös. Hogy Ábrám sem jár egyenes úton, jelzi, hogy egy ilyen rövid kifejezéssel elintézi a Sárával közösen kitalált mesterkedésüket, amelynek köszönhetően a szolgálójától, Hágártól megszületik Izmael. A יָרַשׁ (yāraš) 'örököl' kifejezést még a 'birtokba vesz', 'kisemmiz' értelemben is használták, így van egyfajta negatív felhangja ennek az igének is.

A negyedik verstől Isten választ halljuk, amely a siránkozás helyett sokkal magasztosabb hangot pendít meg. Isten Ábrám saját testéből – מִמֵּי עֵינַי (mimmé'ekā) –, bensőjéből származó örökös születését ígéri meg, majd a magasztos beszédet azzal folytatja, hogy nézzen Ábrám az égre, amely a שָׁמַיִם (šāmāyim) 'legmagasabb menny' kifejezés. Az וּסְפֹר (uspōr) ige, amelynek a töve סָפַר (száfár) – talán innen ered a sáfár kifejezésünk (?) –, nemcsak számolást jelent, hanem, elmondani, összekapcsolni jelen esetben a csillagokat: כּוֹכָב (kōwkāb).

A bibliai monda műfajára jellemző a tetőpont, ahogyan az is, hogy Ábrahámról már csak annyit olvasunk, hogy וְהֵאֱמִין (w'he'emin) – „és ő hitt”, amely a 'megerősít', 'vélekedik', 'bíz benne' jelentést is hordozza az אָמֵן (āman) igéből.

Végül pedig mindezt alátámasztja azzal, hogy az Istennek tulajdonítja – הָשִׁב (hāšab) – a becsületet, az igazságosságot, a törvény betartását, érvényesítését: שָׁדָקָה (š'ēdāqāh), amely a *caddik* kifejezésként lehet ismerős a köznyelvben.²

Kapcsolatfelvétel Istennel

Ábrám új kezdet az emberiség történetében. 86 és 99 éves korában kapott ígéretet és a szövetség többszöri megerősítését olvashatjuk 1Móz 15-ben és 17-ben. Lehet vitatkozni azon, hogy vajon milyen úton-módon kerültek egymás

² Az elemzéshez a <http://biblehub.com> ingyenesen elérhető, bibliafordításokat tartalmazó oldalon találtam segítséget.

mellé ezek a szövegek, milyen eredetűek, milyen redaktorok írták ezeket egymás mellé. Az egész történeten végighúzódik Isten segítő szándéka, amely Ábrám felé nyilvánvaló és folyamatos. A Teremtés könyve egyértelműen kifejezi, hogy a történelem egy fontos cél felé halad. Nem ciklikus körforgás, hanem a befejezés felé halad. Szövetiséget köt Ábrámmal majd hozzá hasonlóan ígéretet tesz Izsáknak, Jákóbnak, majd ugyanő az, aki a Sínai-hegyen Izrael népével is szövetséget köt, később pedig olvassuk a próféciaikat, amelyek Dávid háza és Krisztus születése felé mutatnak.

Az ígéret és a próféciaik beteljesültek, hiszen Dávid házából megszületett Jézus Krisztus, akinek a feladata Isten művét befejezni. A feladatnak része a bűnös nép feletti ítélet is, ahogyan már az ószövetségi időkben is jelen volt ez, de Krisztus személyében az üdvösség jelleg még sokszorosan fontosabb hangsúlyt kap.

Itt kapcsolódik mindez a „hit által igazulunk meg” gondolathoz. Krisztusban hinni és megélni a vele való kapcsolatot – ez az, ami megtart minket. A vasárnap egyik fontos éneke a 460-as számú: Tisztítsd meg szíved, Jeruzsálem népe! (Scholz László) Az ének szövege az Isten szolgálatát szemlélteti sok nehézségével és szépségével együtt, ahogyan az Ézsaiás 6,6, az oltárról vett szén ajkainkhoz érintése annyira mélyen kifejezi ezt. A szolgálatban pedig a Szentlélek munkája van a segítségünkre.

Ábrám valamiféle extatikus állapotban hallotta Isten szavát, és ehhez legközelebb az állhat a mi keresztény életünkben, amikor a Szentlélek erejét tapasztaljuk meg az életünkben. A Szentlélek erejét pedig csakis közösségben lehet megtapasztalni, krisztusi közösségben, ahol együtt dicséjük az Istent énekszóval, imádsággal, vagy ahogyan képesek vagyunk erre.

A közösségek hiányát emelik ki azok, akik a jelen hiányosságairól beszélnek. A keresztény közösségek lehetnek azok, amelyek erőt lehelnek a társadalomba, és amelyek útmutatást adnak a fiataloknak, hogy merre is induljanak el, és a lehetőség is adott, mivel nagyon ritkák az olyan közösségek, amelyek ezt ma megtennék. A keresztény közösségek megtartó ereje pedig a Szentlélekből táplálkozik, amely az Istentől kapott pártfogó, vigasztaló, kapcsolatépítő erő, lélek, szellem, nem lényeges, hogyan nevezzük. Az a fontos, hogy a kapcsolat ne szakadjon meg, hanem szüntelenül megmaradjon köztünk és az ősatyáktól fogva velünk a kapcsolatot felvenni és megtartani akaró Isten között.

Felhasznált irodalom

Nagy Képes Világtörténet. 3. köt. *A rómaiak története.* (XXIX. fejelet. A négy császárév. Róma újabb hódításai. A zsidó háború.) Franklin-Társulat – Révai Testvérek, Budapest. Elektronikus kiadás: Arcanum Adatbázis Kft. Magyar Elektronikus Könyvtár, <http://mek.oszk.hu/01200/01267/html/index.htm>.

RÓZSA Huba 1995. *Az Ószövetség keletkezése. Bevezetés az Ószövetség könyveinek irodalom- és hagyománytörténetébe.* 1. köt. 3. átdolg. kiad. Szent István Társulat, Budapest.

SOGGIN, J. Alberto 1999. *Bevezetés az Ószövetségbe.* Kálvin Kiadó, Budapest.

■ GERLAI PÁL

Tallózó

„*hitt.* Azaz bízott. Ábrahám gyermektelen volt, mégis bízott Isten ígéretében, hogy utódai számtalanok lesznek, mint az ég csillagai. Kész volt Isten idejét bevárni, anélkül, hogy kételkedett volna Isten igazságában.” (*Hertz-Biblia jegyzetei. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„A »hitt« szó héber megfelelője annyit jelent, mint valamit bizonyos igazságként elfogadni (elhinni) és erre mint szilárd alapra építeni. Benne van a döntés, amellyel az ember engedelmeskedik Isten elhívásának, a bizalom, amellyel fogadja az ígéreteket, és ráhagyja magát Isten vezetésére. A hit tehát nem pusztán érzelmi mozzanat, hanem az akaratnak és a cselekvésnek is a rugója. – Az itt említett »igazság« nem a bűn nélküli ártatlanság értelmében veendő. Igaz az ember – az Ószövetség szerint – akkor és annyiban, amennyiben hűséges marad az őt elfogadó Isten szövetségéhez, igaznak pedig a lélekbe látó Isten nyilvánítja az embert.” (*Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM.* Arcanum Digitéka Kft.)

„...[utódai] megszámlálhatatlanok lesznek, mint égen a csillag (...). Az a szó, mellyel Isten megteremtette a csillagokat, Ábrám magját is garantálta.” (*A Biblia ismerete kommentársorozat.* Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány)

„Ábrahámnak teste már elhalt volt, úgyhogy az ő esetében, mint minden más esetben, a fiúságnak a feltámadás ereje által kellett létrejönnie. (...) Ez az Ábrahámnak betudott igazság az Úrba mint a halottak Feltámasztójába vetett hitére volt alapozva. (...) Ezen az alapon tárgyalja az apostol Ábrahám hitét a Római levél 4. részében: »De nemcsak őérette íratott meg, hogy tulajdoníttatik neki igazságul, hanem miérettünk is, akiknek majd tulajdoníttatik, azoknak tudniillik, akik hisznek abban, aki feltámasztotta a mi Urunkat, Jézust a halálból.« (Róm 4,23–24)” (C. H. Mackintosh: *Elmélkedések Mózes 1–5. könyvéről.* Evangéliumi Kiadó)

„És most valóban csoda történik. Ábrám hisz Istennek. (...) Ez a beszámítás a megigazítás. (...) Isten megállapítja, hogy Ábrám élő kapcsolatban van vele. (...) A megigazítás azonban nem csupán isteni megállapítás, hanem egyenesen Isten cselekvő belenyúlása az ember életébe, amivel kiragadja tehetetlenségéből.” (Martin Schacke: *Ábrahám találkozik Istennel.* Evangéliumi Kiadó)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

„A Mester gyakran hangsúlyozta, hogy az életszentségben nem az a döntő, hogy valaki mit *cselekszik*, hanem, hogy mit *enged* megtörténni.

Néhány tanítványnak, akiknek ez fejtörést okozott, a következő kis történetet beszélte el:

Volt egyszer egy egy lábú sárkány, s az így szólt a százlábúhoz:

– Hogy tudod elrendezni a lábaidat? Nekem ezzel az eggyel is sok bajom van.

– Az igazat megvallva – válaszolt a százlábú – egyáltalán nem rendeztem őket.”

Anthony de Mello (1931–1987) indiai származású jezsuita szerzetes: *Bizalom*

„– Mit kell tennem a megvilágosodásért?

– Semmit.

– Hogyhogy semmit?

– Semmit, mert a megvilágosodás nem a cselekvésből jön. Az történik.

– Tehát sohasem lehet elérni?

– Ó, de még mennyire, hogy lehet!

– Hogyan?

– Úgy, hogy nem teszed.

– És mit teszek azért, hogy ezt elérjem?

– Mit tesz valaki azért, hogy elaludjon vagy hogy felébredjen?”

Anthony de Mello: *Hagyni magától*

VERS

Weöres Sándor: *Zsoltár*

Mindig bízom az Istenben. Mintha ezer ház ablaka égne, úgy lakik Ő, míg üresnek látszik az utca.

Körülálltak a vadállatok csorgó szájjal: s úgy voltam, mint ki a tárt torkok felett repül a szélben!

Bolondként rámkiabáltak, s megtöltött éber csönddel az én Uram.

Mézes bort itatott velem és adott igaz asszonyt; s akik önmaguk istenei, magukat falják és elfogynak.

Ugyan mit ártnak énnekem, kit a Hatalom szétold a tiszta szavakban?

És mimódon veszítenek el, mikor mint kagylót és szivacsot vet fel az örvény?

A magukba-rogyók lángjára kosár borul, falára penész. De él, ki az eleven tűz fészke fölött jár.

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Hogyan függ össze ez a történet az előzményekkel, és mi a jelentősége ennek a kapcsolatnak: „ezek után”?

Régebben tényleg többször láttak az emberek látomásokat? Miért? Nem álom ez, de nem is igazi találkozás, hanem „csak” látomás. Lehet, hogy ez mégis erőteljesebb élmény volt, mint számunkra egy személyes találkozás?

Miért éppen pajzsoknak mondja magát az Úr? A pajzs megvédi az embert. De hogyan következik ebből a jutalom, a megjutalmazás?

Abrám rögtön a gyermekre, az örökösre gondolt mint jutalomra. Anélkül mintha semmit nem érne az élete. Helyzete emberileg teljesen reménytelen volt. Önmagában bármekkora gazdagság nem sokat ér, ha az embernek nincs kívül megosztania.

Furcsa, hogy Abrám hitetlenkedve mondja: mit adhatok nekem? Mintha Istennek nem lenne rá hatalma. Amire legjobban vágyunk, arról azt gondoljuk, hogy azt Isten nem adhatja meg vagy úgysem fogja megadni. Érdemes-e egyáltalán erősen vágyakozni bármire is?

Érdemes figyelni az ígéretre. Nem a szolga lesz az örökös, hanem a megszületendő gyermek. Ha nincs gyermek, akkor a szolga örökölt volna, aki a házában született? Milyen alapon?

Szép az ígélet képe: annyian lesznek az utódok, mint a csillagok. Vagy ahogyan máshol írva van: mint a homokszemek. Meg sem lehet számolni őket. Nyilvánvalóan nem neki magának lesz annyi gyermeke, hanem a nemzedékek sora kezdődik el vele.

Ma már egyre ritkábban nézünk föl az égre. Annak idején sokkal jobban látszódhattak a csillagok, mert nem volt fényszennyezés. Az emberek is jobban, erősebben hittek vajon?

Eliézer hasonló szerepet tölt be, mint Izmael.

Isten Abrámot azért fogadja el igaznak, mert hitt. Emberileg azt gondolnánk, hogy azért igaz valaki, mert jót cselekszik. Márta is azt gondolhatta, meg a farizeusok. Mégis elég egy ilyen „egyszerű” dolog, mint a hit. Tényleg olyan egyszerű?

Szentháromság ünnepe után 11. vasárnap

▶▶ Mt 7,1–5

Igehirdetési előkészítő

Ítékezés helyett kegyelem

Morzsák

A Hegyi beszédben Jézus világossá tette követői számára, hogy általa az ő igazságuk több és nagyobb, mint a képmutató farizeusok vagy a hitetlen pogányok igazsága. De vajon van-e joguk a tanítványoknak ítéletet mondani mások fe-

lett? Kiválasztottságuk feljogosítja-e őket arra, hogy ítéletet mondjanak a világ felett? Jézus világossá teszi a számukra, hogy nem. Ha mégis megteszik, maguk esnek Isten ítélete alá. Saját fejükre hull vissza az, amivel testvérüket elítélik.

Más az elítélés és a megítélés. Az előbbiből ítélkezés és előítélet lesz, az utóbbi hasznos, ha Isten ígéje és a szeretet a mérce. Az ítélkező ember a másikat csak abból a szempontból látja, amit elítél benne: ebből lesz a beskatulyázás. Az ítélkezésben nyoma sincs a mentő szándéknak, a segítőkészségnek: miért nézed, nézegeted? – kérdezi Jézus. A mások fölötti ítélkezés bűnét Jézus minden más bűnhöz képest gerendának mondja. Aki a másik bűnét ítélgeti, nem tud segíteni a másikon, csak ártani neki. Az ítélkezés szeretethiány.

Az emberi ítélkezés a Golgotára vezet. Jézus elszenvedte a mi bűneink ítéletét. Ő meghalt azért, hogy a bűnre legyen megoldás. A gyógyulás csak Jézustól jöhet. Ha az ítélkező meggyógyul, akkor másokat is meggyógyíthat, mert átélte a gyógyulás csodáját, látja a jót, eszköz lehet mások gyógyításában, Jézushoz segítségében. A megítélés és gyógyítás célja a bűnbánatra, megtérésre hívás, a kegyelemre mutató.

Történetek

„Mielőtt elítélsz, vedd fel a cipőmet, és járd végig az utamat. Járd végig a múltamat, érezd a könnyeimet, éld át a fájdalmaimat, az örömeimet. Tedd meg a lépéseket, amelyeket én megtettem, és botladozz minden kövön, amelyen én megbotlottam. S mindegyik botlás után állj fel, és menj tovább, úgy, ahogy én tettem. Csakis ezután ítélkezhetsz rólam, felettem. Akkor mondhatod, hogy ismersz!”

Egy riporter egyszer az országot járva keresett egy jó példát az emberi lustaságra. Sok autózás után megállt egy faluban, és a házak közé menve egy veteményeskertben végre meglátta azt, amit keresett: egy férfi ült a kertje közepén egy széken, és kapálgatta a gyomokat. Ez az igazi lustaság, gondolta, és elégedetten indult vissza a kocsijához. Az autó mellől még egyszer visszanezett az emberre, és amit onnan látott, megváltoztatott benne mindent. Látta, hogy a kapálgató ember nadrágjának mind a két szára lazán himbálózott az enyhe szélben. A férfinak nem volt lába. Nem a lustaságra talált jó példát, hanem az emberi állhatatosságra.

Egy öreg bölcs üldögélt a Korinthusba vezető út szélén. A városba igyekvő idegen rövid pihenőt tartva beszédbe elegyedett vele:

– Milyenek itt az emberek? – tudakolta.

– Hová való vagy? – kérdezett vissza az öreg bölcs.

– Athéni vagyok.

– És felétek milyen nép lakik? – kérdezett tovább az öreg.

– Hát tudod, rettenetes társaság! Mind csaló, lézengő, lusta és önző. Ezért is jöttem el onnan.

– Nincs szerencséd! Korinthusban sem jobb a helyzet.

Itt is csupa csalóval és lézengővel, lusta és önző emberrel fogsz találkozni – mondta az öreg.

A vándor búsan folytatta útját.

Nem sokkal később újabb idegen állt meg az öreg bölcs előtt. Őt is az érdekelte, hogy milyen emberek laknak Korinthusban. A véletlen úgy hozta, hogy ő is Athénből jött. Neki is feltette az öreg bölcs a kérdést, hogy ott milyenek az emberek.

– Nagyszerű emberek élnek ott! Barátságosak, segítőkészek és nagyon becsületesek! – válaszolta nem kis büszkeséggel az utas.

– Nagy szerencséd van! Korinthusban is ugyanilyen nagyszerű emberekre találsz majd! – mondta az öreg bölcs.

A vándor vidáman füttyörszve folytatta útját a város felé.

A két beszélgetést végighallgatta egy fiatalember, aki gyakran időzött az öreg bölcs társaságában. Felháborodottan jegyezte meg:

– Nagyot csalódtam benned! Sose hittem volna, hogy te is ennyire kétszínű vagy!

Az öreg bölcs mosolyogva csillapította:

– Tévedsz, fiatal barátom. Tudod, a világ a szívünkben tükröződik. Akinek a szíve gyanúval van tele, az mindenhol csalókkal fog találkozni. De akinek a szívét jóindulat tölti el, az a világon mindenhol barátságos emberekre talál.

Gondolatok

Egymás ítélgetése, megszólása nem csupán egy kisebb közösség keretein belül gyakori, de egyre inkább társadalmi méreteket ölt, sőt országhatárokon is átlép. Olyan, mint egy fertőző népbetegség: van, aki csak kicsit lesz beteg tőle, van, aki belehal. A legjobb védekezés ellene Jézus szavának komolyanvétele.

A múltfeltárás kapcsán sokan felháborodtak emberek érintettségén. A saját múltunkat tekintve valamiben mindnyájan érintettek vagyunk: Istenünkkel szembeni hitetlenség és engedetlenség terheli a lelkiünket, embertársaink elleni bűnök és vétkek sora nyomasztja a lelkiismeretünket. Ezeket igyekszünk elfelejteni, elnyomni, eltitkolni, ezekről nem szeretünk mások előtt beszélni – ilyen a mi múltkezelési technikánk.

Melyikünk ne vétkezett volna már Jézus szava ellen: „Ne ítéljetek”? Sokszor bizonyára kedvünket leltük mások ítélgetésében, de néha talán legalább utólag volt egy kis lelkiismeret-furdalásunk: ezt mégsem kellett volna. Magunkba szállva eszünkbe juthatott a 8. parancsolat is: „*Ne tégy felebarátod ellen hamis tanúbizonyságot!*” Majd ennek a lutheri magyarázata: „Istent félnünk és szeretnünk kell, hogy felebarátunkat hazugságba ne keverjük, el ne áruljuk, háta mögött meg ne szóljuk, se rossz hírért ne költjük, hanem inkább mentsük, jót mondjunk róla, és mindent javára magyarázzunk.”

Amikor másokat elítélünk, mert valamiben látványo-

san vétkezett, nézzünk magunkba, hogy a mi életünkben nincs-e ott ugyanaz a bűn, esetleg titokban. Bűnös vágyak, tisztátalan élet, önzés, másokon való átgázolás, önmagunk felmagasztalása. Jusson eszünkbe, mit vallott önmagáról Pál apostol: „a bűnösök közül az első én vagyok”. Nem a másik, aki látványosan kerül az Isten útját, s akivel szemben kihúzom magam és kidüllesztem a mellem, hogy lám, én hozzá képest mintaember, mintakeresztény, mintahívó vagyok. Nem a másik, hanem elsőképpen én, aki a külvilág számára észrevétlenül, ám mégis sokkal aljasabbul tudok gondolkodni, szólni és cselekedni. Nem a jóban vagyok az első, ahogyan azt hangoztatni és mutatni szeretem, hanem a bűnösök között, a bűnben vagyok első.

A gyökérbaj a szeretetlenség, az egymás életébe való szeretetlen, testvérietlen beleavatkozás. Nem arról van szó, hogy szemet hunyjunk bűnök felett, és arról sem, hogy némaságunkkal cinkostársak legyünk, bűnöket fedezzünk. A keresztény élethez hozzátartozik a bűnöket feltáró, de mindig gyógyító szándékkal elmondott szó. Nem az a dolgunk, hogy embereket a sárba tapossunk, hanem hogy a sárból kiemeljük, megmentsünk. De mindig tapintatos szeretettel. „*Testvéreim, ha valakit tetten is érnek valamilyen bűnben, ti, akik lelki emberek vagytok, igazítsátok helyre az ilyet szelíd lélekkel.*” (Gal 6,1)

Nemcsak a világi életben, de a gyülekezetben is nagy hiba a beskatulyázás: anélkül, hogy valaki mást igazán megismernénk, ítéletet hozunk felette. Leültünk-e már beszélgetni azzal, akiről véleményt alkottunk oly hirtelen? Megismertük-e az igazi gondját-baját, tettének indítékait, fogyatékosságát, valamiért korlátozott lehetőségeit? Ha ezt megtesszük, kihullik a gerenda a szemünkből, s jól fogunk látni ahhoz, hogy segítő és gyógyító szándékkal közeledjünk a másik ember felé. Az ítékezés vakká tesz, de a szeretet látóvá.

Isten mindenkinek olyan mértékkel mér, amilyen mértékkel ő is mér embertársainak. Ha valóban Isten kegyelméből élünk, akkor embertársaink megítélésében is ez az isteni kegyelem vezéreljen. Ha viszont az általunk felállított hamis mércével mérünk és ítélnünk, akkor mi se számítsunk másra, ha majd Isten fog ítélni felettünk. Bonhoeffer mondta: „Isten mindenkinek olyan Isten, amilyennek az illető hiszi.” A mások felett ítélni ember nem ismer mást, csak az ítélni Istent, de a Jézussal találkozó, az Isten szeretetét és kegyelmét megtapasztaló ember már ismeri a szerető Atyát.

Jézus sohasem ítélettel, hanem segítőkész szeretettel közeledett az ember felé. „*Én sem ítélek el téged, menj el, és mostantól fogva többé ne vétkezz!*” – mondta a bűnös asszonynak. De Jézus nemcsak a bűnében kétségtelenül tetten ért asszony halálát nem akarta, de a nála sokkal bűnösebb, titkolt bűnökben élő vádlóinak halálát sem. Jézus egyetlen bűnös halálát sem akarja – bűne emberi mértékétől és nyilvánvaló voltától teljesen függetlenül –, hanem

hogy megtérjen és éljen. Ő csak a bűnök fölött mond ítéletet, de nem a bűnösök fölött. Ha élünk a bűnbánat és a bűnbocsánat drága lehetőségével, ugyanez a drága evangélium hangzik felénk is: életre vagy ítéltre, nem halálra!

■ TAMÁSY TAMÁS

Tallózó

(A szakasz szerves részének tekintem a 6. verset is, erre tekintettel válogattam.)

„Jézus (...) következetesen megmarad a Törvény olyan értelmezése mellett, mely kizárja a teljesíthetőségbe vett reménységet. (...) Arra akar ezzel eljuttatni, hogy aki – mintegy »tükörbe« – belenéz, először a maga arcát vegye észre.” (Id. Magassy Sándor: *Perikópák*. Magánkiadás)

„...van sok olyan terület, ahol a kereszténynek parancsa van rá, hogy döntést hozzon, különbséget tegyen a jó és a rossz vagy a jó és a még jobb között. (...) A 6. vers bizonyítja, hogy Jézus nem akarja megtiltani az ítélet minden formáját.” (William MacDonald: *Ó/Újszövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó)

„...nem menekülhetünk el attól a kötelességtől, hogy bizonyos ítéleteket alkossunk, még akár mások erkölcsi tulajdonságairól is. Szülőknek, jegyeseknek, munkaadóknak, polgári bírónak, egyházi ügyvivőknek stb. ez kötelességük.” (*Jeromos-bibliakommentár*. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat)

„Ég és föld a különbség a hozzáértő lelkigondozás és a megsemmisítően fölényes ítélni között. (...) Jézus nem mond ellene, hogy gondozzuk embertársunk lelkét, csak a sorrendre kell ügyelnünk.” (Szabó Andor: *Lábam előtt mécses a Te igéd*. Kálvin Kiadó)

„...bűn az Isten királyságának megtérésre hívó igéjé az érzéketlen keményszívűek elé vinni és őket annak elfogadására erőszakolni.” (Kärner Károly: *Máté evangéliuma*. Keresztyén Igazság)

„Vannak az ige számára megátalkodott szívek, bezárt ajtók. Az ige felismeri az ellenállást, amelybe ütközik, és elszenvedi. (...) az eszmék számára nincs lehetetlen, az evangélium számára vannak lehetetlenségek. (...) A tanítványok ki is térhetnek, el is menekülhetnek, de csakis akkor, ha az igével térnek ki és menekülnek el (...). Ha leplezetlen erővel jönne az ige, úgy itt lenne az ítélet napja.” (Dietrich Bonhoeffer: *Követés*. Evangélikus Sajtóosztály)

„Olyan kritikusnak kell lennünk önmagunkkal szemben, mint amilyenek többnyire másokkal szemben vagyunk, és olyan elnézőnek kell lennünk másokkal, mint amilyenek magunkkal szemben vagyunk. (...) Ha már a saját szemünkből kiszedtük a gerendát, és kellően tisztán látunk ahhoz, hogy testvérünk szeméből is kivesszük a szálkát, akkor (ha ő valóban testvérünk az Úrban) méltányolni fogja törődésünket.” (John Stott: *A Hegyi beszéd*. Harmat Kiadó)

Illusztrációk

TÖRTÉNET

„Egyszer a róka meghívta a gólyát ebédre. A gólya elfogadta a meghívást, és vitt egy láda sört.

A róka panírozott újságpapírt sütött »rántott hús módra«, mellé földjében főtt krumplit tálalt. A gólya megérkezett, iszogatni kezdtek, majd nekiláttak az ehetetlen, slendrián ebédnek.

A gólya evett egy falatot, de nem szólt semmit, mert már az is elég volt, amit megivott, a róka meg lapított boldogan, hogy ilyen kevéssel megúsza a rengeteg finom sörért cserébe. (...)

A következő héten a gólya visszahívta a rókát. A róka persze jól megijedt, hogy majd biztos visszakapja a nem-törődöm ebédet (...)

Természetesen a legfinomabb falatok fogadták a rókát. A tizenkét fogásos ebéd a francia konyha szellemében készült. A legfinomabb falatok apró adagokban érkező bőségében eltelve a róka könnyes szemmel áldotta a sorsát, hogy ilyen jól járt. (...)

A róka boldogan köszönt el a gólyától és hazaindult. Annyira sokat evett, hogy alig vonszolta magát. Félúton sem járt, amikor összeesett.

Tanulság: a nagyvonalúság a legjobb fegyver.”

Pálfi Norbert kortárs magyar író: *A róka és a gólya*

VERS

Reményik Sándor: *Ne ítélj*

Istenem, add, hogy ne ítéljek –
Mit tudom én, honnan ered,
Micsoda mélységből a vétek,
Az enyém és a másoké,
Az egyesé, a népeké.
Istenem, add, hogy ne ítéljek.

Istenem, add, hogy ne bíráljak:
Erényt, hibát és tévedést
Egy óriás összhangnak lássak –
A dolgok olyan bonyolultak
És végül mégis mindenek
Elhalkulnak és kisimulnak
És lábaidhoz *együtt* hullnak.
Mi olyan együgyűn ítélünk
S a dolgok olyan bonyolultak.

Istenem, add, hogy minél halkabb legyek –
Versben, s mindennapi beszédben

Csak a szükségeset beszéljem.

De akkor szómban súly legyen s erő

S mégis egyre inkább simogatás:

Ezer kardos szónál többet tevő.

S végül ne legyek más, mint egy szelíd igen vagy nem,

De egyre inkább csak *igen*.

Mindenre ámen és igen.

Szelíd lepke, mely a szívek kelyhére ül.

Ámen. Igen. És a gonosztól van

Minden azonfelül.

Első hallásra – gyülekezeti gondolatok

Könnyű (könnyebb) másoknak tanácsot adni vagy éppen a másik emberben észrevenni a rosszat. Hajlamosak vagyunk arra, hogy magunkat jobbnak tartsuk, mint másokat. Mert amit „én csinállok”, az jó, de amit a „másik csinál”, az biztos, hogy nem jó. Hajlamosak vagyunk a másik hibáját nagyobbban látni, mint a magunkét.

Mit jelent az, hogy ne ítéltessetek? – De akkor más ítélkezhet felettünk? Aki a másik embert megítéli, a saját ítéletét vonja magára, mert odafönt, a végső elszámoláskor mindenért felelnünk kell. Ahogyan egyetlen imánk sem vész el, úgy semmi sem marad leplezetlen az Isten előtt. Az sem, ha nyíltan vagy titokban kritizáljuk embertársunkat.

És mi a helyzet a parancsolatokkal? Jézus a Tízparancsolatot két nagy parancsolatban foglalja össze: szeressük az Urat, a mi Istenünket és embertársainkat, mint önmagunkat. Vagyis ezek szerint akkor mondhatom a másinak, hogy rossz úton jár, ha beismerem, hogy én is? (Mert nem szerettem mindennél jobban az Urat, vagy embertársaimat úgy, mint magamat.)

Azért sem mondhatom a másiknak, hogy „szálka van a szemében”, hogy így vagy úgy rossz az élete, mert nem biztos, hogy ami nekem jó, az lesz a jó a másiknak is. Mert mindenki másképpen gondolkodik. Minden ember Isten teremtménye, mégis mindannyian mások vagyunk.

A másik ember bűne nagyobb, mint az enyém? Isten előtt vagy az emberek előtt?

Vajon van olyan ember, aki nem mond ítéletet mások felett? – Így kéne lennie, de ritka az ilyen ember. Sokszor éppen a saját hibáinkat, gyengeségeinket vetítjük ki másokra.

Amilyen mértékkel ítéltek, olyannal fogtok megítéltetni. Gyakran tapasztalom az életben, hogy ahogyan én viszonyulok másokhoz, mások is úgy viszonyulnak hozzám. Ahogyan én beszélek, cselekszem másokkal, mások is úgy cselekszenek velem. Egy másik reakció szerint ez nem mindig van így, gyakran hiába akarjuk a legjobbat a másiknak.